

Pensioenfonds Vervoer

MVB halfjaarverslag
januari - juli 2023

Pensioenfonds
Vervoer

Inhoudsopgave

1.	Inleiding	03
2.	Uitsluitingsbeleid	08
3.	Engagement	27
4.	Corporate Governance	67
5.	Rapporteren	77
6.	Bijlagen	78

1. Inleiding

Pensioenfonds Vervoer vindt het belangrijk om beleggen op een maatschappelijk verantwoorde manier in te richten. Het beleid voor maatschappelijk verantwoord beleggen (MVB) steunt op zeven instrumenten. Ieder half jaar brengt Pensioenfonds Vervoer verslag uit van de ontwikkelingen rondom de beleidspijlers en de stappen die zijn gezet in de verdere ontwikkeling van het verantwoord beleggingsbeleid. In deze rapportage leggen we verantwoording af over de inzet van verschillende MVB-instrumenten.

Wat houdt verantwoord beleggen in?

Pensioenfonds Vervoer is een lange termijn belegger en heeft als doelstelling een goed pensioen voor nu en voor later voor zijn deelnemers, de gewezen deelnemers en de pensioengerechtigden. Daarbij vindt het pensioenfonds het belangrijk rekening te houden met MVB. Pensioenfonds Vervoer stimuleert bedrijven waarin het belegt maatschappelijk verantwoord te ondernemen. Op deze wijze geeft Pensioenfonds Vervoer invulling aan langetermijnwaardcreatie.

Wat zijn de uitgangspunten?

Voor het MVB-beleid heeft Pensioenfonds Vervoer MVB overtuigingen en MVB thema's geformuleerd. Daarnaast maakt het pensioenfonds gebruik van de volgende internationale kaders:

- UN Global Compact¹;
- Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Beleggen Convenant voor Pensioenfonds (IMVB Convenant)²;
- OESO-richtlijnen voor multinationale ondernemingen³;
- UN Guiding Principles on Business and Human Rights⁴;
- Principles for Responsible Investing (PRI)⁵;
- Sustainable Development Goals (SDGs)⁶.

¹ <https://www.unglobalcompact.org>

² <https://www.imvoconvenanten.nl/nl/pensioenfondsconvenant>

³ <http://www.oecd.org/daf/inv/mne/48004323.pdf>

⁴ https://www.ohchr.org/Documents/Publications/GuidingPrinciplesBusinessHR_EN.pdf

⁵ <https://www.unpri.org>

⁶ <https://sdgs.un.org/goals>

Welke thema's kiest Pensioenfonds Vervoer?

Naast de bovenstaande uitgangspunten hanteert Pensioenfonds Vervoer de volgende thema's:

- Werknemersrechten;
- CO₂/klimaatverandering;
- Beheerst beloningsbeleid.

Welke instrumenten gebruikt Pensioenfonds Vervoer?

Bij het in praktijk brengen van MVB-beleid, maakt Pensioenfonds Vervoer gebruik van verschillende instrumenten. Daarnaast screent Pensioenfonds Vervoer per kwartaal zijn beleggingsportefeuille. Dit ziet het pensioenfonds als een middel om vervolgens de instrumenten in te zetten:

1. Uitsluiting van:

- producenten van controversiële wapens;
- ondernemingen die op structurele wijze internationale normen, zoals UN Global Compact, schenden;
- tabaksproducenten;
- landen waar tegen de Verenigde Naties en/of Europese Unie majeure/substantiële sancties hebben ingesteld die gerelateerd zijn aan het schenden van fundamentele mensenrechten;
- landen die slecht scoren in de Freedom in the World index (mensenrechten), de ITUC Global Rights index

(arbeidsnormen) en/of de Corruption Perception Index (corruptie)

- ondernemingen die slecht presteren op het gebied van klimaatbeleid;
- ondernemingen met een gebrekkige governance;
- staatsbedrijven van uitgesloten landen.

Zie voor meer informatie Hoofdstuk 2.

2. Daarnaast heeft Pensioenfonds Vervoer een restrictief beleid ten aanzien van steenkolen, teerzanden, schalie olie en -gas en winning van olie in Arctisch gebied (zie hoofdstuk 2);

3. Engagement, het aangaan van de dialoog met ondernemingen (zie hoofdstuk 3);

4. Corporate governance (zie hoofdstuk 4);

5. Doelinvesterings;

6. ESG-integratie in beleggingsprocessen;

7. Massaschadeclaims.

Reikwijdte van het verantwoord beleggen beleid

Daar waar mogelijk past Pensioenfonds Vervoer het MVB-beleid toe op de beleggingen. Dit geldt met name voor de beleggingscategorieën aandelen en bedrijfsobligaties. Het MVB-beleid van het pensioenfonds is van toepassing op de beleggingen in discretionaire mandaten. Wanneer het pensioenfonds gebruik maakt van beleggingsfondsen van externe vermogensbeheerders, is het niet altijd mogelijk om het eigen MVB-beleid van Pensioenfonds Vervoer toe te passen.

Aandelen

Pensioenfonds Vervoer heeft meerdere aandelenmandaten. Voor de aandelenmandaten wordt gestemd op aandeelhoudersvergaderingen en wordt actief de dialoog gevoerd met de ondernemingen in de aandelenportefeuilles. Daarnaast sluit het pensioenfonds ondernemingen uit die de internationale normen schenden of controversiële wapens of tabak produceren of slecht presteren op gebied van klimaatbeleid. Daarnaast stelt Pensioenfonds Vervoer ook restricties ten aanzien van beleggen in steenkolen, teerzanden, schalieolie en -gas en winning in Arctisch gebied. Pensioenfonds Vervoer heeft twee specifieke ESG-benchmarks ontwikkeld voor een aantal aandelenmandaten.

Eén van deze benchmarks heeft de volgende doelstellingen:

- de CO₂ uitstoot van de ondernemingen moet ieder jaar 50% lager zijn dan de wereldwijde aandelenindex voor ontwikkelde landen;

- er wordt alleen belegd in bedrijven met een neutrale of positieve score op SDG 8 (waardig werk en economische groei);
- er wordt alleen belegd in bedrijven met een neutrale of positieve score op SDG 15 (leven op het land);
- er wordt niet belegd in bedrijven met de meest negatieve SDG-score

De doelstellingen van de andere ESG-benchmark worden in 2023 verder aangescherpt.

Bedrijfsobligaties

Pensioenfonds Vervoer belegt voor zijn bedrijfsobligaties voornamelijk in beleggingsmandaten. Dat betekent dat Pensioenfonds Vervoer een aantal MVB-instrumenten kan toepassen zoals het uitsluiten van controversiële wapens en ondernemingen die de internationale normen schenden of slecht presteren op gebied van klimaatbeleid. Ook tabaksproducenten worden uitgesloten bij de bedrijfsobligatieportefeuilles en ook hier gelden restricties ten aanzien van steenkolen, teerzanden, schalieolie en -gas en winning in Arctisch gebied. Daarnaast wordt met de bedrijven de dialoog gevoerd zowel op het gebied van (mogelijke) schending van internationale normen als ook op het gebied van specifieke thema's zoals klimaatverandering en werknemersrechten.

Staatsobligaties

Pensioenfonds Vervoer belegt ook in staatsleningen van opkomende landen. Voor deze beleggingsmandaten geldt dat er niet belegd mag worden in landen waar de Verenigde Naties (VN) en/of Europese Unie majeure/substantiële sancties tegen hebben ingesteld. Over het algemeen gaat het hier om overheden van landen die systematisch fundamentele mensenrechten schenden. Ook obligaties van aan dit land gerelateerde instanties en lagere overheden vallen onder deze uitsluitingen. Naast de EU-sanctielijst en de VN-sanctielijst worden de prestaties van de landen in de Freedom in the World index (mensenrechten), de ITUC Global Rights index (arbeidsnormen) en de Corruption Perception Index (corruptie) als vertrekpunt gebruikt bij het opstellen van een MVB-landenuitsluitingslijst.

Doelinvesterings

Doelinvesterings zijn investeringen waarvan Pensioenfonds Vervoer verwacht dat ze bijdragen aan het verwezenlijken van de Sustainable Development Goals (SDGs) van de VN. Pensioenfonds Vervoer belegt ongeveer € 17 miljoen (eind juli 2023) in het Actiam-FMO SME Finance Fund dat leningen verstrekt aan financiële instellingen in opkomende- en ontwikkelingslanden. Een voorwaarde voor het verstrekken van een lening is dat deze wordt gebruikt voor het verstrekken van MKB-kredieten. Klik [hier](#) voor meer achtergrondinformatie⁷.

Daarnaast belegt Pensioenfonds Vervoer rond € 79 miljoen (eind juni 2023) in het ILX Fund 1. Pensioenfonds Vervoer

⁷ https://www.actiam.com/4a1e39/siteassets/6_fondsen/impact-investing/actiam-fmo-sme-finance-fund-i/2022-smeff-responsibility-impact-report-website-final.pdf

heeft een commitment afgegeven van 300 miljoen USD aan dit fonds. De vermogensbeheerder belegt in gesyndiceerde DFI (Development Financial Institution) floating senior debt leningen binnen opkomende markten, waarbij de verstrekende DFI een aanzienlijk deel van de lening op eigen boek houdt. Door middel van de beleggingen streeft ILX een aantrekkelijk risico-rendementsprofiel en een positieve SDG-impact na. De focus ligt op de private sector projecten, ondernemingen (infrastructuur, renewable energy, agribusiness, manufacturing) en financiële instellingen.

Eind 2022 heeft Pensioenfonds Vervoer ook een commitment afgegeven van € 250 miljoen aan het klimaatfonds Flaveo IV van manager Luxcara. Hiervan was eind juni 2023 circa € 107 miljoen belegd.

ESG Integratie

ESG-integratie betekent dat we in het beleggingsproces ook rekening houden met environmental, social & governance zaken (gezamenlijk: ESG). Pensioenfonds Vervoer bevraagt al zijn vermogensbeheerders over de wijze waarop zij ESG integratie beoefenen en spoort hen waar nodig aan om hierin verdere stappen te zetten. Mede door gesprekken met Pensioenfonds Vervoer zijn inmiddels alle vermogensbeheerders die mandaten beheren voor Pensioenfonds Vervoer ondertekenaar van de PRI.

Pensioenfonds Vervoer vraagt elk jaar de PRI beoordelingen op bij zijn vermogensbeheerders. In 2021 heeft de PRI een grote revisie gedaan op de jaarlijkse PRI vragenlijst. Dit heeft ertoe geleid dat de PRI in 2021 geen beoordelingen heeft gegeven aan de ondertekenaars van de PRI. In september heeft de PRI de zogenoemde Assessment Reports vrijgegeven met de individuele beoordelingen voor alle partijen die in 2021 over 2020 de PRI vragenlijst hebben ingediend. Doordat de PRI grote wijzigingen heeft doorgevoerd in 2021 zijn de nieuwe rapportages niet meer vergelijkbaar met eerdere rapportages. Daarnaast geeft de PRI vooralsnog geen peergroep vergelijkingen.

Massaschadeclaims

Een massaschadeclaim is een juridische mogelijkheid om geleden schade te verhalen. Dit kan bijvoorbeeld optreden op het moment dat een bedrijf, waarin het fonds heeft belegd, onjuiste gegevens aan beleggers heeft verstrekt. In veel gevallen is dit een zuiver administratief proces, waarbij achteraf schadevergoedingen ten behoeve van onze deelnemers geïnd worden. In enkele gevallen zal het fonds als dagende partij optreden. Pensioenfonds Vervoer hanteert daarbij een afwegingskader waarbij onder andere gekeken wordt naar de grootte van de betreffende beleggingspositie, de geleden schade, slagingskans en reputatie. Pensioenfonds Vervoer werkt bij massaschadeclaims altijd samen met partijen die hierin gespecialiseerd zijn. Wij publiceren geen verdere informatie hierover.

Due diligence op MVB beleid

Pensioenfonds Vervoer heeft in juni 2021 een due diligence beleid opgesteld in lijn met de vereisten van het IMVB-convenant voor pensioenfondsen. Dit beleid is als bijlage toegevoegd aan het MVB-beleid van Pensioenfonds Vervoer dat terug te vinden is op de website. Pensioenfonds Vervoer heeft Achmea IM aangesteld als ESG dienstverlener en heeft Achmea IM de opdracht gegeven om uitvoering te geven aan het MVB-beleid. Uit hoofde daarvan voert Achmea IM onder andere het due diligence beleid uit en geeft zij uitvoering aan de stem- en engagement activiteiten. Periodiek legt Achmea IM verantwoording af aan Pensioenfonds Vervoer.

Door de beleggingsportefeuille (wereldwijde aandelen en bedrijfsobligaties) te screenen identificeren wij (potentiële) negatieve impact op de samenleving en het milieu. Dit zijn de belangrijkste (potentiële) ongunstige effecten van onze beleggingsbeslissingen op duurzaamheidsfactoren. Ter beoordeling wordt vervolgens gekeken naar de impact van het gedrag van de onderneming op de samenleving en/of het milieu en de ernst, schaal en onomkeerbaarheid van de schending.

De uitkomsten van de due diligence screening worden gecategoriseerd naar thematische aandachtsgebieden en beoordeeld op de mate van betrokkenheid van de onderneming en het effect op de samenleving en/of het milieu. De thematische aandachtsgebieden van Pensioenfonds Vervoer zijn mensenrechten, arbeidsnormen, milieu en anti-corruptie.

Wanneer er een (potentiële) negatieve impact wordt geïdentificeerd, gaat Pensioenfonds Vervoer de dialoog aan met de onderneming. Als na verloop van tijd blijkt dat een onderneming geen progressie maakt in het voorkomen/verhelpen van de negatieve impact, gaat Pensioenfonds Vervoer over tot het uitsluiten van de onderneming. Daarnaast is een aantal ondernemingen al op voorhand uitgesloten in verband met structurele schendingen en het niet openstaan voor dialoog om de schending op te heffen. De resultaten van de due diligence screening en de actie die is ondernomen door het pensioenfonds staan vermeld in onderstaande tabel:

TABEL 1.1

Per 30-06-2023	Aantal ondernemingen uitgesloten op normatieve gronden	Nieuw normatieve dialogen H1 2023
Mensenrechten	46	11
Arbeidsnormen	11	9
Milieu	26	15
Anti-corruptie	0	4

In hoofdstuk 2.4 van dit MVB-halfjaarverslag is terug te vinden welke ondernemingen zijn uitgesloten en is tevens aangegeven op basis van welke norm en schending dit plaatsvond. In hoofdstuk 3 van dit MVB-halfjaarverslag staat de voortgang van het normatieve engagement programma vermeld. In hoofdstuk 3.4 staan per thematisch aandachtsgebied de namen vermeld van de ondernemingen waarmee de dialoog is gestart.

Hoe legt Pensioenfonds Vervoer verantwoording af?

Pensioenfonds Vervoer publiceert ieder half jaar een MVB-rapportage. De rapportage is toegankelijk via de website van Pensioenfonds Vervoer. Daarnaast staan op deze website de volgende documenten:

- Verantwoord beleggen beleid;
- Stembeleid;
- Verslag verantwoord en betrokken aandeelhouderschap;
- [Vote Disclosure System](#)⁸ ten aanzien van steminstructies. U kunt hier zien hoe per aandeelhoudersvergadering is gestemd.

MVB doelstellingen

In het MVB-beleid dat in 2022 is vastgesteld heeft Pensioenfonds Vervoer korte termijn doelstellingen geformuleerd voor de periode van 2022 tot en met 2023. Daarbij wordt expliciet de relatie gelegd met de acties uit het klimaatrisicobeleid dat onderdeel is van het MVB-beleid. In deze paragraaf geeft Pensioenfonds Vervoer aan waar zij staat met de acties uit het Klimaatrisicobeleid.

Voortgang doelstellingen 2022-2023

Pensioenfonds Vervoer heeft ambities gesteld voor het aanscherpen van bestaand beleid, ambities voor aanvullend beleid en onderzoek naar kansen. Eenmaal per jaar rapporteert Pensioenfonds Vervoer de voortgang op deze doelstellingen. Dit gebeurt in het verslag over juli-december van elk jaar. In dit verslag is dat niet opgenomen.

Doelstellingen 2023

Kortetermijndoelstellingen 2023

Een groot aantal van de acties volgend uit het klimaatrisicobeleid, is in 2022 al uitgevoerd. Een groot deel van de overige acties uit het klimaatrisicobeleid zal in 2023 worden opgepakt. Daarnaast zijn de volgende acties gedefinieerd:

- Transparantie vergroten over MVB ontwikkelingen en de inzet van MVB instrumenten door Pensioenfonds Vervoer, met nadruk op de door het pensioenfonds geformuleerde thema's (doorlopend in MVB halfjaarverslag).

⁸ <https://vds.issgovernance.com/vds-staging/#/MTQwMjc3Nw==/>

- Herijken van de ESG randvoorwaarden van de bestaande multi-factor ESG aandelenbenchmarks (tijdslijn: in 2023).
- Continueren van het aanscherpen en implementeren van ESG-integratie bij portefeuillemanagers conform het MVB-beleid van Pensioenfonds Vervoer (tijdslijn: in 2023).
- Continueren met het implementeren van de CO₂-reductiedoelstellingen bij de relevante liquide beleggingsportefeuilles (tijdslijn: in 2023).
- Aanscherping van het proces rondom uitsluiting van normschenders bij onvoldoende voortgang in het engagementtraject (tijdslijn: in 2023).

Middellange termijn doelstellingen 2030

Pensioenfonds Vervoer kiest voor een CO₂-reductie aanpak van de portefeuille ten opzichte van een vast referentiepunt, namelijk de CO₂ van de benchmark per ultimo 2020. Dat is ook het moment dat Pensioenfonds Vervoer gestart is met het klimaatbeleid. De eerste stap is een CO₂-reductie van de liquide portefeuille van 30% ten opzichte van de benchmark per ultimo 2020. Dat ligt in lijn met de klimaatbenchmarks die de Europese Unie heeft geformuleerd. We streven ernaar om jaarlijks de CO₂-uitstoot van de portefeuille te reduceren, zodanig dat na 10 jaar (in 2030) een reductie van 50% is gerealiseerd, in lijn met de doelstelling van de EU.

Lange termijn doelstellingen

Pensioenfonds Vervoer wil in 2050 een netto emissie-neutrale (net zero) belegger zijn. De intentie is om in 2030 een CO₂ reductie te realiseren die in lijn ligt met het reductiepad van het Akkoord van Parijs. Dat is circa 50% CO₂-reductie in de liquide portefeuille ten opzichte van ultimo 2020.

Recente ontwikkelingen

Aangescherpt beleid voor ondernemingen die de internationale normen schenden

Pensioenfonds Vervoer heeft het beleid ten aanzien van ondernemingen die de internationale normen schenden aangescherpt. Het betreft ondernemingen die op structurele basis de internationale normen schenden op het gebied van mensenrechten, arbeidsnormen, milieu en corruptie. We noemen deze ondernemingen ook wel Normschenders. Voorbeelden van deze internationale normen zijn: UN Global Compact, OESO-richtlijnen voor multinationale ondernemingen en de UN Guiding Principles on Business and Human Rights. De aanleiding was de wens (om (1) eerder tot uitsluiting over te gaan dan pas twee jaar na schending en om (2) de mogelijkheid te creëren om uit te sluiten als vanuit het Normatief engagement programma onvoldoende voortgang werd geboekt op vermeende schendingen. Het aangescherpte beleid gaat per 1 augustus 2023 in.

Uitbreiding van het engagement programma

Pensioenfonds Vervoer heeft onderzocht waar engagement rondom klimaat uitgebreid kan worden. Dit heeft geresulteerd in een extra engagement thema waarbij de

reductie van de CO₂ uitstoot bij de meest vervuilende bedrijven centraal staat. De selectie van ondernemingen vindt primair plaats aan de hand van scores op de indicatoren van de Transition Pathway Initiative. Dit is een beoordelingsraamwerk hoe goed bedrijven zich inzetten om de doelstellingen van Parijs te behalen en hoe deze doelstellingen zijn verankerd in de organisatie. Daarnaast wordt gebruik gemaakt van de CO₂-uitstootcijfers die per onderneming beschikbaar zijn.

Stemmen op aandeelhoudersvergaderingen: Uber casus uitgelicht

Onze ESG dienstverlener heeft een resolutie ingediend op de aandeelhoudersvergadering van Uber. De resolutie ligt inhoudelijk in het verlengde van de lopende normatieve dialoog met Uber over de gezondheid en veiligheid van haar werknemers in de Verenigde Staten en is dan ook passend binnen de escalatiestrategie. De engagementdialogen met Uber lopen inmiddels ruim twee jaar, maar hebben onvoldoende verbetering opgeleverd. De onderneming laat het tot nu toe na om de problemen op het gebied van gezondheid en veiligheid van de chauffeurs alomvattend aan te pakken of relevante gegevens vrij te geven die de zorgen wegnemen. Huidige veiligheidsrapporten hebben tot nu toe alleen betrekking op de Amerikaanse markt en een zeer specifieke subset van statistieken. Ook bevatten de veiligheidsrapporten geen relevante input van derden, zoals van chauffeurs en andere belanghebbenden.

De aandeelhoudersvergadering van Uber vond plaats op 8 mei 2023, waarbij Achmea IM het voorstel mondeling toelichtte op de vergadering. Van de uitgebrachte stemmen steunde een kleine 10% het aandeelhoudersvoorstel.

CO₂-intensiteit van de beleggingsportefeuille

Om de invloed van de verschillende broeikasgassen te kunnen optellen, worden de emissiecijfers omgerekend naar zogeheten CO₂-equivalenten. Deze broeikasgassen zijn gedefinieerd in het verdrag van Kyoto en betreffen: koolstofdioxide (CO₂), methaan (CH₄), stikstofoxide (N₂O), fluorkoolwaterstoffen (HKF's), perfluorkoolstoffen (PCF's), zwavelhexafluoride (SF₆) en stikstoftrifluoride (NF₃).

Het broeikasgasprotocol maakt op basis van de herkomst van een broeikasgas onderscheid naar: scope 1: directe CO₂-emissies, scope 2: indirecte CO₂-emissies door opwekking van gekochte en verbruikte elektriciteit of warmte en scope 3: CO₂-emissies in de gehele levenscyclus van alle producten die het bedrijf koopt, vervaardigt en/of verkoopt. De CO₂-intensiteit van de portefeuilles is gebaseerd op de scope 1+2 emissies van de ondernemingen in de portefeuille.

De CO₂-intensiteit wordt voor de individuele ondernemingen bepaald door de CO₂-emissies van een onderneming te

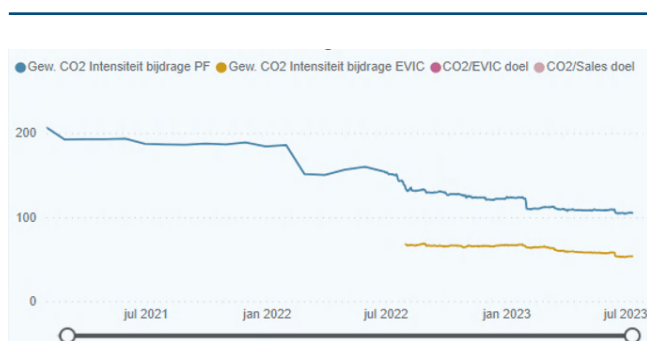
corrigeren voor de gegenereerde omzet (in miljoen USD). De CO₂-intensiteit van de portefeuille wordt bepaald aan de hand van de gewogen gemiddelde CO₂-intensiteit (weighted average carbon intensity). Waarbij de CO₂-intensiteit (tCO₂ per miljoen dollar omzet) van een onderneming op basis van het portfoliogewicht toegekend wordt aan de portefeuille.

Op de Y-as wordt de CO₂-intensiteit aangegeven. Over de getoonde periode is een daling te zien van de CO₂-intensiteit. Dit is het gevolg van beleidsaanpassingen die gericht zijn op het reduceren van klimaatrisico's.

Vanaf juli 2022 wordt tevens gerapporteerd op CO₂/EVIC. Om de CO₂/EVIC voor een bedrijf te bepalen worden de totale CO₂-emissies⁹ van het bedrijf gedeeld door de EVIC van het bedrijf (*Enterprise Value Including Cash*¹⁰): de som van de marktwaarde van de geëmitteerde aandelen en de uitstaande schulden.

Om de CO₂/EVIC voor een belegger te bepalen wordt dit getal vervolgens vermenigvuldigd met de marktwaarde van het aandelen- en obligatiebelang van de belegger in het bedrijf. Het resultaat is een maatstaf die aangeeft welk deel van de uitstoot van het bedrijf kan worden toegerekend aan de positie van Pensioenfonds Vervoer.

FIGUUR 1.1

⁹ In eerste instantie gaat het om de scope 1 & 2 emissies van het bedrijf (scope 1 betreft de directe uitstoot door het bedrijf door bijvoorbeeld het gebruik van voertuigen met verbrandingsmotor. Scope 2 betreft de indirecte uitstoot door het gebruik van energie die is opgewekt door de verbranding van fossiele brandstoffen). In de komende jaren is het de bedoeling dat hier ook scope 3-data aan wordt toegevoegd. In scope 3 data wordt de uitstoot van toeleveranciers en gebruikers van de producten ook meegenomen.

¹⁰ PCAF definitie voor EVIC: The sum of the market capitalization of ordinary shares at fiscal year-end, the market capitalization of preferred shares at fiscal year-end, and the book values of total debt and minorities' interests. No deductions of cash or cash equivalents are made to avoid the possibility of negative enterprise values.

2. Uitsluitingsbeleid

Er zijn verschillende redenen waarom Pensioenfonds Vervoer ervoor kiest om niet te beleggen in bepaalde ondernemingen. Zo kiest het pensioenfonds ervoor om niet te beleggen in ondernemingen die ongewenst gedrag vertonen of ondernemingen die bepaalde controversiële producten produceren. Wanneer een onderneming een controversieel product als kernactiviteit voert, is een engagementtraject niet reëel. Het is immers lastig de onderneming over te halen een ander product te produceren. In dat geval sluit Pensioenfonds Vervoer op voorhand uit.

Daarnaast worden ondernemingen die op structurele wijze met hun gedrag internationale normen schenden bijvoorbeeld rondom mensenrechten, milieu, arbeidsnormen of corruptie en bij achterblijvende engagementresultaten uitgesloten van het beleggingsuniversum. Hierbij vormen de principes van het Global Compact en de principes van de OESO-richtlijnen voor Multinationale Ondernemingen de basis. Het uitsluitingsbeleid van Pensioenfonds Vervoer richt zich op meerdere criteria, namelijk producenten van controversiële wapens, tabaksproducenten, bedrijven die meer dan 5% van hun omzet halen uit kolen of uit de winning van olie uit teerzanden, winning van schalieolie en -gas of winning van olie en gas in het Arctisch gebied en structurele schenders van het UN Global Compact. Voor de invulling van het klimaatrisico-beleid kiest Pensioenfonds Vervoer er voor om niet te beleggen in ondernemingen die slecht presteren op het gebied van klimaatbeleid. Daarnaast sluit Pensioenfonds Vervoer landen uit die niet voldoen aan de criteria van het pensioenfonds.

2.1. Controversiële wapens

Voor Pensioenfonds Vervoer zijn wapens controversieel wanneer deze wapens onevenredig veel leed en slachtoffers veroorzaken en geen onderscheid maken tussen burger- en militaire doelen. Ook na afloop van een conflict veroorzaken deze wapens nog op aanzienlijke schaal slachtoffers en ontwrichten ze de maatschappij en de economie. In de praktijk gaat het om de volgende wapens:

1. Nucleaire wapens;
2. Biologische wapens;
3. Chemische wapens;
4. Antipersoonsmijnen;
5. Clustermunitie.

Bij het bepalen van de definitie van controversiële wapens zoekt Pensioenfonds Vervoer aansluiting bij internationale verdragen die door Nederland zijn ondertekend en bij het beleid van de Nederlandse overheid. Het volledige uitsluitingsbeleid kunt u terugvinden op de website.

Het onafhankelijke onderzoeksbureau ISS ESG stelt ieder halfjaar vast welke ondernemingen betrokken zijn bij de

productie van controversiële wapens. Daartoe bekijkt ISS ESG het gehele beleggingsuniversum. Wanneer ISS ESG betrokkenheid vaststelt, leidt dit tot uitsluiting in de portefeuille van Pensioenfonds Vervoer.

Verbod beleggen in clustermunitie

Jaarlijks stuurt de AFM een nieuwe definitieve indicatieve uitsluitingslijst (risicoradar) rond. Recent heeft de AFM informatie ingewonnen ter voorbereiding op het proces om te komen tot de definitieve lijst voor 2023. Er zijn geen relevante ontwikkelingen geweest. De ondernemingen op de lijst zijn vooralsnog hetzelfde als op de definitieve lijst van 2022. Op basis van deze informatie en de criteria van artikel 21a Besluit Marktmissbruik komt de AFM tot de volgende voorlopige indicatieve uitsluitingslijst voor 2023:

1. Poongsan Corporation (Zuid-Korea) – Direct betrokken bij de productie, verkoop of distributie van clustermunitie;
2. Anhui GreatWall Military Industry Co., Ltd. (China) – Direct betrokken bij de productie, verkoop of distributie van clustermunitie;
3. LIG Nex1 Co Ltd. (Zuid-Korea) – Direct betrokken bij de productie, verkoop of distributie van clustermunitie.

Uitsluiting controversiële wapens

Op basis van het beleid ten aanzien van controversiële wapens sluit Pensioenfonds Vervoer de volgende ondernemingen uit. Deze lijst is van toepassing per 1 augustus 2023.

- Adecco Group AG
- Adecco International Financial Services BV
- AECOM
- Aerojet Rocketdyne Holdings, Inc.
- Airbus Finance B.V.
- Airbus SE
- Alten SA
- Anhui GreatWall Military Industry Co., Ltd.
- ArcelorMittal SA
- Arys Industries Ltd.
- Aspire Defence Finance Plc
- Babcock International Group PLC
- BAE Systems (Finance) Ltd.
- BAE Systems plc
- Bharat Dynamics Ltd.
- Boeing Company
- Booz Allen Hamilton Holding Corporation
- Booz Allen Hamilton, Inc.
- Brookfield Asset Management Ltd. Class A
- Brookfield Business Corporation
- Brookfield Corporation
- Brookfield Finance I (UK) Plc
- Brookfield Finance LLC
- Brookfield Finance, Inc.
- BWX Technologies, Inc.
- CACI International Inc
- CAE Inc.
- Capita plc
- China Aerospace Science & Industry Group Corp.
- China Aerospace Science & Technology Group Co., Ltd.
- China National Nuclear Corp.
- China North Industries Corp.
- China North Industries Group Corp. Ltd.
- China Poly Group Co., Ltd.
- China Shipbuilding Industry Co., Ltd.
- CNIM Group SA
- Cohort Plc
- Community Finance Co. 1 Plc
- Eaton Capital Unlimited Co.
- Eaton Corporation
- Eaton Corporation plc
- Elbit Systems Ltd
- Fluor Corporation
- Fortive Corporation
- Fujitsu Limited
- General Dynamics Corporation
- Harris Corporation
- HEICO Corporation
- Hitachi Zosen Corporation
- Honeywell International Inc.
- Huntington Ingalls Industries, Inc.
- IHO Verwaltungs GmbH
- Jacobs Solutions, Inc.
- Johns Hopkins University
- KBR, Inc.
- Kier Group plc
- Kratos Defense & Security Solutions, Inc.
- L3Harris Technologies, Inc.
- Larsen & Toubro Ltd.
- Leidos Holdings, Inc.
- Leidos, Inc.
- Leonardo SpA
- Leonardo DRS, Inc.
- LIG Nex1 Co., Ltd.
- Lockheed Martin Corporation
- Lumibird SA
- Moog Inc.
- Morgan Sindall Group plc
- MTAR Technologies Ltd.
- Northrop Grumman Corporation
- Parsons Corporation
- Poongsan Corp.
- Poongsan Holdings Corp.
- Premier Explosives Ltd.
- Raytheon Technologies Corp.
- Rolls-Royce Holdings plc
- Rolls-Royce Plc
- Safran SA
- Sandhar Technologies Ltd.
- Schaeffler AG
- Science Applications International Corporation
- Serco Group plc
- SGL Carbon SE
- Shinko Electric Industries Co., Ltd.
- SNT DYNAMICS Co., Ltd.
- SNT Holdings Co., Ltd.
- Solar Industries India Limited
- Spirit AeroSystems Holdings, Inc.
- Spirit AeroSystems, Inc.
- Steel Partners Holdings L.P.
- Tennessee Valley Authority
- Textron Inc.
- Thales SA
- Ultra Electronics Holdings plc
- United Technologies Corporation
- Veolia Environnement SA
- Vigie SA
- Walchandnagar Industries Ltd.
- Wartsila Oyj Abp

Per 1 augustus 2023 is geen van de ondernemingen in het beleggingsuniversum betrokken bij de productie van biologische- en/of chemische wapens.

2.2. Tabaksproducenten

Pensioenfonds Vervoer kiest er voor om tabaksproducenten uit te sluiten van beleggingen. Naar aanleiding van een deelnemersonderzoek heeft het pensioenfonds besloten niet langer te willen beleggen in tabaksproducenten.

Binnen het beleggingsuniversum zijn per 1 augustus 2023 de volgende ondernemingen aangemerkt als tabaksproducent¹¹:

- 22nd Century Group, Inc.
- Al-Eqbal Company for Investment PLC
- Altria Group, Inc.
- B.A.T. Capital Corp.
- B.A.T. International Finance Plc
- B.A.T. Netherlands Finance BV
- BADECO ADRIA d.d.
- British American Tobacco Holdings (The Netherlands) BV
- British American Tobacco Malaysia Bhd.
- British American Tobacco p.l.c.
- Compania de Distribucion Integral Logista Holdings SAU
- Duvanska Coka Industrija AD
- Duvanski Kombinat ad
- Podgorica Eastern Company
- Electronic Cigarettes International Group Ltd
- Fabrika duvana Banja Luka AD Godfrey
- Phillips India Ltd.
- Golden Tobacco Ltd
- Hrvatski Duhani dd
- Huabao International Holdings Ltd
- Imperial Brands Finance Netherlands BV
- Imperial Brands Finance Plc
- Imperial Brands PLC ITC Ltd
- Japan Tobacco Inc.
- JT International Financial Services BV
- Karelia Tobacco Co., Inc.
- Khyber Tobacco Co. Ltd.
- Kothari Products Ltd
- KT & G Corporation
- Ngan Son JSC
- NTC Industries Limited Old Holdco, Inc.
- Philip Morris International Inc.
- PT Gudang Garam Tbk
- PT Wismilak Inti Makmur Tbk
- PTFC Redevelopment Corp
- Reinet Investments SCA
- Reynolds American Inc.
- Reynolds American Inc.
- RLX Technology, Inc.
- Scandinavian Tobacco Group A/S
- Shanghai Industrial Holdings Ltd

- Sinar Bidi Udyog Ltd.
- SITAB Smoore International Holdings Ltd.
- Starfleet Innotech, Inc.
- STG Global Finance BV
- Strumica Tabak AD
- Swedish Match AB
- Torii Pharmaceutical Co., Ltd.
- Turning Point Brands, Inc.
- Union Tobacco & Cigarette Industries Co.
- Universal Corporation Vector Group Ltd.
- Vector Group Ltd.
- VST Industries Limited

¹¹ Bron: Achmea Investment Management, Bloomberg

2.3. Thermisch steenkool, teerzanden, schalie olie- en gas en Arctische olie- en gas

Pensioenfonds Vervoer ziet de schade en overlast door klimaatverandering toenemen. Binnen de eigen beleggingsportefeuille sluit Pensioenfonds Vervoer daarom de meest vervuilende kolenbedrijven uit. Pensioenfonds Vervoer belegt niet meer in bedrijven die meer dan 5% van hun omzet halen uit de winning of elektriciteitsopwekking uit steenkolen of uit de winning van olie uit teerzanden. Pensioenfonds Vervoer wil bijdragen aan een gezonde, veilige en toekomstbestendige samenleving. Investeren in deze steenkolenbedrijven en verwerkers van teerzand past daar niet bij.

Thermisch steenkool

Pensioenfonds Vervoer geeft in zijn beleid prioriteit aan de sectoren waar de meeste impact op klimaatverandering gemaakt kan worden. Met 30% van de wereldwijde uitstoot van broeikasgassen zijn steenkolen de meest vervuilende fossiele brandstof. Steenkolen worden voornamelijk gebruikt voor elektriciteitsopwekking en zijn verantwoordelijk voor meer dan 40% van de CO₂ uitstoot¹².

Teerzanden

Teerzanden hebben de hoogste klimaatimpact van alle vormen van olieproductie. Ten opzichte van conventionele winningsmethoden kost het 2 tot 3 keer meer energie om de olie uit de grondlagen te filteren. Bij de winning van olie uit teerzand komen meer kankerverwekkende stoffen vrij dan bij conventionele oliewinningsmethodes. Grote gebieden ongerept bos moeten wijken voor de open mijnen, die tot 80 meter diep kunnen worden.

Uitsluiting thermisch steenkool en teerzanden

Aan de hand van MSCI ESG data is vastgesteld of ondernemingen op basis van omzetcijfers een blootstelling van meer dan 5% hebben naar thermisch steenkool en teerzanden gerelateerde activiteiten. Wanneer het meer dan 5% is, overschrijdt de onderneming de in het beleid gedefinieerde ondergrens van 'direct uitsluiten'.

Uitsluiten schalie olie en -gas en winning in Arctisch gebied

Pensioenfonds Vervoer hanteert tevens een restrictief beleid ten aanzien van schalie olie en -gas en ten aanzien van het winnen van olie en gas in het Arctisch gebied.

Ondernemingen worden uitgesloten van belegging als:

- De omzet van een onderneming voor meer dan 5% afkomstig is uit de winning van schalie olie en -gas.
- De omzet van een onderneming voor meer dan 5% afkomstig is uit de winning van olie en gas in het Arctisch gebied.

Inkomsten uit kolenhandel en transport worden vanwege databeperkingen vooralsnog niet meegenomen in deze berekening.

Per 1 augustus 2023 zijn onderstaande ondernemingen uitgesloten van belegging:

- Aboitiz Equity Ventures Inc.
- ACEN Corp.
- Adani Electricity Mumbai Ltd.
- Adani Power Limited
- Adani Transmission Ltd.
- AEP Texas, Inc.
- AEP Transmission Company, LLC
- AES Corporation
- AES Indiana
- AES Ohio
- AES Panama Generation Holdings SRL
- African Rainbow Minerals Limited
- AGL Energy Limited
- Aksa Enerji Uretim A.S.
- Alabama Power Company
- Alberta Energy Co. Ltd.
- Albioma SA
- ALLETE, Inc.
- Alliance Resource Operating Partners LP
- Alliant Energy Corporation
- Alliant Energy Finance LLC
- Alpha Metallurgical Resources, Inc.
- Ameren Corporation
- Ameren Illinois Company
- American Electric Power Company, Inc.
- American Transmission Systems, Inc.
- Antero Resources Corporation
- APA Corp.
- Apache Corporation
- Appalachian Power Company
- ARC Resources Ltd.
- Arch Resources, Inc.
- Arizona Public Service Company
- Ascent Resources Utica Holdings LLC
- Athabasca Oil Corporation
- Banpu Public Co. Ltd.
- Basin Electric Power Cooperative
- Baytex Energy Corp.
- Berkshire Hathaway Energy
- BHP Billiton Finance (USA) Ltd.
- BHP Billiton Finance Ltd.
- BHP Group Limited
- Birchcliff Energy Ltd.
- BKW AG
- Black Hills Corporation

¹² <https://www.iea.org/reports/global-energy-review-co2-emissions-in-2021-2>

- Bonanza Creek Energy, Inc.
- Bulgarian Energy Holding EAD
- Bulgarian Energy Holding EAD
- Burlington Resources Finance Co.
- California Resources Corporation
- Callon Petroleum Company
- Canadian Natural Resources Limited
- Capital Power Corporation
- Carolina Power & Light Company
- Castle Peak Power Finance Co. Ltd.
- Cenovus Energy Inc.
- CenterPoint Energy Houston Electric, LLC
- CenterPoint Energy Resources Corp.
- CenterPoint Energy, Inc.
- CESC Ltd.
- CEZ as
- Chesapeake Energy Corporation
- Cheung Kong Infrastructure Finance BVI Ltd.
- Chevron Corporation
- CHEVRON U.S.A. INC.
- China Coal Energy Company Limited
- China Huadian Overseas Development 2018 Ltd.
- China Huadian Overseas Development Management Co., Ltd.
- China Longyuan Power Group Corp. Ltd.
- China Power International Development Limited
- China Resources Power Holdings Co., Ltd.
- China Shenhua Energy Company Limited
- Chord Energy Corp.
- Chubu Electric Power Company, Incorporated
- Chugoku Electric Power Co., Inc.
- Civitas Resources, Inc.
- CK Infrastructure Holdings Limited
- Cleveland Electric Illuminating Company
- CLP Holdings Limited
- CLP Power HK Finance Ltd.
- CLP Power Hong Kong Financing Ltd.
- CNX Resources Corporation
- Coal India Ltd.
- Colbun S.A.
- Colgate Energy Partners III, LLC
- Comision Federal de Electricidad SA de CV
- Comision Federal de Electricidad SA de CV
- Comstock Resources, Inc.
- Conoco Funding Co.
- Conoco, Inc.
- ConocoPhillips
- ConocoPhillips Canada Funding Co. II
- ConocoPhillips Company
- CONSOL Energy Inc.
- Continental Resources, Inc.
- ContourGlobal Power Holdings SA
- Coronado Global Resources, Inc.
- Coterra Energy Inc.
- Crescent Energy Company
- Crescent Energy Finance LLC
- Crescent Point Energy Corp.
- Crew Energy Inc.
- Datang International Power Generation Co., Ltd.
- Devon Energy Corporation
- Devon Financing Corp. ULC
- Diamondback Energy, Inc.
- DMCI Holdings Inc.
- Dominion Energy South Carolina, Inc.
- Dominion Energy, Inc.
- DPL Inc.
- DTE Energy Company
- Duke Energy Carolinas, LLC
- Duke Energy Corporation
- Duke Energy Florida, LLC
- Duke Energy Indiana, LLC
- Duke Energy Indiana, LLC
- Duke Energy Ohio, Inc.
- Duke Energy Progress LLC
- Earthstone Energy Holdings, LLC
- Earthstone Energy, Inc.
- East Ohio Gas Co.
- Eastern Energy Gas Holdings LLC
- Eastern Gas Transmission & Storage, Inc.
- Electric Power Development Co., Ltd.
- Electricity Generating Public Co., Ltd.
- Emera Incorporated
- Emera US Finance LP
- EnBW Energie Baden-Wurtemberg AG
- ENBW International Finance BV
- ENEA S.A.
- Enel Chile SA
- Enel Generacion Chile S.A.
- Energa Finance AB
- Enerplus Corporation
- Eneva S.A.
- ENGIE Brasil Energia S.A.
- Engie Energia Chile S.A.
- Entergy Arkansas LLC
- Entergy Corporation
- Entergy Louisiana LLC
- Entergy Mississippi LLC
- Entergy Texas, Inc.
- Entergy Utility Affiliates, LLC
- Entergy Utility Property, Inc.
- EOG Resources, Inc.
- EQT Corporation
- Eskom Holdings SOC Ltd
- ETSA Utilities Finance Pty Ltd.
- Evergy Kansas Central, Inc.
- Evergy Metro, Inc.
- Evergy Missouri West, Inc.
- Evergy, Inc.
- Exxaro Resources Limited
- First Pacific Co. Ltd.
- FirstEnergy Corp.
- FirstEnergy Transmission LLC
- Florida Power Corporation
- Fortis Inc.
- FortisAlberta Inc.
- FortisBC Energy Inc.
- FortisBC, Inc.
- Franco-Nevada Corporation

- Freehold Royalties Ltd.
- GD Power Development Co., Ltd.
- Genesis Energy Limited
- Genting Bhd.
- Geo Energy Resources Ltd.
- Georgia Power Company
- Global Power Synergy PCL
- GOHL Capital Ltd.
- Golden Energy and Resources Limited
- Great River Energy
- Great River Energy
- GS Holdings Corp.
- Guangdong Investment Limited
- Guanghui Energy Co., Ltd.
- Gujarat Mineral Development Corporation Limited
- Gulfport Energy Corporation
- Hero Asia Investment Ltd.
- Hess Corporation
- Hokkaido Electric Power Company, Incorporated
- Hokuriku Electric Power Company
- Hongkong Electric Finance Ltd.
- Huadian Power International Corp. Ltd.
- Huaibei Mining Holdings Co., Ltd.
- Huaneng Power International, Inc.
- Husky Energy Inc.
- IDACORP, Inc.
- Idaho Power Company
- Imperial Oil Limited
- Indiana Michigan Power Company
- Inner Mongolia Dian Tou Energy Corporation Limited
- Inner Mongolia ERDOS Resources Co., Ltd.
- Inner Mongolia Junzheng Energy & Chemical Group Co., Ltd.
- Inner Mongolia Yitai Coal Company Limited
- Inter Rao Yees Pao
- Interstate Power and Light Company
- IPALCO Enterprises, Inc.
- IPALCO Enterprises, Inc.
- Israel Electric Corp. Ltd.
- Israel Electric Corp. Ltd.
- ITOCHU ENEX CO., LTD.
- Japan Petroleum Exploration Co., Ltd.
- Jardine Cycle & Carriage Limited
- Jardine Matheson Holdings Limited
- Jastrzebska Spolka Weglowa S.A.
- JERA Co., Inc.
- Jersey Central Power & Light Company
- Jizhong Energy Resources Co., Ltd.
- JMH Co. Ltd.
- Kansai Electric Power Company, Incorporated
- Kentucky Utilities Co.
- Kimbell Royalty Partners LP
- Korea East-West Power Co., Ltd.
- Korea Electric Power Corporation
- Korea Electric Power Corporation
- Korea Midland Power Co., Ltd.
- Korea National Oil Corp.
- Korea South-East Power Co., Ltd.
- Korea Southern Power Co., Ltd.
- Korea Western Power Co., Ltd.
- Kyushu Electric Power Company, Incorporated
- Laredo Petroleum, Inc.
- Listrindo Capital BV
- LLPL Capital Pte Ltd.
- Louisville Gas and Electric Company
- Magnolia Oil & Gas Corp.
- Magnolia Oil & Gas Operating LLC
- Manila Electric Co.
- Marathon Oil Corporation
- Maritime Link Financing Trust
- Matador Resources Company
- MEG Energy Corp.
- Metropolitan Edison Company
- MGE Energy, Inc.
- MidAmerican Energy Company
- MidAmerican Energy Holdings Company
- Mid-Atlantic Interstate Transmission LLC
- Mississippi Power Company
- Monongahela Power Co.
- Murphy Oil Corporation
- Murphy Oil Corporation
- Narragansett Electric Co.
- National Fuel Gas Company
- National Fuel Gas Company
- Nevada Power Company
- New Hope Corporation Limited
- NiSource Finance Corp.
- NiSource Inc.
- Northern Natural Gas Co.
- Northern Oil and Gas, Inc.
- Northern Powergrid (Northeast) Plc
- Northern States Power Co.
- NorthWestern Corporation
- Nova Scotia Power Incorporated
- Nova Scotia Power, Inc.
- NTPC Limited
- Oasis Petroleum Inc.
- Obsidian Energy Ltd.
- Occidental Petroleum Corporation
- OCI Co., Ltd
- OGE Energy Corp.
- OGK-2 PJSC
- Oglethorpe Power Corporation
- Ohio Edison Company
- Ohio Power Company
- Okinawa Electric Power Co., Inc.
- Oklahoma Gas and Electric Company
- Origin Energy Finance Ltd.
- Origin Energy Limited
- Otter Tail Corporation
- Ovintiv Canada ULC
- Ovintiv Exploration Inc.
- Ovintiv, Inc.
- PacifiCorp
- PanCanadian Petroleum Ltd.
- Paramount Resources Ltd.
- PDC Energy, Inc.
- Peabody Energy Corporation

- Penn Virginia Escrow LLC
- Pennsylvania Electric Company
- Permian Resources Corp.
- Permian Resources Operating LLC
- Petro-Canada
- Peyto Exploration & Development Corp.
- PGE Polska Grupa Energetyczna S.A.
- Piedmont Natural Gas Company, Inc.
- Pingdingshan Tianan Coal Mining Co., Ltd.
- Pinnacle West Capital Corporation
- Pioneer Natural Resources Company
- Pipestone Energy Corp.
- PNM Resources, Inc.
- Polar Tankers, Inc.
- Portland General Electric Company
- Power Assets Holdings Limited
- PPL Capital Funding, Inc.
- PPL Corporation
- PPL Electric Utilities Corporation
- Progress Energy, Inc.
- PT Adaro Energy Indonesia Tbk
- PT Astra International Tbk
- PT Bukit Asam Tbk
- PT Delta Dunia Makmur Tbk
- PT Harum Energy Tbk
- PT Indika Energy Tbk
- PT Indo Tambangraya Megah Tbk
- PT Indonesia Asahan Aluminium (Persero)
- PT Perusahaan Listrik Negara (Persero)
- PT United Tractors Tbk
- Public Power Corporation S.A.
- Public Service Company of Colorado
- Public Service Company of Oklahoma
- Puget Energy, Inc.
- Puget Sound Energy, Inc.
- Ramaco Resources, Inc.
- Range Resources Corporation
- Ranger Oil Corporation
- Ratch Group Public Co. Ltd.
- Reliance Power Limited
- Resorts World Las Vegas LLC
- RH International (Singapore) Corp. Pte Ltd.
- Rosneft Oil Co.
- RWE AG
- RWE AG
- SandRidge Energy, Inc.
- SDIC Power Holdings Co., Ltd.
- Sembcorp Industries Ltd.
- Shaanxi Coal Industry Co., Ltd.
- Shan Xi Hua Yang Group New Energy Co., Ltd.
- Shanghai Electric Power Co., Ltd.
- Shanxi Coal International Energy Group Co., Ltd.
- Shanxi Coking Coal Energy Group Co., Ltd.
- Shanxi Lu'An Environmental Energy Development Co., Ltd.
- Shenergy Co., Ltd.
- Shenzhen Electric Group Co., Ltd.
- Shikoku Electric Power Company, Incorporated
- Sierra Pacific Power Company
- SilverBow Resources, Inc.
- Sinosing Services Pte Ltd.
- Sinosing Services Pte Ltd.
- Sitio Royalties Corp.
- SM Energy Company
- SMC Global Power Holdings Corp.
- Solar Star Funding LLC
- Southern Company
- Southern Company Gas Capital Corp.
- Southern Power Co.
- Southwestern Electric Power Company
- Southwestern Energy Company
- Southwestern Public Service Company
- Spartan Delta Corp.
- SPIC 2016 US Dollar Bond Co. Ltd.
- SPIC Luxembourg Latin America Renewable Energy Investment Co.
- SPIC MTN Co. Ltd.
- Suncor Energy Inc.
- System Energy Resources, Inc.
- Tampa Electric Company
- Tata Power Company Limited
- Tatneft PJSC
- TAURON Polska Energia S.A.
- TBEA Co., Ltd.
- Teck Resources Limited
- Tellurian Inc.
- Tenaga Nasional Bhd.
- Tennessee Valley Authority
- Terasen Gas, Inc.
- TerraCom Limited
- Texas Pacific Land Corporation
- TNB Global Ventures Capital Bhd.
- Tohoku Electric Power Company, Incorporated
- Tokyo Electric Power Company Holdings, Incorporated
- Toledo Edison Company
- Topaz Energy Corp
- Topaz Solar Farms LLC
- Torrent Power Limited
- Tosco Corp.
- Tourmaline Oil Corp.
- Trans-Allegheny Interstate Line Co.
- TransAlta Corporation
- Tri-State Generation and Transmission Association, Inc.
- Tucson Electric Power Company
- Union Electric Company
- Var Energi ASA
- Viper Energy Partners LP
- Virginia Electric & Power Co.
- Vistra Corp.
- Vistra Operations Co. LLC
- Vistra Operations Co. LLC
- Vital Energy, Inc.
- Vitesse Energy, Inc.
- Washington H. Soul Pattinson and Company Limited
- WEC Energy Group Inc
- Whitehaven Coal Limited
- Wintershall Dea Finance 2 BV
- Wintershall Dea Finance BV
- Wintime Energy Group Co., Ltd.

- Wisconsin Electric Power Company
- Wisconsin Power and Light Company
- Wisconsin Public Service Corporation
- Xcel Energy Inc.
- Yancoal Australia Ltd.
- Yankuang Energy Group Co., Ltd.
- Yorkshire Power Finance Ltd.
- Zhejiang Zheneng Electric Power Co., Ltd.

2.4. Schenders van internationale normen

Pensioenfonds Vervoer vindt ook dat ondernemingen die op grove en structurele wijze internationaal breed gedragen normen op het gebied van mensenrechten, arbeidsnormen, milieu en anti-corruptie schenden, moeten worden uitgesloten van het beleggingsuniversum. Hiervoor hanteert het pensioenfonds een aantal belangrijke raamwerken als uitgangspunt, namelijk het 'UN Global Compact', de 'OESO-Richtlijnen voor multinationale ondernemingen' en de 'UN Guiding Principles on Business & Human Rights'. De OESO richtlijnen onderscheiden, naast de vier genoemde thema's, ook de volgende thema's: consumentenbelangen, wetenschap en technologie, mededinging en belastingen. De UN Guiding Principles geven handvatten voor staten en ondernemingen hoe mensenrechtenschendingen in de praktijk te voorkomen, te adresseren en te mitigeren.

Vaststelling uitsluitingen

ISS ESG stelt jaarlijks vast welke ondernemingen betrokken zijn bij schendingen van deze internationale normen. Leidraad hierbij zijn de principes van het UN Global Compact op het vlak van mensenrechten, arbeidsnormen, milieunormen en anticorruptie. Daartoe bekijkt ISS ESG het

gehele belegbaar universum van aandelen en bedrijfsobligaties.

Wanneer ISS ESG heeft geverifieerd dat een onderneming een schending pleegt op één van bovengenoemde principes kan dit aanleiding zijn om met de onderneming in dialoog te gaan. Pensioenfonds Vervoer sluit ondernemingen uit wanneer zij normen structureel schenden en geen maatregelen hebben genomen om dit op te heffen. Ook als de dialoog onvoldoende voortgang boekt en andere databronnen de schending bevestigen, dan kan Pensioenfonds Vervoer overgaan tot uitsluiting van de onderneming.

Pensioenfonds Vervoer neemt de volgende elementen mee in de afweging om een onderneming uit te sluiten:

- ernst van de schending;
- bereidheid van onderneming om in dialoog te gaan met Pensioenfonds Vervoer, en
- de maatregelen die de onderneming treft om de schending op te heffen.

Beleggingen in uitgesloten ondernemingen worden verkocht. Nieuwe aandelen of obligaties worden niet aangekocht zolang de onderneming op de uitsluitingslijst staat. Bij een geverifieerde opheffing van de schending wordt de onderneming van de uitsluitingslijst verwijderd.

Uitsluiting structurele Global Compact schenders

Per 1 augustus 2023 zijn wereldwijd 36 ondernemingen uitgesloten van het relevante beleggingsuniversum vanwege structurele schendingen van internationaal breed geaccepteerde normen. Zie tabel 2.4.1. voor het volledige overzicht.

TABEL 2.4.1 UITSLUITINGSLIJST STRUCTURELE NORMSCHENDERS PER 1 AUGUSTUS 2023¹

Onderneming	Norm
Athabasca Indigenous Midstream Partnership Ltd.	Mensenrechtenschendingen
BG Energy Capital Plc	Milieuvervuiling
Bharat Heavy Electricals Limited	Milieuvervuiling
BHP Billiton Finance (USA) Ltd.	Milieuvervuiling
BHP Billiton Finance Ltd.	Milieuvervuiling
BHP Group Limited	Milieuvervuiling
Centrais Eletricas Brasileiras SA	Mensenrechtenschendingen
China National Chemical Corp Ltd	Milieuvervuiling
CNAC (HK) Finbridge Co. Ltd.	Milieuvervuiling
Companhia de Saneamento do Parana	Milieuvervuiling
Companhia Energetica de Minas Gerais SA	Mensenrechtenschendingen
DCP Midstream LLC (Old)	Mensenrechtenschendingen
DCP Midstream Operating LP	Mensenrechtenschendingen

DCP Midstream, LP	Mensenrechtenschendingen
Dianjian Haiyu Ltd.	Milieuvervuiling
Duke Energy Field Services LLC	Mensenrechtenschendingen
Elsewedy Electric Co.	Milieuvervuiling
Enable Midstream Partners, LP	Mensenrechtenschendingen
Enbridge Energy Partners, L.P.	Mensenrechtenschendingen
Enbridge Gas Distribution, Inc.	Mensenrechtenschendingen
Enbridge Gas, Inc.	Mensenrechtenschendingen
Enbridge Inc.	Mensenrechtenschendingen
Enbridge Pipelines, Inc.	Mensenrechtenschendingen
Energy Transfer Operating, L.P.	Mensenrechtenschendingen
Energy Transfer, L.P.	Mensenrechtenschendingen
ETP Legacy LP	Mensenrechtenschendingen
Export-Import Bank of India	Milieuvervuiling
Fertitta Entertainment, LLC	Arbeidsrechtenschendingen
Florida Gas Transmission Co. LLC	Mensenrechtenschendingen
General Dynamics Corporation	Mensenrechtenschendingen
Gray Oak Pipeline, LLC	Mensenrechtenschendingen
JBS S.A.	Arbeidsrechtenschendingen
JBS USA Finance, Inc.	Arbeidsrechtenschendingen
JBS USA Food Company	Arbeidsrechtenschendingen
JBS USA Lux S.A.	Arbeidsrechtenschendingen
Korea East-West Power Co., Ltd.	Mensenrechtenschendingen
Korea Electric Power Corporation	Mensenrechtenschendingen
Korea Hydro & Nuclear Power Co., Ltd.	Mensenrechtenschendingen
Korea Midland Power Co., Ltd.	Mensenrechtenschendingen
Korea South-East Power Co., Ltd.	Mensenrechtenschendingen
Korea Southern Power Co., Ltd.	Mensenrechtenschendingen
Korea Western Power Co., Ltd.	Mensenrechtenschendingen
Marathon Petroleum Corporation	Mensenrechtenschendingen
Midwest Connector Capital Co. LLC	Mensenrechtenschendingen
MPLX LP	Mensenrechtenschendingen
NTPC Limited	Milieuvervuiling
Petroleos de Venezuela SA	Milieuvervuiling
Phillips 66	Mensenrechtenschendingen
Phillips 66 Company	Mensenrechtenschendingen
Pilgrim's Pride Corporation	Mensenrechtenschendingen
POSCO	Arbeidsrechtenschendingen
POSCO Future M Co., Ltd.	Arbeidsrechtenschendingen

POSCO Holdings Inc.	Arbeidsrechtenschendingen
Power Construction Corporation of China, Ltd.	Milieuvervuiling
Powerchina Roadbridge Group (British Virgin Islands) Ltd.	Milieuvervuiling
Ratch Group Public Co. Ltd.	Mensenrechtenschendingen
Raytheon Technologies Corp.	Mensenrechtenschendingen
Red Rock Resorts, Inc.	Arbeidsrechtenschendingen
RH International (Singapore) Corp. Pte Ltd.	Mensenrechtenschendingen
Rosneft Oil Co.	Milieuvervuiling
Samarco Mineracao SA	Milieuvervuiling
SEPCO Virgin Ltd.	Milieuvervuiling
Serco Group plc	Mensenrechtenschendingen
Shell International Finance BV	Milieuvervuiling
Shell plc	Milieuvervuiling
SK Biopharmaceuticals Co., Ltd.	Mensenrechtenschendingen
SK Inc.	Mensenrechtenschendingen
Spectra Energy Partners, LP	Mensenrechtenschendingen
Station Casinos LLC	Arbeidsrechtenschendingen
Sumitomo Chemical Co., Ltd.	Milieuvervuiling
Sumitomo Pharma Co. Ltd.	Milieuvervuiling
Sunoco Logistics Partners Operations LP	Mensenrechtenschendingen
Syngenta Finance NV	Milieuvervuiling
Syngenta Group Finance Ltd.	Milieuvervuiling
Tesla, Inc.	Arbeidsrechtenschendingen
Texas Eastern Transmission, LP	Mensenrechtenschendingen
Union Gas Limited	Mensenrechtenschendingen
United Technologies Corporation	Mensenrechtenschendingen
Vale Overseas Ltd.	Milieuvervuiling & Mensenrechtenschendingen
Vale S.A.	Milieuvervuiling & Mensenrechtenschendingen
Westcoast Energy Inc	Mensenrechtenschendingen

¹ Bron: Achmea Investment Management, ISS ESG

2.5. Klimaat

Voor de invulling van het klimaatrisico-beleid kiest Pensioenfonds Vervoer er voor om niet te beleggen in ondernemingen die slecht presteren op het gebied van klimaatbeleid. Voor de beoordeling in hoeverre ondernemingen de bereidheid en bekwaamheid hebben voor de overgang naar een koolstof arme economie maakt Pensioenfonds Vervoer van gebruik van de tooling van The Transition Pathway Initiative (TPI). De ondernemingen in de portefeuille wordt door TPI gescreend op de managementkwaliteit en CO2-prestaties gericht zijn op de overgang naar een koolstofarme economie conform het Klimaatakkoord van Parijs. TPI hanteert voor de managementkwaliteit 5 tredes van beoordeling voor ondernemingen. Pensioenfonds Vervoer kiest er voor om ondernemingen die een TPI score hebben van <3 uit te sluiten uit de aandelen en de bedrijfsobligatie portefeuilles.

De volgende bedrijven worden per 1 augustus 2023 uitgesloten:

- Adani Enterprises Limited
- Air China Limited
- Alleghany Corporation
- AltaLink, L.P.
- Aluminum Corporation of China Limited
- Anhui Conch Cement Company Limited
- Antero Midstream Corp.
- Antero Midstream Finance Corp.
- Antero Midstream Partners LP
- Aston Martin Capital Holdings Ltd.
- Aston Martin Lagonda Global Holdings Plc
- BBMG Corporation
- Berkshire Hathaway Energy
- Berkshire Hathaway Inc
- BYD Company Limited
- Carpenter Technology Corporation
- Chalco Hong Kong Investment Co. Ltd.
- Cheniere Corpus Christi Holdings LLC
- Cheniere Energy, Inc.
- China Coal Energy Company Limited
- China Eastern Airlines Corporation Limited
- China Hongqiao Group Ltd.
- China Mengniu Dairy Co., Ltd.
- China Mengniu Dairy Co., Ltd.
- China Merchants Energy Shipping Co., Ltd.
- China National Building Material Co., Ltd.
- China Resources Cement Holdings Limited
- China Resources Power Holdings Co., Ltd.
- China Shenhua Energy Company Limited
- China Southern Airlines Company Limited
- Chinalco Capital Holdings Ltd.
- Chongqing Changan Automobile Company Limited
- CITIC Limited
- CITIC Limited
- Coal India Ltd.
- Compania Sud Americana de Vapores S.A.
- Coronado Global Resources, Inc.
- COSCO SHIPPING Energy Transportation Co., Ltd.
- COSCO SHIPPING Holdings Co., Ltd.
- Coterra Energy Inc.
- Coterra Energy Inc.
- Daido Steel Co., Ltd.
- Daio Paper Corporation
- DMCI Holdings Inc.
- Dongfeng Motor (Hong Kong) International Co. Ltd.
- Dongfeng Motor Group Co., Ltd.
- DT Midstream, Inc.
- Eagle Materials Inc.
- Eastern Energy Gas Holdings LLC
- Eastern Gas Transmission & Storage, Inc.
- Emerson Electric Co.
- Emerson Electric Co.
- EMS-CHEMIE HOLDING AG
- Enable Midstream Partners, LP
- Energy Transfer Operating, L.P.
- Energy Transfer, L.P.
- ENN Natural Gas Co., Ltd.
- Enterprise Products Operating LLC
- Eregli Demir ve Celik Fabrikalari TAS
- ETP Legacy LP
- Florida Gas Transmission Co. LLC
- GCC, S.A.B. de C.V.
- Great Wall Motor Co., Ltd.
- Great Wall Motor Company Limited
- Hapag-Lloyd AG
- Harman International Industries, Incorporated
- Hawaiian Electric Industries, Inc.
- HF Sinclair Corporation
- Hokuetsu Corporation
- Holmen AB
- Hongkong Land Finance (Cayman Islands) Co. Ltd.
- Hongkong Land Holdings Limited
- Hormel Foods Corporation
- Huadian Power International Corp. Ltd.
- Huaibei Mining Holdings Co., Ltd.
- IDACORP, Inc.
- Idaho Power Company
- Industries of Qatar Co.
- Inner Mongolia Yitai Coal Company Limited
- InterGlobe Aviation Ltd.
- Iwatani Corporation
- Japan Pulp and Paper Company Limited
- Jardine Cycle & Carriage Limited
- Jardine Matheson Holdings Limited
- Jindal Steel & Power Ltd.
- JMH Co. Ltd.
- Kerry Group Financial Services Unlimited Co.
- Kerry Group Plc
- Korean Air Lines Co., Ltd.
- Lee & Man Paper Manufacturing Limited
- Leggett & Platt, Incorporated
- Li Auto, Inc.
- MidAmerican Energy Company
- MidAmerican Energy Holdings Company
- Midwest Connector Capital Co. LLC
- Minera Mexico SA de CV

- MMC Norilsk Nickel PJSC
- Nakilat, Inc.
- Nevada Power Company
- New Hope Corporation Limited
- NIO Inc.
- Northern Natural Gas Co.
- Northern Powergrid (Northeast) Plc
- Northern Powergrid (Yorkshire) Plc
- NS United Kaiun Kaisha, Ltd.
- Nucor Corporation
- Oil & Natural Gas Corp. Ltd.
- ONGC Videsh Ltd.
- ONGC Videsh Vankorneft Pte Ltd.
- PacifiCorp
- Pembina Pipeline Corporation
- PGE Polska Grupa Energetyczna S.A.
- Plains GP Holdings LP
- Portland General Electric Company
- Power Assets Holdings Limited
- Power Grid Corporation of India Limited
- Precision Castparts Corp.
- Proterial, Ltd.
- PT Adaro Energy Indonesia Tbk
- PT Aneka Tambang Tbk
- PT Astra International Tbk
- PT Indah Kiat Pulp & Paper Tbk
- PT Indocement Tunggul Prakarsa Tbk
- PT Semen Indonesia (Persero) Tbk
- PT United Tractors Tbk
- Qatar Gas Transport Co.
- Reliance Industries Limited
- Reliance Steel & Aluminum Co.
- RPM International Inc.
- Ruentex Development Co., Ltd.
- Ryanair DAC
- SABIC Agri-Nutrients Co.
- SAIC Motor Corporation Limited
- Samsung Electronics Co., Ltd.
- Saudi Arabian Mining Co.
- Scotts Miracle-Gro Company
- Shaanxi Coal Industry Co., Ltd.
- Shandong Sunpaper Co., Ltd.
- Sierra Pacific Power Company
- Sociedad Quimica y Minera de Chile S.A.
- Solar Star Funding LLC
- Southern Copper Corporation
- Spirit Airlines, Inc.
- Spirit IP Cayman Ltd.
- Spring Airlines Co., Ltd.
- Sunoco Logistics Partners Operations LP
- Targa Resources Corp.
- Targa Resources Partners LP
- TBEA Co., Ltd.
- Tenaga Nasional Bhd.
- Tesla, Inc.
- TNB Global Ventures Capital Bhd.
- Tokushu Tokai Paper Co., Ltd.
- Topaz Solar Farms LLC
- Transatlantic Holdings, Inc.
- Washington H. Soul Pattinson and Company Limited
- Whitehaven Coal Limited
- XPeng, Inc.
- Yankuang Energy Group Co., Ltd.
- Yorkshire Power Finance Ltd.

2.6. Uitsluiten landen

Pensioenfonds Vervoer sluit overheden uit als de Verenigde Naties en/of Europese Unie majeure/substantiële sancties tegen de centrale overheid van één bepaald land hebben ingesteld. Over het algemeen schenden de overheden van dergelijke landen systematisch de fundamentele mensenrechten van hun burgers. Naast de EU-sanctielijst en de VN-sanctielijst worden de prestaties van de landen in de Freedom in the World index (mensenrechten), de ITUC Global Rights index (arbeidsnormen) en de Corruption Perception Index (corruptie) als vertrekpunt gebruikt bij het opstellen van een MVB-landenuitsluitingslijst.

Uitsluiting van overheden past het pensioenfonds toe op alle aan deze overheid direct gerelateerde beleggingsinstrumenten, zoals staatsobligaties. Ook obligaties van aan de staat gerelateerde instanties en lagere overheden van het desbetreffende land vallen onder de uitsluiting.

Staatsbedrijven van uitgesloten landen

Pensioenfonds Vervoer kiest er voor om niet te beleggen in staatsbedrijven van uitgesloten landen. De volgende bedrijven worden per 1 augustus 2023 uitgesloten:

- Abu Dhabi Commercial Bank
- Abu Dhabi National Energy Company
- Abu Dhabi National Oil Company for Distribution PJSC
- Abu Dhabi Ports Co. PJSC
- AECC AERO ENGINE CONTROL CO. LTD.
- AECC Aviation Power Co, Ltd
- Agricultural Bank of China Limited
- Agricultural Bank of China Ltd. (Hong Kong Branch)
- Agricultural Bank of China Ltd. (Singapore Branch)
- Agricultural Development Bank of China
- Agricultural Development Bank of China
- AHB Sukuk Co. Ltd.
- Airport Authority Hong Kong
- Airports of Thailand Public Co. Ltd.
- Alrosa PJSC
- Anhui Gujing Distillery Co., Ltd.
- Anhui Gujing Distillery Co., Ltd.
- Arabian Internet and Communications Services Co.
- Avi Funding Co. Ltd.
- AVIC Electromechanical Systems Co., Ltd.
- AVIC Industry-Finance Holdings Co., Ltd.
- AVIC International Finance & Investment Ltd.
- AviChina Industry & Technology Co., Ltd.
- Avicopter Plc
- BAIC Finance Investment Co., Ltd.
- Bank of China
- Bank of China (Dubai) Branch
- Bank of China (Hong Kong) Limited
- Bank of China Ltd. (Beijing Branch)
- BANK OF CHINA Ltd. (Frankfurt Branch)
- Bank of China Ltd. (Hong Kong Branch)
- Bank of China Ltd. (London Branch)
- Bank of China Ltd. (Macau Branch)
- Bank of China Ltd. (Singapore Branch)
- Bank of China Ltd. (Sydney Branch)
- Bank of Thailand
- Baoshan Iron & Steel Co., Ltd.
- Beijing Capital International Airport Co., Ltd.
- Beijing Enterprises Holdings Limited
- Beijing Gas Singapore Capital Corp.
- Beijing Tiantan Biological Products Corporation Limited
- Beijing TongRenTang Co., Ltd.
- Beijing Yanjing Brewery Co., Ltd.
- Beijing-Shanghai High-Speed Railway Co., Ltd.
- Blue Bright Ltd.
- Bluestar Finance Holdings Ltd.
- BOC Aviation Limited
- BOC Hong Kong (Holdings) Limited
- BOC International (China) Co., Ltd.
- BOCOM International Blossom Ltd.
- C&D International Investment Group Ltd.
- CCBL (Cayman) 1 Corp. Ltd.
- CCCI Treasure Ltd.
- CDBL Funding 1
- CDBL Funding 2
- CECEP Wind-Power Corp.
- Central Plaza Development Ltd.
- CGN Power Co., Ltd.
- Charming Light Investments Ltd.
- China Chengtong Hong Kong Co., Ltd.
- China Cinda Asset Management Co., Ltd.
- China Cinda Finance (2015) I Ltd.
- China Citic Bank Corp. Ltd. (London Branch)
- China CITIC Bank Corporation Limited
- China Coal Energy Company Limited
- China Communications Services Corp. Ltd.
- China Construction Bank (Europe) SA
- China Construction Bank (London) Ltd.
- China Construction Bank Corp. (Sydney)
- China Construction Bank Corporation
- China CSSC Holdings Limited
- China Development Bank
- China Development Bank Corp. (Hong Kong)
- China Development Bank Corp. (Hong Kong)
- China Development Bank Financial Leasing Co. Ltd.
- China Energy Engineering Corp. Ltd.
- China Everbright Bank Co. Ltd. (Luxembourg Branch)
- China Everbright Bank Co. Ltd. (Hong Kong Branch)
- China Everbright Bank Co., Ltd.
- China Everbright Environment Group Limited
- China Galaxy Securities Co., Ltd.
- China Great Wall International Holdings III Ltd.
- China Great Wall International Holdings IV Ltd.
- China Great Wall International Holdings V Ltd.
- China Great Wall International Holdings VI Ltd.
- China Great Wall Securities Co., Ltd.
- China Huadian Overseas Development Management Co., Ltd.
- China Huaneng Group Treasury Management (Hong Kong) Ltd.
- China Jinmao Holdings Group Limited

- China Life Insurance Co. Ltd.
- China Life Insurance Company Limited
- China Longyuan Power Group Corp. Ltd.
- China Meheco Group Co., Ltd. Class A
- China Merchants Energy Shipping Co., Ltd.
- China Merchants Port Holdings Co., Ltd.
- China Merchants Securities Co., Ltd.
- China Merchants Shekou Industrial Zone Holdings Co., Ltd.
- China National Chemical Engineering Co., Ltd Class A
- China National Medicines Corporation Ltd. Class A
- China National Nuclear Power Co., Ltd.
- China Oilfield Services Limited
- China Overseas Finance (Cayman) V Ltd.
- China Overseas Finance (Cayman) VII Ltd.
- China Overseas Finance (Cayman) VIII Ltd.
- China Overseas Land & Investment Limited
- China Overseas Property Holdings Limited
- China Petroleum & Chemical Corporation
- China Power International Development Limited
- China Railway Group Limited
- China Railway Signal & Communication Corp. Ltd.
- China Railway Xunjie Co. Ltd.
- China Resources Beer (Holdings) Co. Ltd.
- China Resources Cement Holdings Limited
- China Resources Gas Group Limited
- China Resources Land Limited
- China Resources Microelectronics Ltd.
- China Resources Pharmaceutical Group Ltd.
- China Resources Power Holdings Co., Ltd.
- China Resources Sanjiu Medical & Pharmaceutical Co., Ltd.
- China Shenhua Energy Company Limited
- China Southern Airlines Company Limited
- China Southern Power Grid International Finance BVI Co., Ltd.
- China State Construction Engineering Corp. Ltd.
- China State Construction Finance (Cayman) I Ltd.
- China State Construction Finance (Cayman) III Ltd.
- China State Construction International Holdings Limited
- China Taiping Insurance Holdings Co., Ltd.
- China Three Gorges Renewables (Group) Co., Ltd.
- China Tourism Group Duty Free Corporation Limited
- China Tower Corp. Ltd.
- China Yangtze Power Co., Ltd.
- CITIC Limited
- CITIC Limited
- CITIC Securities Finance MTN Co. Ltd.
- CITIC Telecom International Holdings Limited
- CMHI Finance (BVI) Co., Ltd.
- CMHI Finance (BVI) Co., Ltd.
- CMS International Gemstone Ltd.
- CNAC (HK) Finbridge Co. Ltd.
- CNCBINV 1 (BVI) Ltd.
- CNOOC Curtis Funding No. 1 Pty Ltd.
- CNOOC Finance (2003) Ltd.
- CNOOC Finance (2011) Ltd.
- CNOOC Finance (2012) Ltd.
- Cnooc Finance (2015) Australia Pty Ltd.
- CNPC Global Capital Ltd.
- COSCO SHIPPING Ports Limited
- CRCC Hean Ltd.
- CRRC Corporation Limited
- CSC Financial Co., Ltd.
- CSCEC Finance (Cayman) II Ltd.
- CSSC Capital 2015 Ltd.
- DAE Funding LLC
- DAE Sukuk (DIFC) Ltd
- Daqin Railway Co., Ltd.
- Datang International Power Generation Co., Ltd.
- Development Bank of Kazakhstan JSC
- Development Bank of The Republic of Belarus
- Dianjian Haiyu Ltd.
- DIFC Sukuk Ltd.
- Dongfang Electric Corporation Limited
- Dongfeng Motor (Hong Kong) International Co. Ltd.
- Dongfeng Motor Group Co., Ltd.
- Dongxing Securities Co., Ltd.
- Dongxing Voyage Co. Ltd.
- DP World Limited
- DP World Salaam
- Eastern Company
- El Sukuk Co. Ltd.
- Elm Company
- Emirates Development Bank
- Emirates NBD Bank (P.J.S.C)
- Emirates NBD Bank (P.J.S.C)
- Emirates SembCorp Water & Power Co. PJSC
- Emirates Telecommunications Group Company PJSC
- Export-Import Bank of Thailand
- Faw Jiefang Group Co., Ltd.
- Federal Hydro-Generating Company Rushydro Pao
- Franshion Brilliant Ltd.
- GACI First Investment Co.
- Gansu Provincial Highway Aviation Tourism Investment Group Co., Ltd.
- Gazprom Neft OAO
- GC Treasury Center Co., Ltd.
- GD Power Development Co., Ltd.
- GRG Banking Equipment Co., Ltd.
- Guangdong Investment Limited
- Guangzhou Automobile Group Co., Ltd.
- Guangzhou Baiyun International Airport Company Limited
- Guangzhou Baiyunshan Pharmaceutical Holdings Company Limited Class A
- Guangzhou Development District Holding Group Ltd.
- Guangzhou Yuexiu Financial Holdings Group Co., Ltd.
- Gulf International Bank BSC
- Guolian Securities Co., Ltd.
- Guotai Junan International Holdings Limited
- Guoyuan Securities Company Limited
- Haitong International Securities Group Limited
- Hangzhou Oxygen Plant Group Co., Ltd.
- HBIS Co., Ltd.
- Heilongjiang Agriculture Company Limited
- Hero Asia Investment Ltd.
- Horse Gallop Finance Ltd.
- Hua Hong Semiconductor Ltd.

- Hua Xia Bank Co., Limited
- Huadian Power International Corp. Ltd.
- Huabei Mining Holdings Co., Ltd.
- Huaneng Power International, Inc.
- Huarong Finance II Co. Ltd.
- Huarong Finance II Co. Ltd.
- HUAYU Automotive Systems Company Limited
- Hunan Changyuan Lico Co. Ltd.
- ICBCIL Finance Co. Ltd.
- ICD Funding Ltd.
- Industrial & Commercial Bank of China (Macau) Ltd.
- Industrial & Commercial Bank of China /Hong Kong Branch/
- Industrial & Commercial Bank of China /Luxembourg Branch/
- Industrial & Commercial Bank of China Ltd. /New York Branch/
- Industrial and Commercial Bank of China Limited
- Inner Mongolia Baotou Steel Union Co. Ltd.
- Inner Mongolia Dian Tou Energy Corporation Limited
- International Bank of the Republic of Azerbaijan
- Inventive Global Investments Ltd.
- IPIC GMTN Ltd.
- Jiangsu Expressway Company Limited
- JIC Zhixin Ltd.
- Jinduicheng Molybdenum Co., Ltd.
- Jizhong Energy Resources Co., Ltd.
- Joy Treasure Assets Holdings, Inc.
- KazMunayGas NC JSC
- King Power Capital Ltd.
- Krung Thai Bank Public Co., Ltd.
- KunLun Energy Company Limited
- Kweichow Moutai Co., Ltd.
- Liaoning Port Company Limited
- LUKOIL PJSC
- Luzhou Laojiao Company Limited
- Maanshan Iron & Steel Co. Ltd. Class A
- Magnit PJSC Sponsored GDR RegS
- Magnitogorsk Iron & Steel Work
- Mango Excellent Media Co., Ltd.
- Metalloinvest Holding Co OAO
- Metallurgical Corporation of China Ltd.
- Minmetals Bounteous Finance (BVI) Ltd.
- MMC Norilsk Nickel PJSC
- Mobile Telesystems OJSC
- Moscow Exchange MICEX-RTS OAO
- MTR Corporation (C.I.) Ltd.
- MTR Corporation Limited
- Mumtalakat Sukuk Holding Co.
- Nanjing Securities Co., Ltd.
- Nanyang Commercial Bank (China) Ltd.
- NARI Technology Co., Ltd.
- National Central Cooling Co. (P.S.C.) (Tabreed)
- National Silicon Industry Group Co., Ltd.
- NAURA Technology Group Co., Ltd.
- Nogaholding Sukuk Ltd.
- NOVATEK JSC Sponsored GDR RegS
- Novolipetsk Steel
- Ocean Laurel Co. Ltd.
- Offshore Oil Engineering Co., Ltd.
- Oil & Gas Holding Co. BSC
- Orient Securities Co., Ltd.
- Orient ZhiSheng Ltd.
- Ozon Holdings Plc Sponsored ADR
- Pangang Group Vanadium Titanium and Resources Co., Ltd.
- People's Insurance Co. (Group) of China Ltd.
- People's Insurance Co. (Group) of China Ltd.
- PetroChina Company Limited
- Petroleos de Venezuela SA
- Phosagro OAO
- PhosAgro PJSC Sponsored GDR RegS
- PICC Property & Casualty Co., Ltd.
- Pingdingshan Tianan Coal Mining Co., Ltd.
- Polymetal International Plc
- Polyus PJSC
- Postal Savings Bank of China Co., Ltd.
- Power Construction Corporation of China, Ltd.
- Powerchina Roadbridge Group (British Virgin Islands) Ltd.
- Promsvyazbank PJSC
- Prosperous Ray Ltd.
- PTT Exploration & Production P
- PTT Global Chemical PCL
- PTT Global Chemical Plc
- PTT Oil and Retail Business Public Co Limited
- PTT Oil and Retail Business Public Co Limited NVDR
- PTT Public Co., Ltd.
- PTT Treasury Center Co., Ltd.
- PTTEP Canada International Finance Ltd.
- PTTEP Treasury Center Co., Ltd.
- Public Joint-Stock Company Gazprom
- QazaqGaz National Co. JSC
- Qinghai Salt Lake Industry Co., Ltd.
- Rakfunding Cayman Ltd.
- Rongshi International Finance Ltd.
- Rosselkhozbank JSC
- Russian Railways JSC
- Ruwais Power Co. PJSC
- SA Global Sukuk Ltd.
- SABIC Agri-Nutrients Co.
- SABIC Capital I BV
- SABIC Capital II BV
- SAIC Motor Corporation Limited
- Samruk-Kazyna Sovereign Wealth Fund JSC
- Saudi Arabian Mining Co.
- Saudi Arabian Oil Co.
- Saudi Basic Industries Corp.
- Saudi Electricity Co.
- Saudi Electricity Global Sukuk Co. - 2
- Saudi Electricity Global Sukuk Co. - 4
- Saudi National Bank
- Saudi Tadawul Group Holding Company
- Saudi Telecom Co.
- Sberbank of Russia PJSC
- SCF Capital Ltd
- SDG Finance Ltd.
- SDIC Capital Co., Ltd.
- SDIC Power Holdings Co., Ltd.

- Senaat General Holding Corp.
 - SEPCO Virgin Ltd.
 - Severstal PAO
 - Shaanxi Coal Industry Co., Ltd.
 - Shan Xi Hua Yang Group New Energy Co., Ltd.
 - Shandong Gold Mining Co., Ltd.
 - Shanghai Baosight Software Co., Ltd. Class A
 - Shanghai Baosight Software Co., Ltd. Class B
 - Shanghai Construction Group Co., Ltd.
 - Shanghai Electric Group Co., Ltd.
 - Shanghai International Airport Co., Ltd.
 - Shanghai Lingang Holdings Corp. Ltd.
 - Shanghai Lujiazui Finance & Trade Zone Development Co., Ltd.
 - Shanghai Rural Commercial Bank Co., Ltd.
 - Shanghai Zhangjiang Hi-Tech Park Development Co., Ltd.
 - Shanxi Coal International Energy Group Co., Ltd.
 - Shanxi Coking Coal Energy Group Co., Ltd.
 - Shanxi Lu'An Environmental Energy Development Co., Ltd.
 - Shanxi Taigang Stainless Steel Co., Ltd.
 - Shanxi Xinghuacun Fen Wine Factory Co., Ltd.
 - Shenergy Co., Ltd.
 - Shennan Circuits Co., Ltd.
 - Shenwan Hongyuan Group Co., Ltd.
 - Shenwan Hongyuan International Finance Ltd.
 - Shenzhen Overseas Chinese Town Co., Ltd.
 - Sibur Holding PAO
 - Sichuan Chuantou Energy Co., Ltd.
 - Sichuan New Energy Power Company Limited
 - Sichuan Road & Bridge Co., Ltd.
 - Sinochem Offshore Capital Co. Ltd.
 - Sinochem Overseas Capital Co. Ltd.
 - Sinoma Science & Technology Co., Ltd.
 - Sino-Ocean Land Treasure Finance I Ltd.
 - Sino-Ocean Land Treasure Finance II Ltd.
 - Sino-Ocean Land Treasure IV Ltd.
 - Sinopec Capital (2013) Ltd.
 - Sinopec Group Overseas Development (2014) Ltd.
 - Sinopec Group Overseas Development (2016) Ltd.
 - Sinopec Group Overseas Development Ltd.
 - Sinopec Shanghai Petrochemical Co., Ltd.
 - Sinopharm Group Co., Ltd.
 - Sinosing Services Pte Ltd.
 - Sinotrans Ltd.
 - Sinotruk Hong Kong Ltd.
 - Sistema JSFC
 - Soar Wise Ltd.
 - Southern Gas Corridor CJSC
 - Southwest Securities Co., Ltd.
 - SPIC Luxembourg Latin America Renewable Energy Investment Co.
 - State Elite Global Ltd.
 - State Grid Europe Development (2014) Plc
 - State Grid Overseas Investment (2013) Ltd.
 - State Grid Overseas Investment (2014) Ltd.
 - State Grid Overseas Investment BVI Ltd.
 - State Oil Company of Azerbaijan Republic
 - State Transport Leasing Co OJSC
 - STC Sukuk Co. Ltd.
 - Sunrise (Cayman) Ltd.
 - Surgutneftegas PJSC
 - Surgutneftegas PJSC Pfd
 - Sweihan PV Power Co.
 - TCS Group Holding Plc Sponsored GDR Class A RegS
 - Thai Oil Public Co. Ltd.
 - Thailoil Treasury Center Co., Ltd.
 - Tianma Microelectronics Co., Ltd.
 - Transneft PJSC
 - UHI Capital Ltd.
 - Unisplendour Co., Ltd.
 - United Company RUSAL international PJSC
 - Unity 1 Sukuk Ltd.
 - Uzbekneftegaz National Holding Co.
 - VK Company Limited Sponsored GDR
 - Vnesheconombank
 - VTB Bank PJSC
 - Western Securities Co., Ltd.
 - Wuchan Zhongda Group Co., Ltd.
 - Wuliangye Yibin Co., Ltd.
 - X5 Retail Group N.V. Sponsored GDR RegS
 - Xiamen Tungsten Co., Ltd.
 - Yanbu National Petrochemical Co.
 - Yandex NV Class A
 - Yuexiu Reit MTN Co. Ltd.
 - Yunnan Aluminium Co. Ltd. Class A
 - Zhangzhou Pientzhuang Pharmaceutical Co., Ltd.
 - Zhejiang China Commodities City Group Co., Ltd.
 - Zhejiang Expressway Co., Ltd.
 - Zhejiang Juhua Co., Ltd.
 - Zhejiang Zheneng Electric Power Co., Ltd.
 - Zheshang Securities Co., Ltd.
 - Zhongjin Gold Corp., Ltd.
 - Zhongtai Securities Co., Ltd.
 - Zhuzhou CRRC Times Electric Co., Ltd.
- Zie onderstaand de uitsluitingslijst voor landen per 1 augustus 2023:
- Afghanistan
 - Azerbeidzjan
 - Bahrein
 - Belarus
 - Centrale Africaanse Republiek
 - China
 - Egypte
 - Gabon
 - Iran
 - Kazachstan
 - Myanmar
 - Noord Korea
 - Russe
 - Rwanda
 - Saudi Arabie
 - Somalie
 - Sudan
 - Syrie
 - Tajikistan
 - Thailand

- VAE
- Oezbekistan
- Venezuela
- Vietnam
- Zimbabwe

2.7. Goed bestuur

Pensioenfonds Vervoer belegt in ondernemingen die voldoen aan de praktijken van goed bestuur (good governance). Ondernemingen die op dit vlak zeer slecht presteren, worden op voorhand uitgesloten. Daarbij wordt minimaal gekeken naar de wettelijke vereisten op het gebied van:

- ✓ Goede managementstructuren;
- ✓ Betrekkingen met werknemers;
- ✓ Beloning van het betrokken personeel;
- ✓ Naleving van de belastingwetgeving.

Hier bovenop wordt, zowel vóór als na het aankopen van beleggingen, het MVB-beleid toegepast. Bij het bepalen of ondernemingen goed presteren op het gebied van goed bestuur, maakt het pensioenfonds gebruik van ESG-data van derden. Mocht een onderneming waarin wordt belegd na verloop van tijd niet goed presteren, dan wordt deze alsnog uitgesloten volgens het gestandaardiseerde uitsluitingsproces.

De volgende bedrijven worden per 1 augustus 2023 op basis van good governance uitgesloten:

- First Union Corporation
- Freeport-McMoRan, Inc.
- Grupo Mexico S.A.B. de C.V.
- Mexico Generadora de Energia S de RI
- Minera Mexico SA de CV
- Petrobras Global Finance BV
- Petroleo Brasileiro SA
- PT Freeport Indonesia
- PT Indonesia Asahan Aluminium (Persero)
- Southern Copper Corporation
- Wachovia Bank, National Association
- Wachovia Corporation
- Wells Fargo & Company
- Wells Fargo Bank, N.A.

3. Engagement

Een onderneming is onder meer gericht op het maken van winst. Dit streven naar winstmaximalisatie kan op gespannen voet komen te staan met internationale richtlijnen voor maatschappelijk verantwoord ondernemen, zoals het Global Compact, de OESO Richtlijnen voor Multinationale ondernemingen of de UN Guiding Principles on Business & Human Rights.

Wanneer ondernemingen deze internationale richtlijnen systematisch schenden ontstaat er een risico voor de continuïteit van de onderneming en houdbaarheid van winstrealisatie op de lange termijn. Daarom is het in het voordeel van de onderneming en ook Pensioenfonds Vervoer dat richtlijnen voor maatschappelijk verantwoord ondernemen worden gerespecteerd. Daarom gaat Pensioenfonds Vervoer in dialoog met ondernemingen. Het doel is het duurzame gedrag van ondernemingen verbeteren, langetermijnwaardecreatie stimuleren en tegelijkertijd aandeelhouderswaarde vergroten. Pensioenfonds Vervoer gaat in gesprek met ondernemingen over langetermijnwaardecreatie. Zo draagt Pensioenfonds Vervoer bij aan het bewaken van het juiste evenwicht.

3.1. Dialoog en de minimale uitgangspunten

Engagement is het aangaan van de dialoog met ondernemingen. Met het aangaan van de dialoog willen wij het duurzame gedrag van ondernemingen verbeteren, langetermijnwaardecreatie stimuleren en tegelijkertijd aandeelhouderswaarde vergroten. Wij voeren de dialoog op meerdere vlakken:

1. wij spreken ondernemingen aan die internationaal breed gedragen normen en principes zoals mensenrechten, arbeidsnormen, milieunormen of anticorruptie schenden (Normatief engagement).
2. wij spreken ondernemingen in specifieke sectoren of ketens aan ter bevordering van een algemene standaard (Thematisch engagement).
3. wij spreken met Nederlandse beursgenoteerde ondernemingen over Sociale, Milieu, en Goed Bestuurskwesties Dit doen wij veelal in collectief verband. (ESG Nederland).

De doelstellingen

De verschillende types dialogen hebben elk een andere focus en doelstelling. Voor elk type geldt dat engagement een zaak van lange adem is. Voor de trajecten wordt uitgegaan van een looptijd van drie jaar. Anders dan bij het instrument uitsluiting waarbij Pensioenfonds Vervoer op voorhand niet belegt in ondernemingen die ter discussie staan, spoort Pensioenfonds Vervoer als aandeelhouder of obligatiehouder in engagement gesprekken het management juist actief aan om het beleid of de activiteiten te verbeteren.

Normatieve Engagement heeft als doel structurele schendingen van Global Compact principes, OESO richtlijnen voor Multinationale ondernemingen of UN Guiding Principles on Business & Human Rights te stoppen en te voorkomen. Structurele schendingen van deze normen vergroten het risico op nadelige gevolgen voor de onderneming, haar directe omgeving zoals lokale gemeenschappen of het milieu en voor andere belanghebbenden. Activiteiten die (mogelijk) leiden tot een schending van de principes staan veelal in de belangstelling van niet-gouvernementele organisaties (ngo's) en de media.

In de praktijk leiden deze schendingen ook vaker tot rechtszaken, die boetes of het uitbetalen van schadeclaims door de ondernemingen tot gevolg kunnen hebben. Dit zijn directe negatieve financiële effecten, die ook de belangen van aandeelhouders schaden. Normatief engagement voeren wij uit in samenwerking met ISS ESG.

Om tot een selectie van ondernemingen te komen die vallen binnen het Normatief engagement programma, wordt een due diligence proces uitgevoerd. Het beleggingsuniversum

wordt ieder kwartaal gecontroleerd op schendingen van één of meerdere principes van de UN Global Compact, OESO richtlijnen voor Multinationale ondernemingen of UN Guiding principles on Business & Human Rights door ISS ESG. Bij vermoedens van een mogelijke schending wordt een dialoog gestart om escalatie te voorkomen. Ook bij een vastgestelde schending wordt de dialoog met deze ondernemingen gestart met als doel de schending op te heffen en mogelijke nieuwe schendingen in de toekomst te voorkomen. Daarbij zal ook herstel van de situatie en mogelijke schadevergoedingen voor bijvoorbeeld lokale bevolking ter sprake komen.

Thematische engagement heeft een andere doelgroep dan normatief engagement. Hier staan niet de bedrijven centraal die normen schenden, maar juist bedrijven die zowel financieel als maatschappelijk op bepaalde thema's hun prestaties verder kunnen verbeteren. Het Thematisch engagement programma bestaat uit circa 10 thema's en is gericht op het verhogen van sociale, milieu en governance standaarden in sectoren, ketens of bij individuele ondernemingen waarin Pensioenfonds Vervoer belegt. Bij de keuze van een thema spelen de volgende zaken een rol:

- Materialiteit van het thema;
- Sociale of ecologische relevantie van het thema;
- Omvang van de onderneming in de Beleggingsportefeuille (zowel aandelen als bedrijfsobligaties);
- Succes kans voor slagen van de dialoog.

In **ESG Nederland** engagement is het pensioenfonds in gesprek met de belangrijkste Nederlandse ondernemingen. Dit valt veelal samen met het aandeelhoudersvergaderingseizoen. Deze dialogen vinden veelal in collectief verband plaats in samenwerking met andere Nederlandse institutionele beleggers en Eumedion, het Nederlandse corporate governance platform voor institutionele beleggers. Het gezamenlijke doel is het beïnvloeden van governance en duurzaamheidsthema's, veelal ingegeven door de actualiteit van de aandeelhoudersvergadering. Te denken valt aan beloningsbeleid, benoeming van bestuurders, fusies & overnames en sociaal- en milieubeleid. De uitvoering van de ESG Nederland dialogen wordt gedaan door de integraal vermogensbeheerder.

3.2. Omvang engagementprogramma

Het engagementprogramma van Pensioenfonds Vervoer bestaat de volgende onderdelen:

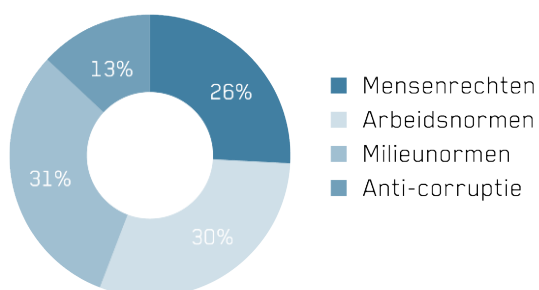
**TABEL 3.2.1 TOTALE ENGAGEMENTPROGRAMMA
NORMATIEF EN THEMATISCH**

#	Thema	Dialogvorm
1	Mensenrechten	Normatief
2	Arbeidsnormen	Normatief
3	Milieu	Normatief
4	Anti-corruptie	Normatief
5	Nederlandse Beursgenoteerde ondernemingen	ESG Nederland
6	Biodiversiteit	Thematisch Natuur en Milieu
7	Transport en Klimaat	Thematisch CO ₂
8	Klimaatadaptie & Water	Thematisch CO ₂
9	Reductie CO ₂	Thematisch CO ₂
10	Arbeidsomstandigheden	Thematisch Werknemersrechten
11	Human Capital - afrondend thema	Thematisch Werknemersrechten
12	Access to Nutrition	Thematisch Sociaal
13	Mensenrechten en Governance	Thematisch Sociaal
14	Goede en beschikbare medicijnen - afrondend thema	Thematisch Gezondheid
15	Plastics	Thematisch Natuur & Milieu

3.3. Resultaten en voortgang normatieve engagementprogramma

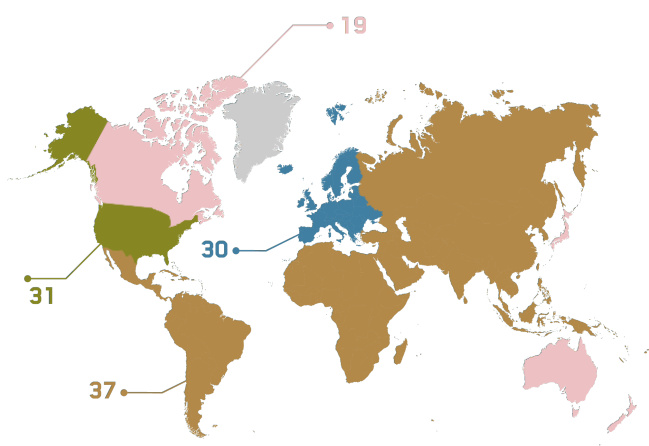
Pensioenfonds Vervoer vindt het belangrijk om in gesprek te gaan met ondernemingen, die internationaal breed gedragen normen schenden. We noemen dit Normatieve engagement. Per 15 juni 2023 maken 117 ondernemingen deel uit van het normatieve engagementprogramma. Met deze ondernemingen spreken we over één of meerdere normschendingen. Het aantal schendingen waarover we spreken kan daarom afwijken van het aantal ondernemingen in het normatieve engagementprogramma. In totaal lopen er 176 dialogen. In het afgelopen halfjaar is met 24 ondernemingen een nieuwe dialoog geïnitieerd of een lopende dialoog opnieuw opgestart. Figuur 1 laat zien hoe het programma is opgebouwd.

FIGUUR 3.3.1 NORMSCHENDING

De ondernemingen zijn gevestigd in verschillende regio's en markten. De focus van het programma ligt met 80 dialogen op de ontwikkelde markten. We verdelen deze onder in Europa, Verenigde Staten en Wereld overig (Japan, Australië, Canada, Nieuw-Zeeland). Daarnaast voeren we de dialoog met 37 ondernemingen in de opkomende markten. Figuur 2 laat de regionale verdeling zien van ondernemingen in het normatieve engagementprogramma.

FIGUUR 3.3.2 ONDERNEMINGEN NAAR REGIO

Voortgang lopende dialogen

Iedere dialoog heeft vier engagementverwachtingen, die specifiek zijn voor de onderneming. Deze engagementverwachtingen worden samengevat in vier mijlpalen, die voor iedere dialoog hetzelfde zijn, zoals weergegeven in tabel 1. De voortgang per mijlpaal wordt vervolgens in iedere dialoog getoetst aan de hand van vier indicatoren: (1) een onafhankelijke partij heeft de maatregelen goedgekeurd, (2) er zijn maatregelen geïnitieerd, (3) er is een toezegging gedaan en (4) er zijn geen maatregelen genomen.

Per dialoog is bekeken welke mijlpaal relevant is voor de onderneming. Herstel en Verhaal is bijvoorbeeld niet in alle gevallen relevant doordat er niet één specifieke groep van benadeelden is of Herstel en Verhaal al plaats heeft gevonden via het nationale rechtssysteem.

TABEL 3.3.1 MIJLPALEN

Mijlpalen	
1	Het delen van relevante informatie
2	Implementatie van Beleid
3	Herstel en Verhaal
4	Opheffen en/of Voorkomen

De statistieken over de voortgang hebben betrekking op het volledige engagementprogramma. Alle positief afgesloten dialogen zijn uit de statistieken gehaald. De onderstaande tabellen laten alleen de lopende dialogen zien.

Ten aanzien van de eerste mijlpaal - Het delen van Relevante Informatie - zijn in 30% van de dialogen nog geen stappen zijn gezet door de onderneming. Dat kan komen door onwil of doordat de dialoog recent is gestart. In 17% van de dialogen heeft de onderneming een toezegging gedaan relevante informatie te delen. In 47% van de dialogen is relevante informatie gedeeld en in 4% van de gevallen ook geverifieerd door een onafhankelijke partij. Voor 2% van de dialogen is deze mijlpaal niet relevant vanwege de aard van de schending.

TABEL 3.3.2 DELEN VAN RELEVANTE INFORMATIE

Indicatoren	Mijlpaal 1: Delen van relevante informatie
Er zijn geen maatregelen genomen	30%
Er is een toezegging gedaan	17%
Er zijn maatregelen geïnitieerd	47%
Een onafhankelijke partij heeft de maatregelen goedgekeurd	4%
n.v.t.	2%

Voor de tweede mijlpaal – De Implementatie van het Beleid – zijn in 24% van de dialogen geen stappen gezet noch toezeggingen gedaan. In 31% van de dialogen is de toezegging gedaan om beleid te implementeren en in 38% van de dialogen hebben de ondernemingen daadwerkelijk beleid geïmplementeerd. In 2% van de gevallen is dit beleid geverifieerd door een onafhankelijke partij. Voor 5% van de dialogen is deze mijlpaal niet relevant vanwege de aard van de schending.

TABEL 3.3.3 IMPLEMENTATIE VAN BELEID

Indicatoren	Mijlpaal 2: Implementatie van beleid
 Er zijn geen maatregelen genomen	24%
 Er is een toezegging gedaan	31%
 Er zijn maatregelen geïnitieerd	38%
 Een onafhankelijke partij heeft de maatregelen goedgekeurd	2%
n.v.t.	5%

Het mogelijk maken van Herstel en Verhaal, zoals ook benoemd in het IMVB-convenant, is de derde mijlpaal. In 48% van de dialogen zijn er geen maatregelen genomen ten aanzien van Herstel en Verhaal. In 16% van de dialogen zijn er toezeggingen gedaan en in 26% van de gevallen hebben de ondernemingen aan de onderliggende engagementverwachtingen voldaan, waarvan 2% geverifieerd zijn door een onafhankelijke partij. Voor 8% van de dialogen is deze mijlpaal niet relevant vanwege de aard van de schending.

TABEL 3.3.4 HERSTEL EN VERHAAL

Indicatoren	Mijlpaal 3: Herstel en Verhaal
 Er zijn geen maatregelen genomen	48%
 Er is een toezegging gedaan	16%
 Er zijn maatregelen geïnitieerd	26%
 Een onafhankelijke partij heeft de maatregelen goedgekeurd	2%
n.v.t.	8%

Bij de vierde mijlpaal - Het opheffen en/of Voorkomen van de Schending - zien we dat er in 35% van de dialogen geen maatregelen zijn genomen. In 32% van de dialogen is er een toezegging gedaan en 19% van de ondernemingen hebben aan de onderliggende engagementverwachtingen voldaan, waarvan geen geverifieerd zijn door een onafhankelijke partij. In 16% van de dialogen is deze mijlpaal niet relevant vanwege de aard van de schending.

TABEL 3.3.5 OPHEFFEN EN/OF VOORKOMEN

Indicatoren	Mijlpaal 4: Opheffen en/of voorkomen
 Er zijn geen maatregelen genomen	35%
 Er is een toezegging gedaan	32%
 Er zijn maatregelen geïnitieerd	19%
 Een onafhankelijke partij heeft de maatregelen goedgekeurd	0%
n.v.t.	16%

Afgesloten dialogen

Voorafgaand aan de rapportagedatum zijn in het engagementprogramma 56 dialogen succesvol afgesloten. Dat betekent dat de ondernemingen niet langer betrokken zijn bij de vermeende schending. Met 6 ondernemingen is de dialoog voortijdig afgesloten, vanwege gebrek aan reactie en/of samenwerking.

3.4. Normatieve dialogen

Onderstaand is aangegeven welke nieuwe dialogen rond normatieve schendingen zijn geïnitieerd in het afgelopen halfjaar. Het engagementprogramma rond normatieve schendingen wordt uitgevoerd in samenwerking met ISS ESG.

3.4.1. Mensenrechtenschendingen

Het doel van deze dialogen is het opheffen van de geconstateerde of vermeende mensenrechtenschendingen. Daarnaast vragen we de onderneming beleid, processen en rapportages te ontwikkelen die nieuwe mensenrechtenschendingen helpen voorkomen. De onderneming moet aantonen dat de schending van relevante UN Global Compact principes, OESO-richtlijnen of de UN Guiding principles on Business & Human Rights is opgeheven. Het is wenselijk dat een externe, onafhankelijke partij dit vaststelt.

Mensenrechtenschendingen kunnen betrekking hebben op de activiteiten van ondernemingen in landen met controversiële regimes. Door activiteiten in deze landen genereren de ondernemingen inkomsten voor de betreffende regimes, die deze inkomsten vervolgens vaak niet ten goede laten komen aan de lokale bevolking. Daarnaast komt het voor dat lokale gemeenschappen direct worden geschaad door de activiteiten van de ondernemingen. Andere voorbeelden van schendingen op het gebied van mensenrechten zijn onrechtmatigheden tegen de lokale bevolking door personeel of ingehuurd veiligheidsdiensten van ondernemingen.

Pensioenfonds Vervoer is in het eerste halfjaar van 2023 met 9 ondernemingen een dialoog gestart rond een (vermeende) mensenrechtenschending.

**TABEL 3.4.1.1 GEÏNITIEERDE DIALOGEN
MENSENRECHTENSCHENDING IN HET EERSTE
HALFJAAR VAN 2023¹**

Onderneming	Gestart
Zijin Mining Group Co., Ltd.	Q1 2023
POSCO	Q2 2023
Rio Tinto plc	Q1 2023
Experian PLC	Q2 2023
China Gas Holdings Limited	Q1 2023
Deutsche Telekom AG	Q1 2023
Marriott International, Inc.	Q1 2023
TC Energy Corporation	Q1 2023
T-Mobile US, Inc.	Q1 2023

¹ Bron: Achmea Investment Management, ISS ESG

In de eerste helft van 2023 zijn 12 dialogen op het gebied van mensenrechten afgesloten, waarvan 10 succesvol.

3.4.2. Arbeidsnormenschendingen

Het doel van dit engagementthema is het opheffen van de geconstateerde of vermeende arbeidsnormenschending. Daarnaast vragen we de onderneming beleid, processen en rapportages te ontwikkelen die verband houden met het voorkomen van nieuwe arbeidsnormenschendingen. Dit engagement thema sluit goed aan bij het thema Werknemersrechten van Pensioenfonds Vervoer.

Structurele schendingen van het Global Compact principes, OESO richtlijnen of de UN Guiding Principles on Business & Human Rights, in het bijzonder de principes die gaan over arbeidsnormen, vormen financiële en reputatieschendingen voor de onderneming en voor belanghebbenden zoals aandeelhouders. Ondernemingen dienen te voorkomen dat zij deze beginselen schenden. Mochten zij zich daaraan wel schuldig maken, dan is het wenselijk dat zij deze schendingen opheffen en voorkomen dat schendingen in de toekomst opnieuw zullen optreden. Structurele schendingen van de beginselen over arbeidsomstandigheden kunnen betrekking hebben op kinderarbeid en andere vormen van gedwongen arbeid in de ketens van toeleveranciers van ondernemingen. Ook discriminatie van bijvoorbeeld zwangere vrouwen of personeel van een bepaalde etnische achtergrond komt voor, zowel binnen ondernemingen zelf als binnen de toeleveringsketen. De onderneming moet aantonen dat de schending van de Global Compact principes is opgeheven. Het is wenselijk dat een externe, onafhankelijke partij vaststelt dat de schending is opgeheven.

Pensioenfonds Vervoer is in het eerste halfjaar van 2023 met 9 ondernemingen een dialoog gestart over een (vermeende) arbeidsnormenschending.

**TABEL 3.4.2.1 GEÏNITIEERDE DIALOGEN
ARBEIDSNORMENSCHENDING IN HET EERSTE
HALFJAAR VAN 2023¹**

Onderneming	Gestart
POSCO	Q2 2023
PT Indofood Sukses Makmur Tbk	Q2 2023
Deutsche Telekom AG	Q1 2023
T-Mobile US, Inc.	Q1 2023
Ecopetrol SA	Q2 2023
POSCO	Q2 2023
BHP Group Limited	Q1 2023
Compass Group PLC	Q2 2023
Fortescue Metals Group Ltd.	Q1 2023

¹ Bron: Achmea Investment Management, ISS ESG

In de eerste helft van 2023 zijn 7 dialogen op het gebied van arbeidsnormen succesvol afgesloten.

3.4.3. Milieuschendingen

Het doel van dit engagementthema is het opheffen van de gevonden schendingen van het UN Global Compact en de OESO richtlijnen en het ontwikkelen van beleid, systemen en rapportages voor het voorkomen van nieuwe milieuschendingen.

Structurele schendingen van het UN Global Compact en de OESO richtlijnen, in het bijzonder de principes die gaan over milieu, vormen financiële, operationele en reputatierisico's voor de onderneming en voor haar belanghebbenden zoals aandeelhouders. Ondernemingen dienen daarom te voorkomen dat zij zich schuldig maken aan structurele schendingen van deze principes. Mochten zij hier schuldig aan zijn, dan is het wenselijk dat zij deze schendingen opheffen en voorkomen dat de schendingen in de toekomst opnieuw optreden.

De dialoog wordt gevoerd aan de hand van SMART doelstellingen. De onderneming moet aantonen dat een schending van UN Global Compact principes of OESO richtlijnen structureel is opgeheven waarbij het wenselijk is dat een externe onafhankelijke partij vaststelt dat de schending is opgeheven. Bij het opheffen van de schending moet ook gedacht worden aan het nemen van corrigerende maatregelen, schadeloosstelling van betrokkenen en het opzetten en uitvoeren van herstelplannen.

Pensioenfonds Vervoer is in het eerste halfjaar van 2023 met 11 ondernemingen een dialoog gestart over een (vermeende) milieu normschending.

**TABEL 3.4.3.1 GEÏNITEERDE DIALOGEN
MILIEUSCHENDINGEN IN HET EERSTE HALFJAAR VAN
2023¹**

Onderneming	Gestart
BHP Group Limited	Q1 2023
Bunge Limited	Q2 2023
Consolidated Edison, Inc.	Q2 2023
Ecopetrol SA	Q2 2023
Electricite de France SA	Q1 2023
Mitsui & Co.,Ltd	Q1 2023
POSCO	Q2 2023
Rio Tinto plc	Q1 2023
Tokyo Gas Co., Ltd.	Q1 2023
Toyota Motor Corp.	Q1 2023
Zijin Mining Group Co., Ltd.	Q1 2023

¹ Bron: Achmea Investment Management, ISS ESG

In de eerste helft van 2023 zijn 21 dialogen op het gebied van milieuvuiling afgesloten, waarvan 17 succesvol.

3.4.4. Anti-corruptieschendingen

Omkoop en corruptie zijn niet verenigbaar met goed ondernemingsbestuur en hebben een negatieve invloed op de (creatie van) lange termijn aandeelhouderswaarde. Het leidt tot nadelige economische, sociale en politieke uitkomsten. Overtredingen van internationale principes op het gebied van anticorruptie kunnen schadelijk zijn voor de reputatie van een onderneming en de waarde van merken.

Eén van de universele principes van het UN Global Compact en OESO richtlijnen is gericht op corruptie. Dit principe roept ondernemingen op preventieve en handhavingsmaatregelen te nemen en een effectief systeem op te zetten voor de bestrijding van corruptie.

Dit engagementthema heeft als doel het anti-corruptiebeleid en de maatregelen tegen corruptie bij ondernemingen te verbeteren. Daarnaast moet ook voldoende duidelijk worden gemaakt welke acties worden ondernomen tegen werknemers, agenten en onderaannemers die betrokken zijn bij beschuldigingen in verband met corruptie. Hierbij is het belangrijk dat er transparant wordt gecommuniceerd over verrichte onderzoeken en over doorgevoerde veranderingen.

Pensioenfonds Vervoer is in het eerste halfjaar van 2023 met 4 ondernemingen de dialoog gestart over een (vermeende) corruptieschending.

TABEL 3.4.4.1 GEÏNITEERDE DIALOGEN CORRUPTIESCHENDINGEN IN HET TWEEDE HALFJAAR VAN 2022¹

Onderneming	Gestart
Alibaba Group Holding Limited	Q2 2023
ABB Ltd.	Q2 2023
Baidu, Inc.	Q2 2023
Electricite de France SA	Q1 2023

¹ Bron: Achmea Investment Management, ISS ESG

In de eerste helft van 2023 zijn 15 dialogen op het gebied van anti-corruptie succesvol afgesloten.

3.5. Thematische dialogen

Het thematische engagementprogramma van Pensioenfonds Vervoer wordt uitgevoerd door onze engagementuitvoerder Achmea IM. In de volgende paragrafen treft u het verslag van Achmea IM aan.

De thematische dialogen hebben tot doel algemene standaarden binnen een bedrijfstak of keten te verbeteren. Voor sommige dialogen wordt samengewerkt met nationale en internationale partijen. Over de voortgang en het vervolg op onze dialogen leest u op de volgende pagina's.

Een overzicht van alle ondernemingen die in het thematische engagementprogramma zitten is te zien in hoofdstuk 6.4. Pensioenfonds Vervoer heeft specifieke aandacht voor de thema's CO₂/Klimaatverandering, werknemersrechten en beloningsbeleid.

Thema's gerelateerd aan CO₂/klimaatverandering

Binnen dit thema wordt onderscheid gemaakt tussen de volgende onderdelen:

- Transport & Klimaat;
- Klimaatadaptie & Water;
- CO₂ reductie.

3.5.1. Klimaat en Transport

Tijdens de klimaatconferentie van de Verenigde Naties in Glasgow eind 2021 (COP26) zijn de bijna 200 deelnemende landen bijeengekomen om afspraken te maken om het klimaatakkoord van Parijs overeind te houden. De uitstoot van broeikasgassen moet worden teruggedrongen en de opwarming van de aarde moet worden beperkt tot maximaal 2 graden. De wereldwijde CO₂-uitstoot moet volgens het klimaatakkoord in 2050 met 95 procent zijn teruggebracht ten opzichte van 1990. Voor de 1,5 graden doelstelling komt dit neer op een emissiereductie van meer dan 100 procent. Het in 2022 gepubliceerde IPCC rapport laat zien dat de transportsector momenteel voor ruim 23 procent bijdraagt aan de mondiale totale CO₂-uitstoot¹³. Hoewel de transportsector grotendeels buiten het akkoord is gebleven, dient de sector dus wel een belangrijke bijdrage te leveren aan de CO₂-reductie om de doelstellingen te behalen. In de samenleving neemt globalisering een steeds belangrijkere rol in. Deze stijgende lijn in de wereldhandel betekent dat de transportsector ook sterk in omvang toeneemt.

Om de klimaatdoelen te behalen zijn er ingrijpende veranderingen in de transportsector nodig¹⁴. Emissiereductie in de transportsector is essentieel om klimaatverandering te beperken omdat deze sector een van de grootste uitstoters van CO₂-emissies is. Hoewel de uitstoot van de transportsector in 2020 met zo'n 10% daalde als gevolg van de COVID-19 pandemie, is de uitstoot inmiddels terug op het oude niveau¹⁴.

We kiezen ervoor om ons te richten op bedrijven die actief zijn op het spoor. De te behalen winst in termen van CO₂-reductie en energie-efficiëntie schatten wij in als hoog. Zeker voor spoorbedrijven is er veel winst te behalen omdat het leeuwendeel van deze bedrijven nog erg afhankelijk is van fossiele brandstoffen; een groot deel van de spoormaatschappijen rijdt nog op diesel. Het engagement in deze industrie heeft meerdere invalshoeken, waaronder: het verlagen van brandstofverbruik en het gebruik van alternatieve brandstofbronnen (denk aan schonere brandstoffen zoals waterstof of methanol voor lange afstanden), verbeterde voertuigtechnologie en technologische verbeteringen (zoals elektrificeren van voertuigen), reductie van emissie-intensiteit, maar ook efficiëntiemaatregelen op voertuigonderhoud (bijvoorbeeld weerstandverlaging) en logistieke planning voor het laden van voertuigen en routeplanning.

Doel van thema

We hebben voor dit engagement traject verschillende doelen gesteld voor de ondernemingen:

- Transportbedrijven verbeteren transparantie en verslaglegging over CO₂-uitstoot

¹³ https://report.ipcc.ch/ar6wg3/pdf/IPCC_AR6_WGIII_FinalDraft_Chapter10.pdf

¹⁴ <https://www.iea.org/topics/transport>

- Transportbedrijven nemen klimaatverandering en reductie van CO₂-uitstoot in het bijzonder op in hun beleid
- Transportbedrijven besteden specifieke aandacht aan brandstofefficiëntie en elektrificering.
- Daarnaast willen we transportbedrijven aan de hand van best practices inzichten geven in de mogelijkheden tot het reduceren van het gebruik van fossiele brandstoffen en het stimuleren van hernieuwbare energiebronnen.

Dit engagement thema sluit aan bij de volgende SDGs:

- **SDG 7: Betaalbare en duurzame energie**

We richten ons hierbij op het onderliggende doel 7.2 die zich richt op de verhoging van hernieuwbare energie in de globale energiemix en onderliggend doel 7.3 dat zich richt op het verhogen van energie efficiëntie.

- **SDG 9: Industrie, innovatie en infrastructuur**

We richten ons hierbij op het onderliggende doel 9.4 dat zich richt op het verduurzamen van infrastructuur om efficiënter gebruik te maken van hulpbronnen en milieuvriendelijke technologieën.

Samenwerking

De Noord-Amerikaanse 'Class I' spoortransportbedrijven waarmee wij engagement voeren, zijn voor de transitie van hun locomotiefvloot afhankelijk van locomotiefproducenten Wabtec en ProgressRail. Om de brandstoftransitie van locomotieven en de kansen voor spoortransportbedrijven hierin beter te begrijpen, spraken wij begin 2023 met Wabtec.

Voortgang thema

Dit halfjaar zijn er geen gesprekken gevoerd met de ondernemingen.

Vervolg

Van Uber (passagiersvervoer) hebben we nog geen reactie gekregen op onze contactpogingen. Daarom willen we in de tweede helft van 2023 een formele brief aan de relevante bestuurders sturen. Met de rest van de ondernemingen willen we voor het einde van het jaar een nieuwe ronde van gesprekken hebben gevoerd.

3.5.2. Klimaatadaptie & Water

Klimaatadaptatie en water zijn onlosmakelijk verbonden. Overstromingen, droogte en bosbranden zijn een uiting van het veranderende klimaat. Deze water gerelateerde natuurrampen waren over de afgelopen 50 jaar de leidende oorzaak voor slachtoffers en economische schade¹⁵. Ondanks het bewijs dat water in combinatie met klimaat een onderwerp van belang is, is het vaak onderbelicht bij ondernemingen. Veel ondernemingen rapporteren watergebruik alleen op geaggregeerd niveau en alleen voor eigen productielocaties. Daarnaast geven veel ondernemingen geen inzicht in de lange termijn kwetsbaarheden in de specifieke regio's en toeleveringsketens waar ze actief zijn. Naast de gebreken in rapportages bij ondernemingen, hebben ESG-dataproviders geen gestandaardiseerde aanpak, wat het vergelijken van cijfers op dit gebied lastig maakt voor beleggers.

Achtergrond van het thema

Bij de voorbereiding en uitwerking van dit thema werken wij samen met WWF en onderzoeksinstituut Deltares. Deze samenwerking is tot stand gekomen door het gezamenlijk opstellen van een rapport over de (onvoldoende) beschikbaarheid van ESG-data op het thema water. Onder andere op basis van dit rapport maken wij de keuze om te focussen op specifieke regio's waar water stress hoog is. Daarnaast verkennen wij de mogelijkheden tot samenwerking met andere vermogensbeheerders.

Doel van thema

Het doel is om ondernemingen een gedegen waterbeleid te laten ontwikkelen en uit te laten voeren. Dit betekent dat de strategie zowel financieel als maatschappelijk robuust moet zijn. Ook dient een onderneming haar water gerelateerde risico's en kansen goed in kaart te brengen en te monitoren. Transparantie omtrent de door de onderneming gehanteerde maatstaven en doelstellingen stelt ons in staat om de onderneming beter te beoordelen op gebied van; (1) de potentiële risico's, (2) de algemene blootstelling aan water gerelateerde kwesties, (3) de impact hiervan op de financiële resultaten, en (4) hoe de onderneming deze kansen en risico's aanpakt in de praktijk.

Dit engagement thema sluit aan bij de volgende Sustainable Development Goals::

- **SDG Doel 3. Goede gezondheid en welzijn**

De focus ligt hierbij met name op het onderliggende doel 3.9 dat zich richt op het verminderen van sterfgevallen en ziekten als gevolg van gevaarlijke chemicaliën en de vervuiling van lucht, water en bodem.

- **SDG Doel 6. Schoon water en sanitair**

¹⁵ <https://public.wmo.int/en/media/press-release/water-related-hazards-dominate-disasters-past-50-years>

De focus ligt hierbij met name op de onderliggende doelen 6.3, 6.4, 6.5 en 6.6 die zich richten op het verbeteren van de waterkwaliteit, het verhogen van de efficiëntie in watergebruik, samenwerking en het herstellen van ecosystemen.

- **SDG Doel 12. Verantwoorde consumptie en productie**

De focus ligt hierbij met name op het onderliggende doel 12.4 dat zich richt op milieuvriendelijk beheer van chemicaliën en afval en de uitstoot in lucht, water en bodem te beperken.

- **SDG Doel 15. Leven op het land**

De focus ligt hierbij met name op het onderliggende doel 15.1 dat zich richt op het behoud, herstel en duurzaam gebruik van zoetwaterecosystemen.

Geselecteerde sectoren en ondernemingen

Wij hebben twee sectoren geselecteerd voor dit engagementtraject. Dit zijn de maakindustrie en de basis materialensector. Volgens het CDP Global Water Report 2020 hebben deze twee sectoren de hoogste potentiële financiële impact wanneer geen actie wordt ondernomen op gebied van waterschaarste¹⁶. Daarnaast is in deze sectoren de financiële impact 4 tot 66 keer zo hoog als de geraamde kosten van adaptie en mitigatie op gebied van water. Vanuit een economisch standpunt is in deze sectoren dus veel winst te behalen met maatregelen zoals het verbeteren van hergebruik van water, het plaatsen van een productiefaciliteit buiten een gebied met hoog overstromingsrisico en het beschermen van stroomgebieden.

Om dit engagementtraject nog meer focus te geven, kiezen wij voor de volgende (GICS) industriegroepen:

- Metalen en Mijnbouw
- Halfgeleiders

Wij hebben deze industriegroepen gekozen door de hoge afhankelijkheid van grote hoeveelheden water voor de productiecycclus. Waterschaarste vergroot het risico op operationele verstoringen en brengt hoge kosten met zich mee om de nodige watervoorziening veilig te stellen.

Samenwerking

Bridging the gap

ESG-data over waterrisico's staat nog in de kinderschoenen. Zo wordt er in bestaande ESG-data vaak alleen gekeken naar data zoals de totale wateronttrekking en het beschikbare hernieuwbare oppervlaktewater. Hierbij blijven veel waterrisico's en kansen echter onder de oppervlakte. Daarom hebben we in samenwerking met Deltares en WWF een rapport gemaakt waarin wordt beschreven wat nodig is om ESG data over water te verbeteren, bij zowel ondernemingen als investeerders¹⁷. De belangrijkste bevindingen zijn:

Watergegevens moeten volgens de auteurs om verschillende redenen verbeterd worden.

1. **Waterrisico's kennen veel componenten:** zoals waterschaarste, kwaliteit, toegang tot water, en water governance. Veel van deze componenten zijn nu nog niet of onvoldoende meegenomen in de rapportages van ondernemingen.
2. **Waterrisico's zijn niet lineair:** Te veel nutriënten is risicovol vanuit het oogpunt van waterkwaliteit, maar te weinig nutriënten ook. Er is vaak een "sweet-spot" voor een geschikte waterkwaliteit en waterkwantiteit.
3. **Waterrisico's zijn gebieds- en seizoensspecifiek:** traditionele statistieken die worden gebruikt bij ESG-integratie houden geen rekening met de dynamiek in tijd en ruimte. Nationaal gerapporteerde waterschaarste kan bijvoorbeeld leiden tot gemiddelden van zeer natte (bijvoorbeeld Patagonië in Chili) en zeer droge gebieden (bijvoorbeeld de Atacama-woestijn in Chili), evenals natte en droge seizoenen. Daarom is het van cruciaal belang om de lokale context te begrijpen als het om het natuurlijk watersysteem gaat, de toegang van verschillende gebruikers tot het water en de socio-economische context.
4. **Watergebruikers beïnvloeden elkaar:** Water kent zogenaamde cascaderisico's. Zo kan bovenstreams van een rivier iets gebeuren wat benedenstreams grote effecten heeft. Ook kunnen risico's cascaderen door de toeleveringsketen. Een productiestop vanwege waterschaarste in één deel van een productieketen kan daarmee tot problemen en schade leiden bij een brede groep aan bedrijven, ook als ze zelf niet in waterschaarste gebieden actief zijn.

Voortgang thema

Infineon

In het afgelopen halfjaar spraken we opnieuw met Infineon. De fabrikant van halfgeleiders voerde recent een initiële klimaatrisico-analyse uit waaruit bleek dat water en waterbeheer geen materieel risico voor hen zal zijn. De onderneming kondigde echter tijdens het gesprek aan op korte termijn een grondigere analyse uit te laten voeren en hierover te zullen rapporteren. Hiermee zet Infineon een belangrijke stap op gebied van klimaatrisicobeheer. Ondanks

¹⁶ https://cdn.cdp.net/cdp-production/cms/reports/documents/000/005/577/original/CDP_Water_analysis_report_2020.pdf?1617987510

¹⁷ U vindt het rapport en de verdere achtergronden hier: https://wwfint.awsassets.panda.org/downloads/water___esg___wwf_discussion_paper___march_2022.pdf

dat het productieproces van wafers (halfgeleidermateriaal) steeds complexer wordt en de waterintensiteit hoger, is de onderneming bezig met het vaststellen van nieuwe absolute waterdoelen voor onder andere waterconsumptie en -recycling, een stap die wij aanmoedigen. Wij houden de ontwikkeling van deze doelstelling in de gaten en zullen wanneer hier meer over bekend wordt onze dialoog met Infineon voortzetten. Ook kondigde Infineon aan meer informatie over haar water-gerelateerde kapitaaluitgaven te publiceren en een interne waterprijs te overwegen, waarmee de onderneming verder aantoont waterbeheer serieus te nemen.

Vervolg

Eind 2023 willen wij met de meeste ondernemingen een nieuwe ronde met gesprekken hebben gevoerd, waarin we aan de hand van de eerste gesprekken en tussentijdse ontwikkelingen opzoek gaan naar concrete verwachtingen ten aanzien van het verbeteren van waterbeheer die we kunnen voorleggen.

3.5.3. CO₂-reductie

Het koolstofbudget dat de mensheid heeft om catastrofale opwarming van de aarde te voorkomen zal binnen 10 jaar gebruikt worden als de uitstoot niet teruggedrongen zal worden. Om ervoor te zorgen dat dit koolstofbudget niet op zal raken is het noodzakelijk om de bestaande infrastructuur voor fossiele brandstoffen zoveel mogelijk uit te faseren en te werken aan een zo goed mogelijke integratie van duurzame energie en infrastructuur.

Tijdens de dialoog CO₂-reductie gaan we in gesprek met ondernemingen over de gevolgen van een te hoge CO₂-uitstoot en de risico's die dat met zich mee brengt, maar ook over de kansen die de transitie naar duurzame energiebronnen zal bieden. Het gesprek richt zich op de strategie die ondernemingen kiezen, maar zal zich ook richten op de mate in hoeverre ze zijn voorbereid op veranderingen die in diverse klimaatscenario's worden geschetst. Zijn de ondernemingen in staat om zich tijdig aan te passen aan een veranderend klimaat en veranderende regelgeving? Zullen de ondernemingen tijdig in staat zijn om te anticiperen en om verschillende toekomstscenario's uit te werken? Dit is niet alleen van belang voor het klimaat, maar ook voor de onderneming en haar aandeelhouders. Ondernemingen die niet tijdig anticiperen op de klimaatproblematiek zullen niet mee kunnen komen in een veranderende wereld en daardoor waarde verliezen. Onderzoek van het Carbon Disclosure Project wijst uit dat het verschil tussen 1,5°C en 2°C opwarming zal leiden tot een economisch verlies van zo'n anderhalf biljoen dollar¹. Het terugdringen van emissies is dus zowel van belang voor de aarde als voor economische redenen.

Met behulp van CO₂-EVIC cijfers en gespecialiseerde bronnen zoals Transition Pathway Initiative is het beleggingsuniversum getoetst. De uitkomst geeft inzicht in welke ondernemingen de meeste emissies hebben op basis van hun marktwaarde en geeft daarbij inzicht in de ondernemingen die relatief de hoogste emissies uitstoten en, naar wat het op papier lijkt, minder aandacht besteden aan de transitie naar een klimaatvriendelijk business model. Tevens laten de TPI boordelingen zien in welke mate ondernemingen klimaatverandering erkennen als een risico voor de onderneming en in welke mate de onderneming anticipeert op deze veranderingen.

Doel van thema

We hebben in het engagementtraject verschillende doelen gesteld voor de ondernemingen:

- De ondernemingen bereiden zich voor op de gevolgen van de klimaattransitie en maken kansen en risico's inzichtelijk. De ondernemingen dienen bovendien transparant te zijn over de wijze waarop zij klimaat gerelateerde kansen en risico's meten en monitoren. Ook vragen wij de ondernemingen verschillende scenario's over veranderende markten uit te werken.

- Ondernemingen ontwikkelen een gedegen klimaatstrategie en voeren deze uit. Dit betekent dat de strategie zowel financieel als maatschappelijk robuust moet zijn en zal leiden tot een lagere CO₂/EVIC
- De ondernemingen zijn transparant over de voortgang en resultaten van genomen maatregelen.

Dit engagement thema sluit aan bij de volgende SDGs:

- **SDG 7: Betaalbare en duurzame energie**

We richten ons hierbij op het onderliggende doel 7.2 dat zich richt op de verhoging van hernieuwbare energie in de globale energiemix.

- **SDG 13: Klimaatactie**

We richten ons hierbij op het onderliggende doel 13.2 dat zich richt op maatregelen integreren inzake klimaatverandering.

Voortgang thema

Steel Dynamics

In gesprek met Steel Dynamics, gaf de onderneming aan dat het voornamelijk geen gebruik maakt van waterstoftechnologie bij de productie van staal en dit op korte termijn ook niet zal doen. Voor de reductie van scope 1 emissies op korte termijn zet de staalproducent in op het gebruik van biokool als grondstof voor zijn staalproductieproces. De onderneming heeft als doel om in 2030 haar broeikasgasintensiteit met 35 procent te verlagen, ten opzichte van 2015. Daarnaast heeft Steel Dynamics een net-zero 2050 doelstelling. Steel Dynamics is kritisch op het reductiepad dat SBTi momenteel ontwikkelt voor de staalindustrie, omdat deze ongunstig zou uitvallen voor producenten die metaalafval hergebruiken. Samen met hun peers in de 'Global Steel Climate Council' (GSCC) wordt het oprichten van een alternatieve standaard overwogen. Wij hebben tijdens het gesprek onze voorkeur voor het aanhouden van de SBTi standaard uitgesproken. SBTi validatie van emissiereductiedoelstellingen is voor beleggers een onafhankelijke, betrouwbare en transparante standaard. De komende jaren gaat Steel Dynamics het uitvoeren van en rapporteren over een klimaatscenario-analyse overwegen. Wij zullen op deze door TCFD geadviseerde maatregel blijven aandringen en de voortgang hiervan monitoren.

Nutrien

In het eerste gesprek met Nutrien, nam de onderneming de gelegenheid om toelichting te geven op haar klimaatbeleid, -doelen en prestaties. In 2020 introduceerde Nutrien plannen om in 2030 haar scope 1 en 2 met 30 procent te verlagen, ten opzichte van 2018. Momenteel is er nog geen SBTi methodologie waarmee Nutrien de ambitie van haar emissiereductiedoelstellingen extern kan laten valideren. Nutrien wil op korte termijn haar scope 1 en 2 emissies terugbrengen door een schone ammoniafabriek te bouwen

en gebruik te maken van 'Carbon Capture and Storage' (CCS). Hoewel wij aangaven dat er gemengde signalen zijn over het succes van CCS-techniek, benadrukte de onderneming vertrouwen te hebben in haar partner Danbury, een bedrijf dat al veel ervaring heeft op dit gebied. Wij blijven de resultaten van CSS door Nutrien en haalbaarheid van deze reductiestrategie gedurende de dialogen kritisch in de gaten te houden. Tot slot overweegt Nutrien te beginnen met klimaatscenario-analyses en meer te rapporteren over haar scope 3 emissies, beide maatregelen die wij van de onderneming verlangen.

Umicore

Begin 2023 spraken wij voor het eerst met Umicore. De onderneming zet in op drie emissiereductie-instrumenten: vermijden (via efficiëntie), vervangen (van fossiel) en afvangen. Op korte termijn zet Umicore voornamelijk in op het terugbrengen van scope 2 emissies omdat hier het meest winst te behalen valt via onder andere 'Power Purchase Agreements' (PPAs) en eigen hernieuwbare elektriciteitsopwekking. Zo richt de onderneming wereldwijd op meer dan 60 procent elektriciteit van hernieuwbare bronnen. Daarnaast richt de onderneming zich op het verbeteren van de energie-efficiëntie in productieprocessen via samenwerkingen met bijvoorbeeld nutsbedrijven, waarover het binnenkort voor het eerst zal rapporteren. Voor de reductie van scope 1 emissies zet Umicore in op het vervangen van fossiele brandstoffen voor biobrandstof en het elektrificeren van de hoogovens, wat veel onderzoek grote investeringen vergt. De korte termijn reductiedoelstellingen voor scope 1, 2 en 3 zijn gevalideerd door SBTi als zijnde in lijn met het 1.5 graden scenario. Op de lange termijn zet Umicore voor residuele emissies in op CSS, al benadrukt het dat het potentieel van deze technologie nog onzeker is. Desgevraagd lieten wij Umicore weten dat wij als belegger in principe niet tegen het afvangen en opslaan of hergebruiken van residuele emissies zijn, maar de ontwikkeling van de technologie en eventuele standaarden of best practices in gaten houden. Tot slot liet de onderneming weten nog niet bezig te zijn met het stellen van nieuwe of langere termijn emissiereductiedoelstellingen, maar zal zich vooral richten op het behalen van de huidige doelen.

ONEOK

In januari spraken we met ONEOK. In 2021 kondigde de beheerder van voornamelijk gaspijpleidingen een scope 1 en 2 emissiereductietarget van 30 procent aan voor 2030. De onderneming richt zich hiervoor onder andere op het elektrificeren van gascompressoren en het verbeteren van lekdetectie bij haar pijpleidingen. Wet- en regelgeving waaronder de 'Inflation Reduction Act' en de extra kosten voor het uitstoten van methaan duwt ONEOK ook in deze richting. De onderneming staat open voor externe verificatie van haar emissiereductiedoelstellingen zodra het SBTi een methodologie voor de olie- en gassector heeft ontwikkeld. Wij houden de ontwikkeling van de SBTi methodologie voor olie- en gas nauwlettend in de gaten en zullen er te zijner tijd bij ONEOK op aandringen deze methodologie toe te passen.

Voor het bereiken van de huidige doelstelling heeft ONEOK een concreet plan en is het niet afhankelijk van toekomstige technologie. Echter verwachten wij van de onderneming voor de lange termijn ambitieuzere doelstellingen (zoals 'net zero'), ook als de technologie daarvoor nog niet direct beschikbaar is. ONEOK is hier echter terughoudend mee en wil zich hieraan nog niet committeren. ONEOK is in afwachting van de 'SEC climate rule' voor het verder in lijn brengen van haar rapportage met TCFD. Zodra hier meer duidelijkheid over is gaan wij verder in gesprek met de onderneming over het implementeren van de TCFD aanbevelingen.

Martin Marietta

Begin 2023 spraken wij met onder andere de CEO en CFO van Martin Marietta. Anders dan andere producenten van bouwmaterialen, richt de onderneming zich voornamelijk op winning en productie van aggregaten zoals steenslag, grind en zand. Met slechts twee fabrieken is de onderneming een relatief kleine product van het CO₂ intensieve cement.

Tijdens het gesprek benadrukte de onderneming dat zodra de emissiereductietechnologie hiervoor (CCS, alternatieve brandstof, reductie klinker) beschikbaar en commercieel haalbaar is, hierin zal worden geïnvesteerd. Voor de reductie van overige scope 1 en 2 emissies uit andere bedrijfsactiviteiten, veelal van dieselmotoren, zegt Martin Marietta afhankelijk te zijn van producten van kapitaalgoederen. Wij zullen gedurende de dialoog de onderneming aan blijven sporen via engagement met leveranciers en samenwerking in de keten bij te dragen aan de ontwikkeling van schonere technologie. Martin Marietta heeft haar fysieke klimaatrisico's in kaart gebracht en daarbij gekeken naar extreme weersomstandigheden, waaronder stormen, droogte en overstromingen. Op basis van deze analyse heeft de onderneming geconcludeerd dat de fysieke klimaatrisico's zeer beperkt zijn. Klimaatkansen die de onderneming heeft geïdentificeerd zijn onder andere de toename in vraag voor beton als bestendig bouw materiaal bij extreme weersomstandigheden. Bij sommige bedrijfsactiviteiten heeft de onderneming te maken met waterschaarste. De huidige emissiereductiedoelstelling voor scope 1 en 2 is volgens de onderneming in lijn met de op dit moment beschikbare technologie. Omdat dit niet geldt voor een 'net zero' doelstelling, wil Martin Marietta zich hier niet aan verbinden. In reactie hierop hebben wij het belang van een ambitieuze lange termijn doelstelling benadrukt.

Vervolg

In de tweede helft van 2023, willen we de dialogen met **Hydro One** en **Southwest Airlines** escaleren door middel van een formele brief aan de relevante bestuurders. Van beide ondernemingen hebben we nog geen reactie ontvangen op onze engagementbrief en herinneringsmails.

3.5.4. Access to Healthcare

Achtergrond van het thema

In het nieuwe thema Access to Healthcare bouwen we voort op het in december 2022 afgesloten engagement thema "Goede en toegankelijke medicijnen". Binnen het thema Access to Healthcare gaan we de scope vergroten. We richten ons niet alleen op de farmaceutische sector, maar ook op andere ondernemingen die een belangrijke rol spelen in de zorgketen en daarmee bij kunnen dragen aan een beter toegankelijke zorg voor iedereen wereldwijd. Denk bijvoorbeeld aan ondernemingen die diagnostiek verzorgen, medische apparatuur ontwikkelen en medische hulpmiddelen distribueren.

Diverse ondernemingen spelen een cruciale zorg in het zorgstelsel, zowel in Nederland als daarbuiten. Toch is goede, toegankelijke en betaalbare zorg niet overal vanzelfsprekend. Zo spelen er verschillende problemen:

- Het prijsbeleid rondom specifieke medicijnen of medische apparatuur, die behandelingen zowel in Nederland, in andere ontwikkelde economieën als ontwikkelingslanden ontoegankelijk maken.
- De omgang met patenten en regelgeving, waardoor prijzen opgedreven worden en de toegankelijkheid van de zorg onder druk komt te staan.
- Het onvoldoende ontwikkelen van medische apparatuur, producten of medicijnen die een groot maatschappelijk belang hebben, maar waarvoor vanuit financiële oogpunt minder aandacht is. Denk aan ziektes in 'Low and Middle Income Countries' (LMICs) of zogenaamde weesgeneesmiddelen. Dit zijn medicijnen voor specifieke zeldzame aandoeningen.
- Het niet beschikbaar zijn van specifieke medicijnen of medische apparatuur in landen. Dit kan komen door gaten in de zorginfrastructuur in onder andere LMICs, om specifieke ziektes te diagnosticeren en te behandelen. In sommige gevallen spelen echter meer commerciële overwegingen een rol, bijvoorbeeld omdat de markt onvoldoende groot is in sommige landen.
- Gevallen van corruptie en het verlenen van gunsten aan zorgverleners om de verkoop van medische producten te verhogen.
- Het als onderneming of sector lobbyen tegen maatregelen om zorg beter toegankelijk te maken.
- Het onvoldoende waarborgen van mensenrechten in de activiteiten van de onderneming.

Doel van het thema

Er zijn verschillende stappen die ondernemingen op dit thema kunnen zetten. Op basis van onze uitgangspunten en voorbereidend onderzoek, hebben we de volgende hoofddoelstellingen geselecteerd die, afhankelijk van de onderneming, worden vertaald in specifieke doelen per onderneming, weergegeven in tabel 9.1.1.

Met onze doelstellingen sluiten we aan bij de SDG's. Met name op:

- **SDG 3: 'Goede Gezondheid & Welzijn'**

We kijken hierbij in het bijzonder naar de volgende bijbehorende subdoelstellingen:

3.8. Zorgen voor een universele ziekteverzekering, met inbegrip van de bescherming tegen financiële risico's, toegang tot kwaliteitsvolle essentiële gezondheidszorgdiensten en toegang tot de veilige, doeltreffende, kwaliteitsvolle en betaalbare essentiële geneesmiddelen en vaccins voor iedereen.

3.b Het onderzoek en de ontwikkeling ondersteunen van vaccins en geneesmiddelen voor overdraagbare en niet-overdraagbare ziekten voor de overdraagbare en de niet-overdraagbare ziekten, die in hoofdzaak ontwikkelingslanden treffen. Toegang verschaffen tot betaalbare essentiële geneesmiddelen en vaccins, volgens de richtlijnen van de Verklaring van Doha aangaande het TRIPS-akkoord en Volksgezondheid. De Verklaring bevestigt het recht van ontwikkelingslanden om ten volle gebruik te maken van de bepalingen van de 'Overeenkomst aangaande de Handelsaspecten van de Intellectuele Eigendom' (TRAIIPR) die ruimte laat voor de bescherming van de volksgezondheid; en, in het bijzonder, het verschaffen van toegang tot geneesmiddelen voor iedereen.

TABEL 3.5.4.1 DOELSTELLINGEN ACCESS TO HEALTHCARE

Doelstelling	Toelichting
Governance & Beleid	De onderneming geeft de thematiek rondom Acces to Healthcare een plek in de bedrijfsstrategie;
	De onderneming vertaalt haar strategie rondom Acces to Healthcare:
	Naar heldere doelstellingen;
	Naar de diverse markten waar de onderneming actief is.
	De onderneming en het bestuur raadplegen gestructureerd relevante experts en stakeholders op het thema Access to Healthcare.
	De onderneming verankert internationale standaarden, onder andere van de 'World Health Organisation' en de OESO op in haar beleid. Bijvoorbeeld de 'WHO Model Lists of Essential Medicines'. Een lijst van de meest effectieve en veilige medicijnen die overal beschikbaar zouden moeten zijn.
	De onderneming geeft haar strategie en doelstellingen op het gebied van Access to Healthcare een plek in het variabele

beloningsbeleid. We screenen deze doelstellingen op basis van de principes die Achmea IM i.s.m. andere investeerders en experts heeft opgesteld'.

De onderneming maakt een duidelijke koppeling tussen mensenrechten en haar rol in de zorgsector, ook in relatie tot de aankomende Europese regelgeving.

De onderneming heeft een transparant en verantwoord prijsbeleid. Denk bijvoorbeeld aan een koppeling tussen de prijs van haar producten/diensten, de gerealiseerde gezondheidswinst en de ontwikkelingskosten.

De onderneming gaat op een verantwoorde manier om met patenten en licenties. Dit voorkomt dat medicijnen of medische producten onbereikbaar worden.

De onderneming stuurt in haar research & development op maatschappelijke impact, gezondheidswinst, de behoeftes van LMICs en de gelijke toegang tot gezondheidszorg binnen landen.

De onderneming vertaalt haar strategie op Access to Healthcare naar land en/of doelgroep, specifiek beleid en naar projecten die inspelen op de lokale situaties en behoeftes.

De onderneming heeft een gedegen beleid, implementatie en onafhankelijke monitoring om zowel corruptie te voorkomen als eerlijke handelspraktijken en belastingbetalingen te garanderen.

De onderneming neemt stappen om te zorgen dat haar lobbyactiviteiten of dat sectororganisaties waarvan zij lid is, niet lobbyen voor regelgeving die Access to Healthcare beperkt.

De onderneming neemt stappen om mensenrechten te waarborgen.

Samenwerking in de keten

De onderneming werkt samen met andere ondernemingen in de toeleveringsketens, met sectorgenoten en andere stakeholders op het thema.

Transparantie

De onderneming vergroot de transparantie en rapportage over de bovengenoemde onderwerpen richting investeerders, consumenten en andere stakeholders. Inclusief lobbyactiviteiten en betalingen aan zorgverleners.

¹ <https://www.achmeainvestmentmanagement.nl/institutioneel/artikelen/nieuws/2022/10/beleggers-dringen-aan-op-inbedding-toegang-tot-medicijnen-in-beloningsbeleid-farmaceuten>

Geselecteerde sectoren & ondernemingen

Er is een grote groep aan sectoren en ondernemingen die relevant zijn op het thema Acces to Healthcare. Voor de selectie van de ondernemingen richten we ons op de volgende (GICS) sectoren:

- Pharmaceuticals
- Drug Retail
- Health Care Equipment
- Health Care Equipment
- Health Care Services
- Life Sciences Tools & Services
- Health Care Supplies
- Health Care Technologies
- Health care distributors
- Health Care REITs
- Managed Health Care

Op basis van de sectoren selecteren we ondernemingen op basis van de volgende uitgangspunten:

- De onderneming zit in de beleggingsportefeuille via aandelen en/of corporate bonds;
- Op basis van diverse databronnen (onder andere MSCI, Access to Medicine en eigen onderzoek) blijkt dat de onderneming stappen kan zetten op het thema Access to Healthcare;
- De onderneming is relevant voor de Nederlandse zorgmarkt en/of voor LMICS;
- Op basis van onze analyse is het waarschijnlijk dat engagement met de desbetreffende onderneming effectief kan zijn, bijvoorbeeld omdat een onderneming open staat voor engagement;
- Idealiter kiezen we ondernemingen waar we via collectieve initiatieven, zoals Access to Medicine, een leidende rol kunnen spelen.

In de onderstaande tabel staat een overzicht van de beursgenoteerde ondernemingen die op basis van deze uitgangspunten zijn geselecteerd, inclusief de score op bovenstaande uitgangspunten.

TABEL 3.5.4.2 GESELECTEERDE ONDERNEMINGEN

Onderneming	Sector	Land	MSCI Score	Positie Access to Medicine
AstraZeneca	Geneesmiddelen	GB	AA	3/20
Sanofi	Geneesmiddelen	FR	A	8/20
Takeda	Geneesmiddelen	JP	A	7/20
Eli Lilly	Geneesmiddelen	US	A	20/20
Thermo Fisher	Instrumenten en Diensten voor Levenswetenschappen	US	AA	-
Danaher	Instrumenten en Diensten voor Levenswetenschappen	US	AA	-
Amgen Inc	Biotechnologie	US	AA	-

Jazz Pharmaceuticals Plc	Geneesmiddelen IE	A	-
Aspen Pharmacare Holdings Ltd	Geneesmiddelen ZA	AA	-

Samenwerking

Bij dit engagement traject zullen we samenwerken met en/of informatie gebruiken van:

- De Access to Medicine Index. Wij gebruiken deze coalitie onder andere bij de voorbereiding van de engagements en het samenwerken met een bredere groep van institutionele beleggers.
- Het Interfaith Center on Corporate Responsibility. Deze samenwerking zullen we met name inzetten bij het escaleren van engagement door bijvoorbeeld het indienen van resoluties.
- De investeerders coalitie die is gevormd rondom het Covid-19 investor statement en het investor statement over de integratie van toegang tot medicijnen in het beloningsbeleid. We bouwen hierbij voort op de inhoudelijke kennis en inzichten die we hierbij hebben opgedaan, waaronder de principes voor het gedegen integreren van Access to Healthcare in beloningsbeleid.

Voortgang thema

In juni 2023 hebben we de startbrieven verstuurd naar alle geselecteerde ondernemingen. Een uitzondering daarop is **Takeda**. We gaan in deze engagement als zogenaamde ‘lead investor’ voor de Access to Medicine coalitie optreden. Het engagement start na een briefing die we vanuit Access to Medicine voor deze onderneming krijgen in juli 2023.

In de startbrieven introduceren we de doelstellingen en de vragen die wij hebben voor het engagementstraject. **Eli Lilly** en **Sanofi** hebben gereageerd op de startbrief. Er is een gesprek ingepland.

Eli Lilly

Met Eli Lilly hebben we gesproken over hun huidige strategie en plannen. De onderneming heeft het zogenoemde “30x30 programma” ontwikkeld. Doel van dit programma is dat de onderneming in 2030 voor 30 miljoen mensen de toegang tot gezondheidszorg wil verbeteren. We hebben besproken welke praktische dilemma’s dit doel met zich meebrengt. Ook hebben we de score van de onderneming op de Access to Medicine Index besproken. De onderneming neemt in de index de laatste plek in. Er zijn dan ook verschillende thema’s waarop de onderneming zich kan verbeteren. Bijvoorbeeld door medicijnen voor de behandeling van kanker beter wereldwijd beschikbaar te maken. De onderneming stelt dat de methodologie van Access to Medicine minder aansluit bij het type onderneming dat Eli Lilly is. We hebben echter aangedrongen de aanbevelingen serieus te nemen en ook dit in het bestuur te bespreken. Daarnaast hebben we met de

onderneming besproken hoe het doelstellingen op het gebied van toegang tot gezondheidszorg een plek kan geven in haar beloningsbeleid. De koppeling met het 30x30 programma ligt voor hand.

Sanofi

Sanofi heeft recent haar “Global Health Unit” opgericht. Deze afdeling gaat zich met name richten op het vergroten van toegang tot medicijnen en vaccinaties in LMICs. In ons gesprek hebben we gesproken over hoe Sanofi deze aanpak succesvol wil maken en hoe het ervoor gaat zorgen dat toegang tot medicijnen ook in andere landen op de agenda blijft staan. Daarnaast hebben we gesproken over het integreren van het onderwerp toegang tot medicijnen in het beloningsbeleid. De onderneming heeft aangekondigd dit te gaan doen, maar worstelde wel nog met de dilemma’s over hoe dit te integreren. Daarnaast hebben we gesproken over hoe Sanofi omgaat met de Franse duurzaamheidsregelgeving, de zogenaamde “Loi de Vigilance”. Doel van deze wet is om mensenrechtenrisico’s in kaart te brengen. Sanofi richt zich bij de implementatie van deze wet met name op risico’s in de toeleveringsketens, maar in mindere mate op haar rol als farmaceut bij de toegang tot zorg en farmaceuten. Samenvattend was het een zeer open en positief gesprek, waarbij Sanofi ook ons actief bevroeg hoe zij verdere stappen kunnen zetten.

Vervolg

Het doel is om met alle ondernemingen een eerste gesprek te hebben gehad in de tweede helft van 2023.

3.5.5. Access to Nutrition

Zowel goede als voldoende voeding zijn van groot belang voor een gezonde samenleving. Voedingsbedrijven kunnen hier op verschillende manieren een belangrijke bijdrage aan leveren en hiermee tevens inspelen op een groeiende markt. Zo kunnen zij voedingswaarde en gezondheid meer prioriteit geven bij het ontwikkelen van producten, gezondheid meewegen in de prijsstelling en consumenten actief informeren over de voedingswaarden van producten.

Achtergrond van het thema

De ‘Access to Nutrition Index’ is een initiatief dat wereldwijd ondernemingen in de voedingssector rangschikt op basis van hun presentaties op onder andere de volgende thema’s:

- Voorkomen van ondervoeding;
- Voorkomen van obesitas;
- Verantwoorde marketing richting kinderen en het promoten van borstvoeding.

De index is ontwikkeld op basis van kennis van investeerders, wetenschappers en relevante internationale organisaties zoals de ‘United Nations World Health Organisation’ (WHO). Er bestaat zowel een wereldwijde index als regionale indices die inzoomen op ondernemingen uit de Verenigde Staten, India, Mexico en Zuid-Afrika.

De resultaten laten zien dat voedingsbedrijven nog belangrijke stappen op het thema Access to Nutrition kunnen zetten. Zo blijkt dat slechts 1/3 van de onderzochte voedingsproducten als gezond kunnen worden gekwalificeerd.

Om de resultaten van het onderzoek via investeerders onder de aandacht te brengen bij ondernemingen, is er zowel een investor statement als een gezamenlijk engagement programma gelanceerd. Aan beide initiatieven neemt Achmea IM in het kader van dit engagementthema actief deel om zo ondernemingen te stimuleren, stappen te zetten op het gebied van Access to Nutrition.

Doel van het thema

We hebben in het engagementtraject verschillende doelen gesteld voor de ondernemingen, gebaseerd op de uitgangspunten van de ‘Access to Nutrition Index’:

- De onderneming geeft goede voeding een gedegen plek in de strategie, uitgewerkt in concreet beleid;
- De onderneming zet zich in om goede en gezonde producten te ontwikkelen;
- De onderneming zet zich in om goede voeding tegen een betaalbare prijs beschikbaar te maken;
- De onderneming ondersteunt met haar marketingactiviteiten een gezond voedingspatroon;
- De producten van de onderneming passen in een gezond dieet en een gezonde levensstijl;

- De onderneming geeft via de verpakking goede informatie aan consumenten over de voedingswaarden van haar producten;
- Ondernemingen werken actief samen met andere belanghebbenden op het gebied van goede voeding.

Dit engagementthema sluit aan bij de volgende SDGs:

- **SDG 2: Geen Honger**

De focus ligt hierbij met name op het onderliggende doel 2.2 dat zich richt op het uitbannen van slechte voedingspatronen.

- **SDG 3: Goede Gezondheid en Welzijn**

De focus ligt hierbij met name op het onderliggende doel 3.4 dat zich richt op het voor 2030 met een derde inperken van vroegtijdige sterfte gelinkt aan niet-overdraagbare ziekten, zoals diabetes, kanker of hart- en vaatziekte.

Voortgang

Unilever

Met Unilever hebben we dit halfjaar gesproken in samenwerking met het Healthy Markets Initiative. Dit is een groep van institutionele beleggers die samen engagement voert op het thema gezondheid. We hebben met Unilever gesproken over de stappen die zij hebben gezet om beter en meer te rapporteren over de gezondheid van haar productenportefeuille. Unilever rapporteert nu namelijk op basis van meerdere gezondheidsstandaarden, inclusief of haar producten ook gezonder worden. Een belangrijke stap, aangezien dit ook een voorbeeld is voor andere bedrijven. Dat betekent nog niet dat de onderneming er is, aangezien een groot deel van de omzet nog gekoppeld is aan ongezondere producten zoals ijs. Er zijn dus nog stappen nodig om haar productenportefeuille daadwerkelijk gezonder te maken.

Suntory

Met Suntory verliep het contact lange tijd moeizaam. Echter na meerdere verzoeken reageerde de onderneming toch positief op het verzoek het gesprek aan te gaan. Dit gesprek vond op 27 juni 2023 plaats en was verrassend open en constructief. We hebben de verschillende initiatieven besproken die de onderneming neemt om bijvoorbeeld het suikergehalte van haar frisdranken terug te dringen. Ook relevant zijn de gezondheid bevorderende producten die de onderneming met name in Japan verkoopt. Toch missen we een meer overkoepelende strategie van de onderneming op het gebied van gezonde voeding. We hebben daarom in ons gesprek aangedrongen op het gebruik van een Nutrient Profiling System (NPS) om zo transparanter te zijn over de gezondheid van haar producten en trends hierin. Dit stelt de onderneming ook in staat om hierop doelen te stellen. Ook hebben we Suntory aanbevolen actief medewerking te verlenen aan het onderzoek van de Access to Nutrition Index. Suntory is bereid om het gesprek in de tweede helft van 2023 voort te zetten.

The Coca Cola Company

Met The Coca Cola Company hebben twee gesprekken gehad. Het eerste gesprek was met de investeerders coalitie van Access to Nutrition, het tweede met de Healthy Markets Coalition. In beide gesprekken hebben we aan de orde gesteld dat de onderneming meer werk kan maken van haar strategie op het gebied van goede voeding. De onderneming heeft de laatste jaren wel goede stappen gezet wat betreft het verminderen van het suikergehalte in haar dranken, maar andere onderdelen van een goede voeding blijven onderbelicht. Zo kan de onderneming transparanter zijn over de gezondheid van haar productenportefeuille en hierop doelen stellen, naast doelstellingen op het suikergehalte. Dat is relevant aangezien Coca Cola in toenemende mate, naast cola, ook andere dranken zoals vruchtensappen, sportdranken en thee verkoopt. Coca Cola reageerde in beide gevallen terughoudend en dat is jammer aangezien de onderneming één van de weinige ondernemingen in deze sector die deze stap nog niet heeft gezet. We gaan daarom kijken of we extra stappen kunnen zetten om de druk op te voeren.

BRF

Ook met de Braziliaanse onderneming BRF hebben we gesproken. De onderneming heeft na zeer constructieve gesprekken in de afgelopen jaren haar strategie aangescherpt en verbeterd. Dat is een duidelijke stap vooruit. Toch kan de onderneming nog een aantal verdere stappen zetten, bijvoorbeeld wat betreft haar lobby-beleid. We hebben dit de onderneming meegegeven en zullen in de tweede helft van 2023 het gesprek weer aangaan.

Grupo Bimbo

Met Grupo Bimbo hebben we verschillende keren per e-mail contact gehad, aangezien we vragen hadden over hoe de onderneming stappen wil zetten om een gebrek aan nutriënten in verschillende regio's in Zuid-Amerika aan te pakken. Zo werkt de onderneming al aan het toevoegen van ijzer aan brood in regio's in Peru waar een tekort aan ijzer is, en hebben we eerder besproken hoe dit soort projecten breder uitgerold kunnen worden. Dit gesprek is door omstandigheden aan de kant van Grupo Bimbo uitgesteld tot augustus 2023.

Meiji

Met Meiji hebben we in de eerste helft van het jaar niet gesproken. Wel heeft Meiji formeel aangekondigd een Nutrient Profiling Model te gaan gebruiken en dit publiek te maken¹⁸. Dit is een mooie, concrete stap vooruit en wij zullen in ons gesprek in de tweede helft van 2023 verder bespreken hoe de onderneming deze stap kan gebruiken om haar voedingsbeleid verder te ontwikkelen.

Vervolg

We gaan in de tweede helft van 2023 het gesprek weer aan met, in ieder geval, **Meiji**, **BRF**, **Grupo Bimbo**, **Suntory** en **Conagra**. Daarnaast zullen onderzoeken hoe we bij **Coca Cola** de druk op kunnen voeren om de onderneming stappen te laten zetten.

3.5.6. Biodiversiteit

Financiële instellingen beleggen en investeren in ondernemingen verspreid over de hele wereld. Veel van die bedrijven beïnvloeden de natuur. Ze hebben door hun activiteiten bewust of onbewust een aandeel in het verlies van biodiversiteit. Maar ook veel ondernemingen zijn juist afhankelijk van biodiversiteit en producten die voortkomen uit de natuur; ook wel 'ecosysteemdiensten genoemd'. Het rapport van DNB "Biodiversiteit en de financiële sector: een kruisbestuiving?" (juni 2020) beschrijft deze relatie als volgt: "De relatie tussen biodiversiteit en financiële instellingen is indirect en tweezijdig. De financiële sector financiert bedrijven die voor de productie van hun goederen en diensten (deels) afhankelijk zijn van ecosysteemdiensten. Daarnaast financiert de sector bedrijven die met hun productieprocessen biodiversiteit negatief beïnvloeden door veranderend land- en zee gebruik, overexploitatie van ecosystemen, klimaatverandering en vervuiling." Ook de UN Principles for Responsible Investment (PRI) beschrijft de materiele risico's van biodiversiteitsverlies voor de financiële sector¹⁹. En ESG data aanbieder MSCI signaleert biodiversiteit als belangrijk ESG thema voor 2021.²⁰

Achtergrond van het thema

Op basis van onderzoek naar de impact van industriële sectoren op biodiversiteit, en met behulp van ESG data van MSCI hebben we de landbouwketen gekozen als relevante sector voor dit engagement thema. Met ondernemingen in deze keten willen we spreken over hoe zij hun (mogelijke) negatieve impact op biodiversiteit in kaart brengen, en wat zij al doen, en nog meer kunnen doen, om verlies van biodiversiteit te stoppen. Ook willen we horen in hoeverre de ondernemingen hun afhankelijkheid van biodiversiteit op de radar hebben. Afsluitend willen we ook aan de orde stellen hoe de ondernemingen kunnen bijdragen aan de bevordering van biodiversiteit. We willen daarbij aansluiten bij beschikbare methoden, standaarden en richtlijnen. Op dit gebied is momenteel veel in ontwikkeling en deze ontwikkelingen volgen wij op de voet. Relevante ontwikkelingen geven wij vanzelfsprekend een plek in dit engagement traject.

Doel van thema

We hebben voor dit engagement traject het doel gesteld dat de geselecteerde ondernemingen één of meer van onderstaande stappen zetten.

- **Beleid en bestuur:**
 - Biodiversiteitsbeleid: De onderneming benoemt het belang van het behoud van biodiversiteit in het beleid van de onderneming;
 - Het bestuur van de onderneming geeft blijk van de urgentie van het thema biodiversiteit en stelt doelen en neemt verantwoordelijkheid voor de uitvoering ten aanzien van:

¹⁸ https://www.meiji.com/global/news/2023/pdf/230630_01.pdf

¹⁹ www.unpri.org/sustainability-issues/environmental-social-and-governance-issues/environmental-issues/biodiversity?adredir=1 \| "download

²⁰ To Bee or not to Bee: Investors Tackle the Biodiversity Crisis, MSCI 2021

- Tegengaan van ontbossing / bescherming van natuur
- Bescherming en verbetering van biodiversiteit rond gebruik van bestaande landbouwgrond en gedegradeerde landbouwgronden.
- Structurele analyse en aanpak in 5 stappen²¹:
 - Impact en afhankelijkheden meten;
 - Interpreteren, prioriteren;
 - Doelen stellen;
 - Implementeren;
 - Voortgang meten en rapporteren.
- Samenwerking. Samenwerking in de keten vergroot de kans op positieve impact, door gebruik te maken van beschikbare kennis, ervaring en succesvolle voorbeelden. We moedigen ondernemingen daarom aan samenwerking te zoeken of te initiëren (Voorbeelden: OP2B / Natural Capital Coalition / World Business Council for Sustainable Development, Organic Cotton Accelerator etc.)
- Rapportage. We verwachten rapportage over afhankelijkheid van en impact op biodiversiteit, daarbij gebruik makend van leidende standaarden, en rekening houdend met internationale ontwikkelingen op gebied van wetgeving over verslaglegging.

Dit engagement thema sluit met name aan bij de volgende SDGs:

- **SDG 12: Verantwoorde consumptie en productie**

Daarbij is er een focus op het onderliggende doel 12.2 dat zich richt op het realiseren van het duurzame beheer en het efficiënt gebruik van natuurlijke hulpbronnen en onderliggend doel 12.6 dat bedrijven aanmoedigt om, in het bijzonder grote en transnationale bedrijven, duurzame praktijken aan te nemen en duurzaamheidsinformatie te integreren in hun rapporteringscyclus.

- **SDG 14: Behoud en maak duurzaam gebruik van de oceanen, de zeeën en maritieme hulpbronnen.**

Daarbij is er een focus op het onderliggende doel 14.1 dat zich richt op het voorkomen van vervuiling van de zee.

- **SDG 15: Bescherm, herstel en bevorder het duurzaam gebruik van ecosystemen, beheer bossen duurzaam, bestrijd woestijnvorming en landdegradatie en draai het terug en roep het verlies aan biodiversiteit een halt toe.**

Daarbij is er een focus op de verantwoordelijkheid van de landbouwketen om ontbossing tegen te gaan en gezonde, productieve landbouwgronden te bevorderen, waardoor de druk op natuur en beschermd natuurgebieden kan afnemen. Deze aspecten zijn onderdeel van onderliggende doelen van 15.2 en 15.3.

Samenwerking

In het afgelopen half jaar is de samenwerking met leden van de 'Finance for Biodiversity Pledge' engagement werkgroep voortgezet. Ook hebben we de ontwikkelingen rond Nature

Action 100 verder gevolgd. De start van dit programma laat helaas langer op zich wachten dan eerder verwacht werd – zie 'vervolg' hieronder. Daarnaast namen we deel aan een ronde tafel van FAIRR over verduurzaming van de landbouw, middels 'regenerative agriculture'²² een concept waar een aantal van de ondernemingen in dit programma mee werken.

Voortgang thema

In het afgelopen half jaar hebben we gesprekken gevoerd met **Costco**, **Kellogg**, en **Sysco**. Met de overige ondernemingen is mede vanwege de rapportage-cyclus afgesproken om elkaar in de tweede helft van het jaar te spreken.

Costco

In juni spraken we opnieuw met Costco. We voerden dit gesprek samen met de Canadese institutionele belegger Vancity, die dit biodiversiteitsengagement ondersteunt. We bespraken de voortgang ten aanzien van Costco's toezegging om met het analyseren van de impact op biodiversiteit aan de slag te gaan, gebruik makend van het TNFD-raamwerk. Costco houdt zich aan deze toezegging. Costco overweegt momenteel of TNFD dan wel SBTN de beste methode is voor de voorgenomen impact analyse. Costco wordt hierbij geadviseerd door het Wereldnatuurfonds (WWF). Als product voor deze eerste analyse heeft Costco, de kippenvlees keten gekozen, omdat deze grotendeels in eigen beheer is. Costco heeft verder een nieuwe checklist opgesteld om gedrag van - en mogelijke duurzaamheidsrisico's bij leveranciers beter in beeld te brengen. Deze checklist vraagt naar beleid ten aanzien van watergebruik, ontbossing en visvangst, maar ook naar de CO₂ emissies van de leverancier. Op gebied van transparantie zien we ook voortgang. Zo heeft Costco in 2022 voor het eerst de CDP-forest vragenlijst ingevuld. Samenvattend stellen we vast dat Costco nu concrete stappen zet om de impact en risico's rond verlies van biodiversiteit in kaart te brengen. Op basis van een laatste gesprek later dit jaar zullen we definitief de balans opmaken wat betreft de bereikte mijlpalen voor deze dialoog.

Kellogg

In juni spraken we voor de derde maal met Kellogg. De onderneming werkt aan plannen om zich op te splitsen in twee delen. Het ene deel, WK Kellogg, gaat zich richten op de voedingsmiddelen in de Verenigde Staten, Canada en het Caribisch gebied, met bijvoorbeeld de merken Kellogg's, Frosted Flakes, Mini-Wheats, Raisin Bran, Rice Krispies en Corn Flakes. Het andere deel, 'Kellanova' richt zich op de wereldwijde snacks markt, met merken zoals Pringles, Cheez-It, Pop-Tarts, MorningStar Farms, Gardenburger en Nutri-Grain. We vroegen daarom of beide nieuwe entiteiten vast zullen houden aan de huidige duurzaamheidsdoelen, wat werd bevestigd. Beide ondernemingen zullen een stevig duurzaamheidsteam behouden, dat verder werkt aan gestelde doelen. Kellogg ziet de urgentie om biodiversiteitsverlies te adresseren toenemen, ook vanwege

²¹ Deze 5-stap aanpak is ontleend aan de 'Initial Guidance for Business' van het Science-based targets for nature initiatief

²² Zie www.fairr.org/news-events/insights/regenerative-agriculture-blog

toenemende wettelijke verplichtingen, waaronder de Europese Corporate Sustainability Reporting Directive (CSRD), waar Kellogg deels aan zal moeten voldoen. De onderneming kijkt daarom naar het TNFD raamwerk als leidraad om de impact op biodiversiteit in kaart te brengen. Ondertussen werkt Kellogg aan het verder aanscherpen van de klimaatdoelen voor 'scope 3' en kijkt daarbij ook naar mogelijke aanscherping van de doelen om ontbossing tegen te gaan. Omdat het gesprek met Kellogg plaatsvond na het formeel vaststellen van de mijlpalen voor het eerste half jaar, zullen we na een laatste gesprek later dit jaar definitief de balans opmaken wat betreft de bereikte mijlpalen voor deze dialoog.

Sysco

In juni spraken we ook met Sysco. Ook deze onderneming is serieus aan de slag met het thema biodiversiteit. Zowel vanwege eigen doelen als vanuit nieuwe wetgeving, waaronder de EU-CSRD, werkt Sysco aan het in kaart brengen van de scope-3 CO₂ emissies. Dit doet Sysco volgens de richtlijnen van het 'Science Based Targets' Initiative, en in het bijzonder de forest, land and agriculture guidance (FLAG). Hierbij ziet Sysco nadrukkelijk de relatie tussen klimaat en biodiversiteit. Daarom kijkt Sysco in deze context ook naar de raamwerken voor de analyse van impact op biodiversiteit, van TNFD en SBTN. Momenteel onderzoekt Sysco bijvoorbeeld de impact van rundvlees afkomstig uit het noorden van de Verenigde Staten. Ook is er voortgang op gebied van het meer duurzame landbouwpraktijken. Voor inmiddels 10 gewassen, hanteert Sysco een duurzame landbouwprogramma, dat producenten aanzet tot steeds verdere verduurzaming. In het kader van dit programma rapporteert Sysco over de omvang van vermeden pesticide-gebruik. Ook op het gebied van governance zien we vooruitgang. Zo wordt vanaf 2023 de prestatiebonus van het bestuur, voor 10 procent afhankelijk van het bereiken van ESG-doelen, waaronder ook duurzame landbouw, CO₂ reductie en afvalreductie vallen. Ook het gesprek met Sysco vond plaats na het formeel vaststellen van de mijlpalen voor het eerste half jaar. Daarom zullen we ook voor Sysco aan het eind van dit jaar definitief de balans opmaken wat betreft de bereikte mijlpalen voor deze dialoog.

Vervolg

In de tweede helft van 2023, zullen we een laatste gesprek voeren met de ondernemingen die we dit jaar nog niet spraken: **Alimentation Couche-Tard, General Mills, Kroger** en **Tyson Foods**. Maar ook met **Costco, Kellogg** en **Sysco** willen we nog een afrondend gesprek plannen. Na die laatste gespreksronde zullen we definitief vaststellen welke mijlpalen in deze dialoog zijn bereikt. Verder blijven we de ontwikkelingen rond het collectieve engagement programma 'Nature Action 100' (NA-100) op de voet volgen. Hoewel het langer duurde dan verwacht, presenteerde dit initiatief in juni de plannen aan geïnteresseerde beleggers. Als dit programma een aantal van de ondernemingen in onze dialoog als doelwit kiest, zullen we bekijken of we onze inzichten kunnen overdragen. Ook overweegt Achmea IM actieve deelname aan NA-100, afhankelijk van de

geselecteerde ondernemingen de exacte voorwaarden voor deelname.

3.5.7. Afbouw plastic in verpakking van consumentengoederen

De eerste soorten plastic werden rond het begin van de vorige eeuw geïntroduceerd. Sindsdien heeft het gebruik van plastics een enorme vlucht genomen. Plastic wordt gebruikt in vele toepassingen, van verpakkingsmateriaal, kleding, plastic flessen tot speelgoed, koelkasten en auto's. Het gebruik van plastics biedt veel voordelen. Het materiaal is sterk, weegt weinig en is als verpakking van voedsel zeer geschikt vanwege de goede hygiëne-barrière. Zo helpt plastic verpakking bijvoorbeeld de houdbaarheid van het voedsel te verlengen. Echter, door de lange levensduur van het materiaal en de chemische stoffen in plastics, leidt het gebruik van de grote hoeveelheid plastics ook tot grote problemen zoals milieuvervuiling en gezondheidsrisico's. Door vervuiling van land en water is plastic inmiddels een van de vijf belangrijkste oorzaken voor verlies van biodiversiteit.

Achtergrond van het thema

Daarnaast leidt het veelvuldig gebruik van plastics, vooral door de hoeveelheid chemische stoffen in plastics, tot gezondheidsrisico's²³. En resten van plastic, waaronder zogenaamde microplastics worden inmiddels aangetroffen in ons voedsel²⁴.

Doel van het thema

Het doel van dit engagement programma is om de geselecteerde ondernemingen aan te sporen het gebruik van plastic, met name als verpakkingsmateriaal, te verminderen. We beogen dat de ondernemingen hiermee de transitie naar een circulaire economie versnellen en meer bijdragen aan het voorkomen dat plastic als afval in de natuur eindigt. Ook het gebruik van microplastics kan onderwerp zijn van gesprek. We zetten in op het bereiken van voortgang ten aanzien van één of meer van onderstaande doelen aangaande verbetering van beleid, implementatie en toetsing, samenwerking en transparantie.

Het engagement thema sluit aan bij verschillende SDGs, waaronder SDG 3: Goede gezondheid en welzijn, SDG 6: Schoon water en sanitair, SDG 11: Duurzame steden en gemeenschappen, SDG 12: Verantwoorde consumptie en productie en SDG 14: Leven in het water.

Van deze doelen staat echter voor ons SDG 12 centraal, aangezien dit doel het meest concreet raakt aan het handelingsperspectief van ondernemingen in de plastic keten:

- **SDG 12: Verantwoorde consumptie en productie**

- 12.2 Tegen 2030 het duurzame beheer en het efficiënte gebruik van natuurlijke hulpbronnen realiseren.

- 12.3 Tegen 2030 de voedselverspilling in winkels en bij consumenten per capita halveren en voedselverlies reduceren in de productie- en bevoorradingsketens, met inbegrip van verliezen na de oogst.

- 12.4 Tegen 2020 komen tot een vanuit milieuvriendelijk beheer van chemicaliën en van alle afval gedurende hun hele levenscyclus, in overeenstemming met afgesproken nationale kaderovereenkomsten, en de uitstoot aanzienlijk beperken in lucht, water en bodem om hun negatieve invloeden op de menselijke gezondheid en het milieu zoveel mogelijk te beperken.

- 12.5 Tegen 2030 de afvalproductie aanzienlijk beperken via preventie, vermindering, recycling en hergebruik.

- 12.6 Bedrijven aanmoedigen, in het bijzonder grote en transnationale bedrijven, om duurzame praktijken aan te nemen en duurzaamheidsinformatie te integreren in hun rapporteringscyclus.

Samenwerking

In de aanloop naar dit programma kwamen we in contact met de Vereniging van Beleggers voor Duurzame Ontwikkeling (VBDO). Aanleiding voor dit contact was een onderzoek dat zij deden naar hoe Europese ondernemingen hun gebruik van plastic in verpakkingsmateriaal beperken. Ook spraken we met As You Sow, een ngo uit de Verenigde Staten die zich richt op het verduurzamen van ondernemingen door actief aandeelhouderschap. Ook zij voeren al enkele jaren engagement over het terugdringen van plastic. Voor de dialoog met de Amerikaanse bedrijven in dit programma onderzoeken we of we met As You Sow kunnen samenwerken. Met de VBDO zullen we in 2023 het contact voortzetten en zien of verdere samenwerking mogelijk is. Daarnaast blijft Achmea IM ook lid van de PRI Plastic Investor working group, die zal worden gewijzigd in een circulaire economie werkgroep. Verder zullen we ook blijven samenwerken met het WWF en de EllenMacArthur Foundation in het kader van de Business Coalition for a Global Plastics Treaty (een VN verdrag om wereldwijd de vervuiling door plastic aan te pakken).

Voortgang thema

In het afgelopen halfjaar hebben we gesprekken gevoerd met **Ahold Delhaize, Carrefour, Henkel, Jerónimo Martins, L'Oréal** en **Kimberly-Clark**. Met **Repsol** en **Procter & Gamble** is nog geen gesprek gevoerd. Van **Repsol** hebben we wel een uitgebreide inhoudelijke reactie ontvangen. Met beide ondernemingen zal in de tweede helft van het jaar een gesprek gepland worden.

Ahold Delhaize

In februari spraken we met de duurzaamheidsexperts van Ahold Delhaize. De onderneming is zich duidelijk bewust van de noodzaak om vervuiling door plastic verpakkingen aan te pakken. Daartoe heeft het al enkele doelen gesteld, zoals het

²³ 'Global Plastics Outlook: Policy Scenarios to 2060', OECD 2022

²⁴ www.weforum.org/agenda/2022/06/how-microplastics-get-into-the-food-chain.

doel om meer gerecycled plastic te gebruiken en het doel om het gebruik van nieuw plastic, uit fossiele grondstoffen, te beperken. In het gesprek hebben we aangegeven dat wat ons betreft deze doelen nog aangescherpt dienen te worden, en dat het ook goed zou zijn om een doel te stellen voor de reductie van het absolute volume van plastic voor verpakkingen. Verder hebben we in het gesprek vooral meer inzicht verkregen in hoe Ahold Delhaize te werk gaat om de uitdagingen rond reductie van plastic verpakkingen aan te pakken. In een volgend gesprek willen we horen op welke van onze verwachtingen de onderneming toezeggingen kan doen.

Carrefour

Eind februari spraken we de duurzaamheidsexperts van Carrefour. Mede onder druk van duurzaamheidswetgeving in Frankrijk, die verder gaat dan elders in Europa, is Carrefour al verder dan veel concurrenten wat betreft het aanbieden van producten in navulbare verpakkingen. De onderneming heeft ook al doelen gesteld om het gebruik van plastic verpakkingen te reduceren en het gebruik van herbruikbare verpakkingen uit te breiden. Ook is Carrefour bezig met nader onderzoek naar in welke markten het risico op vervuiling door plastic afval het grootste is. Kortom, Carrefour lijkt in meerdere opzichten een koploper die oplossingen laat zien die voor sectorgenoten als voorbeeld kunnen dienen. In een volgend gesprek met Carrefour zullen we nader bespreken waar ook deze onderneming de inzet toch nog verder kan aanscherpen.

Henkel

In maart spraken we met Henkel. Henkel gaf in het gesprek aan zich sinds 2017 steeds meer zorgen te maken over het gebrek aan groei van effectieve plastic recycling in Europa en over de toenemende vervuiling door plastic. Deze zorgen waren aanleiding om zelf concrete doelen voor recycling van plastic te stellen. Om de gestelde doelen te bereiken werkt Henkel samen met diverse expertorganisaties en sectorinitiatieven. Een voorbeeld is de samenwerking met het 'Consumer Goods Forum' in de ontwikkeling van de 'golden design rules'. Deze regels hebben tot doel om gebruik van plastic in verpakkingen te reduceren. Daarnaast biedt Henkel al verzorgingsproducten aan in navulbare verpakkingen. Maar op dit punt is nog meer ervaring nodig om uit te vinden wat de beste oplossing is: het in de winkel - of thuis navullen van verpakkingen. In een volgend gesprek willen we van de onderneming horen op welke van onze verwachtingen mogelijk een toezegging gedaan kan worden.

Jerónimo Martins

We spraken met Jerónimo Martins in februari. De onderneming werkt al sinds 2009 aan 'ecodesign' voor verpakkingen. De onderneming kijkt daarbij vooral naar of verpakkingen recyclebaar zijn. De onderneming kijkt ook naar in welke markten het risico op vervuiling door plastic verpakking het grootst is. Duidelijk is dat in Colombia nog weinig wetgeving is wat betreft inzameling en hergebruik van

plastic. Daarom is er ook weinig infrastructuur om dit in gang te zetten. Jerónimo Martins zet zich in voor betere afvalwetgeving in Colombia, en is betrokken bij de lancering van een 'plastic pact'²⁵ in Colombia; een publiek-private samenwerking om vervuiling door plastic aan te pakken. Ook heeft de onderneming nadrukkelijk de behoefte aan betere wetgeving om de strijd tegen plastic vervuiling beter te kunnen voeren. Zo zou bijvoorbeeld ook de beschikbaarheid van gerecycled plastic beter geregeld moeten worden. In een volgend gesprek zullen we met de onderneming bespreken of de gestelde doelen aangescherpt kunnen worden en hoe de rapportage over voortgang beter kan.

Kimberly-Clark

In maart vond het eerste gesprek met Kimberly-Clark plaats. Deze onderneming gebruikt plastic zowel in een deel van de producten als in productverpakkingen. Kimberly-Clark ziet dat de risico's rond gebruik van plastic gesignaleerd worden in verschillende instrumenten om duurzaamheidsrisico's in kaart te brengen. Zoals in de eigen materialiteitsanalyse, maar ook in de TCFD-analyse. Om te zien in welke markten de risico's rond vervuiling door plastic het grootst zijn gebruikt de onderneming de 'resource plastic' database van het WWF²⁶. Kimberly-Clark heeft al een aantal ambitieuze doelen gesteld, waaronder 50 procent reductie van gebruik van nieuwe plastics uit fossiele grondstoffen in 2030, en gebruik van 20 procent gerecycled plastic in plastic verpakkingen in 2025. In een volgend gesprek zullen we de voortgang ten aanzien van deze doelen nader bespreken en bespreken waar de voortgang verder versneld kan worden.

L'Oréal

We spraken de duurzaamheidsexperts van L'Oréal in maart. L'Oréal gebruikt plastic vooral in de verpakking van producten waaronder cosmetica, parfums, haarverzorging en huidverzorgingsproducten. Net als Carrefour heeft ook L'Oréal al te maken met de wettelijke plicht om in detail over duurzaamheidsrisico's en de aanpak daarvan te rapporteren. De onderneming heeft daarom een duurzaamheidsstrategie ontwikkeld op basis van wetenschappelijke inzichten. De aanpak van risico's rond gebruik van plastic bestaat uit drie onderdelen: 1) het afbouwen van gebruik van plastic uit fossiele grondstoffen; 2) reductie van gebruik van verpakkingsmaterialen; 3) meer gebruik van circulaire verpakkingsmaterialen. Hierbij heeft de onderneming ook concrete doelen gesteld. In een volgend gesprek met L'Oréal zullen we bespreken hoe de voortgang ten aanzien van de gestelde doelen is, en waar de onderneming de voortgang nog verder kan versnellen.

Vervolg

Voor het einde van het jaar willen we met bovengenoemde ondernemingen nogmaals spreken over de voortgang en mogelijke toezeggingen aangaande aanscherping of uitbreiding van beleid, doelen en rapportage krijgen. Ook willen we dan een eerste gesprek hebben gehad met **Repsol** en **Procter & Gamble**.

²⁵ <https://wrap.org.uk/media-centre/press-releases/colombia-launches-second-plastics-pact-latin-america>

²⁶ <https://resource-plastic.com/>

3.5.8. Arbeidsomstandigheden

Naleving van mensenrechten en fundamentele werknemersrechten in internationale productieketens is nog lang niet vanzelfsprekend. Wereldwijd werken meer dan 25 miljoen mensen onder vormen van gedwongen arbeid. En ondanks het verbod op kinderarbeid wordt het aantal kinderen dat werkt in vormen van kinderarbeid geschat op 160 miljoen. Ook van een eerlijke beloning is met name in laaggeschoolde arbeid in productieketens vaak geen sprake. Veel van de slachtoffers van gedwongen arbeid, kinderarbeid en lage beloning, komen uit kwetsbare groepen, zoals werklozen en migrerende werknemers. Vrouwen en meisjes zijn, ook binnen de genoemde groepen vaak extra kwetsbaar.

Om deze problematiek aan te pakken zijn er tal van internationale normen en standaarden opgesteld. Zo zijn er de fundamentele principes en rechten op het werk. Deze rechten, opgesteld door de International Labour Organisation (ILO), zijn door vele landen ondertekend. Ze zijn ook leidend in internationale codes en standaarden voor goed gedrag van (multinationale -) ondernemingen, zoals de 'UN Guiding Principles on Business and Human Rights' (UNGP's), de UN Global Compact en de OESO richtlijnen voor multinationale ondernemingen. En op hun beurt vormen de OESO richtlijnen en de beginselen voor mensenrechten en bedrijfsleven van de Verenigde Naties (UNGP's) het kader voor internationaal Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen²⁷ (IMVO). Maar hoewel veel internationale ondernemingen deze normen en standaarden onderschrijven is naleving in de gehele productieketen nog niet gewaarborgd. Gedwongen arbeid, kinderarbeid en onderbetaling, maar ook discriminatie zoals ongelijke beloning van mannen en vrouwen komen nog veelvuldig voor in internationale productieketens. Dit brengt ook risico's met zich mee voor de institutionele beleggers.

Financiële instellingen beleggen en investeren in ondernemingen verspreid over de hele wereld. Veel van die ondernemingen zijn mogelijk op enige wijze betrokken bij schendingen van mensenrechten of arbeidsrechten van werknemers in hun keten. Voor beleggers is dit niet langer alleen een morele kwestie. Nu wet en regelgeving op gebied van maatschappelijke verantwoordelijkheid en 'due-diligence' toeneemt, wordt het beleggen in ondernemingen die betrokken zijn, direct of indirect, bij het schenden van werknemersrechten nadrukkelijker zowel een maatschappelijk als financieel materieel risico. Dit engagement programma is gericht op het identificeren en reduceren van deze risico's.

²⁷ www.imvoconvenanten.nl

Doel van thema

- **Beleidsvorming:** de onderneming heeft een adequaat mensenrechtenbeleid, in overeenstemming met de UN Guiding Principles on Business and Human Rights²⁸ en

- heeft een adequate gedragscode voor toeleveranciers, waarin het naleven van mensenrechten en fundamentele arbeidsrechten²⁹ inclusief beleid voor 'herstel en verhaal' is vereist;

- zet zich in voor het betalen van een leefbaar loon, ook door toeleveranciers en producenten in de keten;

- **Implementatie en toetsing:** de onderneming implementeert het beleid in de eigen bedrijfsvoering en bij de toeleveranciers en ziet actief toe op de voortgang;
- **Samenwerking:** de onderneming werkt samen met andere partijen zoals vakbonden en sector initiatieven aan bevordering van het naleven van mensenrechten, arbeidsrechten en leefbaar loon in de keten.
- **Transparantie:** de onderneming rapporteert op transparante wijze aan investeerders, consumenten en andere belanghebbenden over het beleid, de implementatie, monitoring en voortgang.

Voor het toetsen van de voortgang bij de ondernemingen zullen we gebruik maken van rapportages van de ondernemingen, van ESG data van MSCI maar ook bijvoorbeeld van de benchmarks van de World Benchmarking Alliance (WBA), Know the Chain en het Workforce Disclosure Initiative (WDI). Wat betreft beleid en voortgang ten aanzien van leefbaar loon zullen we de ondernemingen ook volgen met behulp van de methodologie van het Platform Living Wage Financials (PLWF).

Dit engagement thema sluit aan bij de volgende SDGs:

- **SDG 1: Geen armoede**

We richten ons hierbij met name op de het onderliggende doel 1.1. en bijbehorende indicator 1.1.1. die zich richten op het verminderen van armoede.

- **SDG 5: Gendergelijkheid**

We richten ons hierbij op het onderliggende doel 5.1: een einde maken aan alle vormen van discriminatie jegens vrouwen en meisjes, voor zover het gaat om ongelijke behandeling rond werk en inkomen.

- **SDG 8: Eerlijk werk en economische groei**

We richten ons hierbij met name op het onderliggende doelen 8.5 gericht op waardig werk en werkgelegenheid

inclusief de indicator 8.5.1. die zich richt op het verhogen van de uurlonen. Ook doel 8.7, over gedwongen arbeid, moderne slavernij en mensensmokkel en kinderarbeid is relevant.

- **SDG 10: Ongelijkheid Verminderen**

We richten ons hierbij op het onderliggende doel 10.1 en onderliggende indicator 10.1.1 die zich richten op inkomensgroei van lage inkomens wereldwijd.

Geselecteerde sectoren & bedrijven

Voor de selectie van ondernemingen voor dit engagement programma hebben we onderzocht in welke sectoren het risico op betrokkenheid bij schendingen van mensenrechten en fundamentele arbeidsrechten hoog is. Op basis van dit onderzoek hebben we de landbouw en voedingsmiddelenketen gekozen. Daaronder vallen bijvoorbeeld de koffie, cacao en suikerketen, waarin nog veelvuldige schendingen van arbeidsrechten voorkomen. Voor het onderzoek hebben we gebruik gemaakt van ESG data van MSCI en van diverse studies van de Internationale Arbeidsorganisatie (IAO), Unicef, de World Benchmarking Alliance, Know the Chain en anderen. Vervolgens hebben we 'portfolio due-diligence' toegepast en onderzocht welke bedrijven uit de relevante sectoren in de beleggingsportfoli'o's van deelnemende klanten voorkomen.

Samenwerking

Achmea IM is nog steeds lid van PLWF. We zijn lid gebleven van dit platform omdat ook in dit nieuwe engagement programma over arbeidsomstandigheden, het betalen van eerlijke lonen een punt van aandacht is. Door het betalen van een leefbaar loon kunnen ondernemingen een belangrijke bijdrage leveren aan het de bovengenoemde SDG's. Met dit nieuwe engagementprogramma voegen we drie nieuwe ondernemingen toe aan de lijst van ondernemingen waarmee het PLWF dialoog voert. Dit zijn **Ajinomoto**, **Carlsberg** en de supermarktketen **Loblaw**, eigendom van **George Weston**. In de eerste maanden van 2023 heeft het PLWF de onderzoeksmethodologie herzien en aangescherpt. Er wordt in het onderzoek nu nog meer nadruk gelegd op het resultaat van beleid en programma's.

Voortgang thema

In het afgelopen halfjaar hebben we gesprekken gevoerd met **Ajinomoto**, **Carlsberg** en **Loblaw**. **Hershey** moest helaas het in juni geplande gesprek verzetten naar juli. Ook met de overige ondernemingen zullen we de dialoog voortzetten in de tweede helft van het jaar. Verder is met de leden van het PLWF samengewerkt aan het verbeteren van de onderzoeksmethode en werden we door 'UN Global Compact' uitgenodigd voor een ronde-tafel over leefbaar loon in wereldwijde productieketens.

²⁸ Inclusief een procedure voor 'herstel en verhaal', respect voor de UN Global Compact Women's Empowerment Principles en (indien relevant) het recht op 'free, prior informed consent' (FPIC).

²⁹ Tot de fundamentele arbeidsrechten behoren onder andere het verbod op dwangarbeid en kinderarbeid, het recht op vrijheid van vereniging en collectief onderhandelen, het recht op gelijk loon voor gelijk werk en de afschaffing van discriminatie op het werk.

Ajinomoto

Het tweede gesprek met Ajinomoto vond plaats in juni. Eind 2022 publiceerde de onderneming al het resultaat van haar onderzoek naar mensenrechten- en arbeidsrechtenrisico's in Brazilië. Conclusie van dit onderzoek is dat vooral seizoenarbeiders in het Noordoosten van Brazilië kwetsbaar zijn en dat traceerbaarheid van de herkomst van producten van groot belang is. Ook het belang van regelmatig ketenonderzoek werd genoemd. Ook heeft de onderneming het mensenrechtenbeleid uitgebreid. Op de website worden risicoketens en - landen genoemd, met belangrijke risico's, waaronder kinderarbeid, moderne slavernij en eerlijke beloning. In het gesprek gaf de onderneming aan nieuwe onderzoeken te starten naar de situatie in risicoketens en - gebieden, waaronder de suiker- en palmolie productie in Indonesië. Ook kondigde de onderneming een breder onderzoek naar de omstandigheden in de koffieproductie aan. We hebben de onderneming gevraagd om in deze onderzoeken ook expliciet de situatie rond leefbaar loon en leefbaar inkomen in kaart te brengen. Verder spraken we over het belang van vakbondsrechten. De onderneming erkent deze rechten in haar beleid, maar kan meer doen om te waarborgen dat deze rechten in de praktijk worden nageleefd. Zowel het benoemen van risicoketens en -landen én het erkennen van eerlijke beloning als belangrijk risico, noteren we als mijlpaal wat betreft toezeggingen.

Carlsberg

In mei spraken we Carlsberg voor de 2e keer. Het was wederom een open en informatief gesprek. In het onlangs verschenen duurzaamheidsrapport lezen we al dat Carlsberg alweer meer details rapporteert over de analyse van mensenrechtenrisico's in de productieketen. Zo worden de risico's wat betreft mogelijke betrokkenheid bij gedwongen arbeid en kinderarbeid nu expliciet benoemd. Ook mogelijke schendingen van arbeidstijden, eerlijke beloning, en de risico's van discriminatie, intimidatie en lastig vallen worden expliciet genoemd. Carlsberg geeft aan met behulp van deze risico-analyse ook beter prioriteiten te kunnen stellen voor de aanpak van dergelijke risico's. Daartoe wordt ook een nieuwe mensenrechten-'roadmap' opgesteld waartoe de onderneming momenteel de genoemde risico's verder verkent. In het gesprek hebben we Carlsberg gevraagd om in meer details te rapporteren over de genoemde 'roadmap', en daarbij ook aan te geven in welke landen en productieketens de genoemde risico's aan de orde zijn en hoe de prioriteiten voor actie worden vastgesteld. Het benoemen van 'wages and benefits' als risico in de productieketens, noteren we als een oranje mijlpaal voor toezeggingen.

George Weston

In juni spraken we voor de 2^e keer met de duurzaamheidsexperts van Loblaw, de supermarktketen waarvan George Weston eigenaar is. Als volgende stap na het vorig jaar verrichte onderzoek naar mensenrechtenrisico's in de productieketens, laat Loblaw momenteel verder onderzoek doen naar bepaalde gesignaleerde risico's. In het gesprek erkende Loblaw wat

betreft de rapportage over mensenrechtenbeleid achter te lopen bij branchegenoten. De onderneming wil die achterstand echter gaan inlopen, met behulp van de recente onderzoeken en goede voorbeelden van koplopers in de sector. We hebben de onderneming gevraagd om niet alleen risico's globaal te benoemen, maar ook concreet aan te geven in welke ketens en welke landen de risico's het grootst zijn en hoe op basis daarvan prioriteiten gesteld worden. Ook hebben we gevraagd om te onderzoeken welke sectorinitiatieven de onderneming kan steunen, om snel stappen te zetten op gebied van het ondersteunen van betere lonen in productieketens.

Vervolg

In de tweede helft van het jaar zullen we spreken met **Hershey, J.M Smucker** en **Mondelez**. Ook zullen we voortgang op gebied van leefbaar loon en - inkomen onderzoeken op basis van de methodologie van het PLWF.

3.5.9. Mensenrechten en Governance

Het thema mensenrechten stond en staat volop in de belangstelling. In Nederland heeft het IMVB-convenant een belangrijke rol gespeeld om het onderwerp structureel op de agenda te krijgen. Toch zijn er nog verschillende onderwerpen waar zowel ondernemingen als institutionele beleggers stappen kunnen zetten, zeker als het gaat om preventieve stappen om misstanden te voorkomen. Voorbeelden zijn de onderwerpen “Herstel & Verhaal”, “Due Diligence” en hoe ondernemingen om kunnen gaan met het opereren in en/of hun blootstelling aan conflictgebieden of gebieden waar mensenrechten worden geschonden.

Achtergrond van thema

De Corporate Human Rights Benchmark³⁰ (CHRB) richt zich op sectoren met een verhoogd risico op mensenrechtenschendingen.

De volgende sectoren zijn geselecteerd door de CHRB:

- kledingsector;
- auto-industrie;
- grondstoffensector;
- levensmiddelen en landbouwproducten sector;
- ICT-industrie.

Mensenrechtenschendingen, zijn een reëel wereldwijd probleem. In ons normatieve engagement programma starten we engagement op met ondernemingen waar schendingen voorkomen met als doel deze te verhelpen. Echter, er zijn veel stappen die ondernemingen met een verhoogd risico op schendingen kunnen nemen om een beter mensenrechten beleid te voeren, met als doel preventieve actie te ondernemen en daarmee juist schendingen te voorkomen.

Op deze wijze kunnen ondernemingen een belangrijke rol spelen in het behalen van de *Sustainable Development Goals* (SDG's) van de Verenigde Naties, in het bijzonder SDG's 1, 8 en 16:

• SDG 1: Kwaliteitsonderwijs

Onze focus ligt hierbij met name op onderliggend doel 1.4., dat zich richt op het bevorderen van gelijke rechten voor mensen op economische middelen, toegang tot diensten, technologie en natuurlijke hulpbronnen en eigenaarschap en controle over land. Ook doel 1.5 is van belang, dit doel richt zich op het opbouwen van weerbaarheid van armen en mensen in kwetsbare situaties en op hun blootstelling aan, en kwetsbaarheid voor, economische, sociale en ecologische schokken en rampen beperken.

• SDG 8: Eerlijk werk en economische groei

Onze focus ligt hierbij met name op onderliggend doel 8.7, dat zich richt op het nemen van onmiddellijke en effectieve maatregelen om gedwongen arbeid uit de wereld te helpen. Ook richten we ons op onderliggend doel 8.8. dat betrekking heeft op het beschermen en bevorderen van veilige en gezonde werkomgevingen met inbegrip van migrerende werknemers.

• SDG 16: Vrede, justitie en sterke publieke diensten

Onze focus ligt hierbij op onderliggend doel 16.1 dat zich richt op een aanzienlijke vermindering van alle vormen van geweld en geweld gerelateerde sterftcijfers. Daarnaast op doel 16.2 dat zich richt op een einde maken aan het misbruik, de exploitatie, de handel en alle vormen van geweld tegen kinderen. En ten slotte doel 16.5 dat zich richt op duurzame wijze een einde maken aan corruptie en omkoperij in al hun vormen.

Doel van thema

Voor ondernemingen met een verhoogd risico op mensenrechtenschendingen zijn er diverse te zetten stappen te identificeren, van een gedegen beleid tot daadwerkelijke verbeteringen in de operaties. We hebben daarom op meerdere niveaus doelstellingen geformuleerd. In onderstaande tabel worden deze doelstellingen getoond. Afhankelijk van de onderneming leggen we de nadruk op één of meer van deze doelstellingen en maken we deze ondernemingsspecifiek.

³⁰ <https://www.worldbenchmarkingalliance.org/corporate-human-rights-benchmark/>

TABEL 3.5.9.1 DOELSTELLINGEN MENSENRECHTEN & GOVERNANCE

Doelstelling	Toelichting
Governance	De onderneming heeft het onderwerp Mensenrechten op gedegen wijze bij het bestuur belegd. Er wordt gestructureerd dialoog gevoerd met experts en stakeholders op dit thema.
Beleid	De onderneming heeft gedegen beleid ontwikkeld op het onderwerp Mensenrechten. Ook is er een gedegen uitwerking van de voor de onderneming relevante sub-onderwerpen bijvoorbeeld landrechten, arbeidsrechten, omgaan met conflictgebieden en herstel & verhaal.
Implementatie & monitoring	De onderneming implementeert haar beleid in haar eigen bedrijfsvoering en zet hierin concrete stappen. De onderneming monitort actief het eigen beleid en heeft een klachtenmechanisme opgezet.
Samenwerking in de keten	De onderneming werkt samen met andere partijen, waaronder andere ondernemingen in de toeleveringsketens, met sectorgenoten en andere stakeholders op dit thema.
Transparantie	De onderneming is transparant richting investeerders en andere belanghebbenden en rapporteert over de rol van het bestuur m.b.t. dit thema, haar beleid, de implementatie en de monitoring. Denk bijvoorbeeld aan het rapporteren over uitkomsten van due diligence en klachtenmechanisme en eventuele genomen acties naar aanleiding hiervan.

Geselecteerde sectoren en ondernemingen

We zijn in de tweede helft van 2022 met het thema Mensenrechten & Governance van start gegaan. Er zijn drie sectoren geselecteerd die aansluiten bij de door CHRB geselecteerde sectoren; Grondstoffen, Telekom en Elektronica.

Mensenrechten spelen een belangrijke rol in de grondstoffensector. Bijvoorbeeld met betrekking tot eigenaarschap van land en de bijbehorende mineralen. Er zijn al vaker rechtszaken aangespannen tegen ondernemingen in deze sector over bijvoorbeeld de omgang met olie lekkages en of en hoe een onderneming deze schade herstelt. Daarnaast is het wel of niet opereren in conflictgebieden een belangrijk onderwerp. Zoals o.a. casussen in Zuid-Sudan en Myanmar hebben laten zien. Door de activiteiten van de ondernemingen en de wereldwijde spreiding van deze activiteiten in deze sector is het risico op mensenrechtenschendingen groot.

De tweede sector is de Telekom-sector. Deze ondernemingen hebben te maken vraagstukken omtrent opereren in conflictgebieden. Dit gezien de beschikbaarheid van communicatiemiddelen voor inwoners van deze gebieden. Ook hier is Myanmar een relevante casus.

De laatste sector is de Elektronica sector. Grote spelers opereren wereldwijd en halen hun grondstoffen uit diverse

landen. Mensenrechten spelen hierbij een belangrijke rol. De productie van chips is een ander relevant onderwerp niet alleen wat betreft de productie en verkoop van chips, maar ook de export van machines die de chips produceren.

De specifieke ondernemingen zijn geselecteerd op basis van aanwezigheid in de beleggingsportefeuille, diverse data (onder andere MSCI, CHRB) en onze analyse van de onderneming.

Hieronder een overzicht van de geselecteerde ondernemingen.

TABEL 3.5.9.2 MSCI SECTOR-ANALYSE

Onderneming	ESG score
AT&T Inc.	BBB
ENI SpA	A
General Electric Company	BB
HeidelbergCement AG	AA
Nokia Oyj	AA
Proximus	BBB
Siemens AG	AA
Sony Group Corporation	AAA
Telenor ASA	AAA
Vodafone Group Plc	AA

Voortgang thema

AT&T

In de eerste helft van 2023 spraken wij voor het eerst met AT&T. De onderneming gaf aan te blijven letten op kwesties zoals privacy, de rechten van kinderen en kunstmatige intelligentie en hun beleid hierop aan te passen. Zo zal AT&T dit jaar een nieuw beleid publiceren met maatregelen om reclame gericht aan minderjarigen te beperken zonder de privacy van gebruikers te schenden. Andere mensenrechtenkwesties die prioriteit hebben binnen het mensenrechtenbeleid van AT&T zijn de vrijheid van meningsuiting en mensenrechten in de toeleveringsketen. AT&T is zich bewust van mensenrechtenrisico's in de toeleveringsketen van draadloze apparatuur in China en heeft, hoewel de onderneming zelf nog niet in verband is gebracht met mensenrechtenschendingen, een beleid en een proces in de organisatie ingebed om deze risico's te verminderen. Aangezien AT&T uitsluitend telecomdiensten aanbiedt in de Verenigde Staten en Mexico, is de onderneming in tegenstelling tot sectorgenoten niet blootgesteld aan risico's omtrent toetreding tot of terugtrekking uit markten in conflictgebieden. AT&T staat open voor de dialoog en onze feedback en nodigde ons uit om in een volgend gesprek suggesties te doen voor de voor ons relevante samenwerkingsverbanden ten aanzien van mensenrechten. In tegenstelling tot sommige sectorgenoten is AT&T geen onderdeel van 'multi-stakeholder' initiatieven

ter bevordering van mensenrechten zoals het 'Global Network Initiative'. Hierover zullen wij de volgende keer met de onderneming in gesprek gaan.

Proximus

In maart 2023 bezochten wij het hoofdkantoor van Proximus in Brussel voor een gesprek over het mensenrechtenbeleid van het telecombedrijf. De onderneming kondigde tijdens het gesprek een uitgebreide 'Human Rights Risk Assessment' aan, waarvoor het samen wil werken met een externe partner. Deze exercitie moet ook dienen als 'gap analysis' ter voorbereiding van de Corporate Sustainability Directive (CSRD), de Europese richtlijn die moet zorgen voor meer transparantie over en betere kwaliteit van duurzaamheidsinformatie. Daarnaast is Proximus bezig een analyse van 'top-risk suppliers', de uitrol van een supplier engagement programma en komt het binnenkort met een update van de 'Supplier Code of Conduct'. In een vervolgggesprek zullen wij ingaan op de uitkomsten van de diverse aangekondigde analyses. Tot slot hebben wij de onderneming gevraagd uitgebreider te rapporteren over due diligence en audit uitkomsten en om beleid ten aanzien van conflictgebieden, wat voornamelijk relevant is voor dochteronderneming BICS.

Vodafone

Vodafone kondigde in het gesprek met ons een review aan van de aanpak en governance van mensenrechten voor 2023. De onderneming laat hiervoor een externe partner naar haar mensenrechtenbeleid en risico's laten kijken. Daarnaast spraken we met Vodafone over het waarborgen van de vrijheid van meningsuiting en privacy van haar gebruikers. In markten waar deze rechten op gespannen voet staan met overheidsbeleid en waar telecomondernemingen, in sommige gevallen ongegrond, persoonsinformatie aan autoriteiten moeten vrijgeven, vecht Vodafone deze verzoeken waar nodig aan. Vodafone treedt om dit moment echter niet toe tot nieuwe markten waar dit dilemma een rol zou kunnen spelen bij de acquisitie. Aangezien het meest recente rapport over gegevensaanvragen van overheden uit 2020 dateerde, vroegen wij Vodafone om een update, die de onderneming vervolgens in mei 2023 lanceerde. Tot slot vroegen wij vroegen de onderneming explicieter te rapporteren over de uitkomsten van due diligence processen, met name met betrekking op activiteiten in hoog risico markten. Als antwoord op onze vraag waar Vodafone terugkoppeling van beleggers kan gebruiken, werden de uitkomsten van de mensenrechtenreview en de omgang met en rapportage over kunstmatige intelligentie genoemd.

Nokia

In het eerste gesprek met Nokia gaven wij de onderneming de gelegenheid toelichting te geven op hun in 2022 gelanceerde vernieuwde ESG-strategie. Voorafgaand aan de nieuwe strategie voerde Nokia een materialiteitsanalyse uit, waaruit bleek dat privacy, gegevensbescherming en de toeleveringsketen van elektronica-componenten sinds 2019 in materialiteit zijn tegenomen. Ook spraken we met de onderneming over haar vertrek uit Rusland als reactie op de

Russische invasie in Oekraïne. Vanwege restricties voor telecombedrijven en de prioriteit die Nokia geeft aan een verantwoord vertrek waarbij bijvoorbeeld ook de belangen van lokale werknemers worden beschermd, was de terugtrekking nog niet voltooid. Zolang deze terugtrekking niet is voltooid, zullen we berichtgeving hierover in de gaten houden en waar nodig Nokia hier schriftelijk op bevragen. In een vervolgggesprek zullen wij verder ingaan op in conflictgebied opererende gerelateerde mensenrechtenrisico's in de toeleveringsketen van Nokia en de maatregelen die de onderneming hier neemt.

Heidelberg Materials

Heidelberg Materials is momenteel bezig met het actualiseren van de 'Suppliers Code of Conduct' om te voldoen aan de nieuwe Duitse due diligence wetgeving. Bovendien zal de jaarlijkse (voorheen driejaarlijkse) 'Human Rights Risk Assessment' van Heidelberg Materials zich in 2023 ook richten op de impact van de ondernemingsactiviteiten op de lokale bevolking, in plaats van enkel de eigen onderneming en het personeel, zoals voorheen. Risico's omtrent landrechten, milieurechten, inheems rechten en private beveiliging in conflictgebieden, zullen om die reden dit keer ook worden meegenomen. Gevraagd naar beleid ten aanzien van het opereren in conflictgebieden, verwees de onderneming naar haar algemene mensenrechtenbeleid en benadrukte dat hier geen uniforme aanpak voor bestaat. Daarbij verdedigde de onderneming haar keuze om in Rusland te blijven opereren, refererende aan haar verantwoordelijkheid voor het personeel en de kosten voor aandeelhouders van het afschrijven van activa. Wel kondigde de onderneming aan kapitaaluitgaven in Rusland tot nagenoeg nul terug te brengen. We blijven de ontwikkelingen inzake de Russische activiteiten van Heidelberg Materials in de gaten houden en zullen de onderneming in een vervolgggesprek om een update vragen.

Siemens

Het eerste gesprek met Siemens vond plaats in februari. Siemens gaf aan te werken aan een mensenrechtenrisico-analyse die eind 2023 afgerond zal zijn. Siemens ziet de grootste mensenrechtenrisico's in de toeleveranciersketen. Als gevolg van het compliance schandaal van Siemens met Adani in 2020 omtrent de aanleg van de infrastructuur voor een controversieel mijnproject, heeft Siemens de 'ESG-risk Radar' geïntroduceerd. Het instrument is geïmplementeerd in het aanbod- en verkoopproces, van begin tot eind. De 'ESG-risk radar' bevat 90 parameters voor verschillende risico's. Siemens gaf aan dat het instrument hen helpt op voorhand risico's te identificeren zodat ze een weloverwogen afweging kunnen maken voor ze in zee gaan met een leverancier of klant, of een nieuwe markt betreden. Daarnaast lichte Siemens het due diligence proces op de 'Code of Conduct' en een 'Supplier Code of Conduct' toe, waarbij gebruikt gemaakt wordt van een 'risk-based' aanpak, evenals voor de externe audits. Alle toeleveranciers moeten de 'Supplier Code of Conduct' ondertekenen en hieraan voldoen. Afhankelijk van de ernst van een overtreding van

deze code neemt Siemens actie. Bij een ernstige overtreding wordt de relatie beëindigd. Wanneer het niet zo'n ernstige overtreding is, wil Siemens samen met de toeleverancier de overtreding proberen op te lossen. Siemens heeft ook klachtenmechanismes ingesteld. In het jaarverslag rapporteren ze over het aantal en welk gedeelte er door compliance is afgehandeld. Wij verzochten Siemens ook informatie op te nemen over de aard van de klachten zodat duidelijk is of er mogelijk trends zichtbaar zijn. Siemens heeft aangegeven dit bij het opstellen van het volgende jaarverslag mee te nemen. In een volgend overleg zullen wij hier verder over spreken. Daarnaast zullen we verder ingaan op het beleid van Siemens omtrent het opereren in conflictgebieden.

Eni

In maart 2023 spraken wij voor het eerst met Eni. In 2021 voerde de onderneming met hulp van experts een mensenrechtenonderzoek uit naar risico gevoelige productielocaties in onder andere Angola, Albanië, Oman en de Verenigde Arabische Emiraten. Dit leidde tot de ontwikkeling van een concreet regio specifiek actieplan, een voorbeeld voor de sector. Het mensenrechtenbeleid van Eni loopt voor op dat van sectorgenoten, waarvoor de onderneming in 2020 door de Corporate Human Rights Benchmark (CHRB) werd beloond met een eerste plaats op de 'Human Rights Index'. Hoewel het mensenrechtenbeleid van de onderneming robuust is, blijft het vanwege de aard van haar activiteiten en de geografische voetafdruk blootgesteld aan mensenrechtenrisico's. Bij het vervolg van de dialoog zullen wij ons daarom onder andere richten op de herstel & verhaal instrumenten van Eni en de uitwerking hiervan in praktijk. Tot slot zal de CHRB in 2023 een vernieuwde 'Human Rights Index' publiceren, waarna we aan de hand van deze resultaten met Eni in gesprek gaan over de geïdentificeerde verbeterpunten.

Telenor

In het eerste gesprek met Telenor, lichtte de onderneming middels een presentatie haar mensenrechtenbeleid toe. Verder spraken wij uitgebreid met Telenor over het bemiddelingstraject met het Noorse Nationaal Contactpunt OESO-richtlijnen waar het op het moment verwickeld in is. Dit naar aanleiding van vermeende richtlijnschendingen bij het vertrek uit Myanmar dat in 2020 in gang werd gezet. In het hiervoor opgestelde memorandum tussen Telenor en de klagende partijen, heeft Telenor onder ander toegezegd door middel van een evaluatie de leerpunten bij het toetreden van nieuwe markten te identificeren. Wij houden de ontwikkelingen in het bemiddelingstraject in de gaten en zullen de voortgang op de gemaakte afspraken gedurende het engagement blijven monitoren. Tot slot bereidt Telenor zich momenteel voor op de due diligence en rapportage vereisten van de CSRD, de Europese richtlijn die moet zorgen voor meer transparantie over en betere kwaliteit van duurzaamheidsinformatie. De nieuwe regelgeving vereist Telenor onder ander de rol van het bestuur bij risicobeheer te herzien. De onderneming nodigde ons uit om in de tweede

helft van 2023 met hen te spreken over de gemaakte voortgang.

Vervolg

In de tweede helft van 2023 zullen wij opnieuw contact opnemen met **Sony** en **General Electric**. Beide ondernemingen hebben nog niet gereageerd op onze engagementbrief en eerste herinneringsmail. Daarnaast zullen we met een aantal ondernemingen een tweede gesprek inplannen afhankelijk van de tijdslijnen van de diverse aangekondigde strategie-updates of mensenrechtenrisico-analyses.

3.5.10. Kleding en circulariteit

Achtergrond van thema

De productie en gebruik van kleding en schoenen is momenteel verre van circulair. Veel afgedankte kleding, maar ook onverkochte kleding eindigt op grote afvalbergen verspreid over de wereld, of wordt verbrand. Met de vernietiging van kleding wordt niet alleen veel waarde vernietigd, ook veel waardevolle grondstoffen gaan daarmee verloren. Per jaar belandt er 92 miljoen ton kledingafval op stortplaatsen. En als de verwachte groei van de kledingproductie, inclusief 'fast-fashion' doorzet, zal de hoeveelheid afval veroorzaakt door de sector tegen het einde van het decennium stijgen tot 134 miljoen ton per jaar³¹.

Behalve veel afval, veroorzaakt de sector ongeveer 8 procent van de totale CO₂ emissies³² en gebruikt ze jaarlijks 93 biljoen liter water. Ook veroorzaakt de productie van kleding, met name bij bewerking en het kleuren van de stoffen, veel watervervuiling. Zo is de sector verantwoordelijk voor 20 procent van de industriële vervuiling en voor 35 procent van de vervuiling door primaire microplastics. Deze microplastics belanden door het wassen van kleding in de oceanen en rivieren en daardoor uiteindelijk in ons drinkwater. Dit is een toenemend risico voor mens, dier en het milieu³³.

Kortom, de huidige, lineaire wijze waarop de kledingsector functioneert, betekent een grote belasting voor het milieu en een significant risico voor het klimaat en de menselijke gezondheid.

In dit engagement programma gaan we met ondernemingen in de sector in gesprek over hoe deze problemen aangepakt kunnen worden. De sector meer 'circulair' maken kan veel van de problemen oplossen. Dit betekent onder andere focus op hergebruik van grondstoffen, betere kwaliteit producten en daarmee langere levensduur, en het breed toepassen van circulaire business modellen.

Doel van het thema

Doel van dit engagement programma is om de geselecteerde ondernemingen de nodige stappen te laten nemen om serieus de transitie van een lineaire naar een circulaire kledingsector in te zetten. We vragen daartoe het volgende van de geselecteerde ondernemingen:

TABEL 3.5.10.1 DOELSTELLINGEN KLEDING EN CIRCULARITEIT

Doelstelling	Toelichting (of: Indicatoren)
Governance	De onderneming maakt de transitie naar een meer circulaire kledingsector onderdeel van de strategie. En de eindverantwoordelijkheid voor de

³¹ <https://earth.org/statistics-about-fast-fashion-waste/>

³² https://quantis.com/wp-content/uploads/2018/03/measuringfashion_globalimpactstudy_full-report_quantis_cwf_2018a.pdf

³³ <https://ellenmacarthurfoundation.org/fashion-and-the-circular-economy-deep-dive>

voortgang is duidelijk belegd bij het bestuur van de onderneming

Beleid	De onderneming ontwikkelt adequaat beleid gericht op de transitie naar een circulaire economie. Onderdeel daarvan zijn concrete tijdgebonden doelen, met indicatoren waarop voortgang wordt gemeten en gerapporteerd
Implementatie & monitoring	De onderneming implementeert het beleid, meet de voortgang op basis van concrete indicatoren en rapporteert daarover in publieke rapportages
Samenwerking in de keten	De onderneming werkt samen met experts, sectorgenoten en andere relevante partijen, om kennis te ontwikkelen en te delen en daarmee de transitie te versnellen
Transparantie	De onderneming rapporteert transparant aan investeerders en andere belanghebbenden over kansen, risico's en de concrete voortgang naar een meer circulaire business model en bedrijfsvoering

Bij het onderdeel 'governance' zullen we ook kijken of doelen met betrekking tot circulariteit onderdeel zijn van het beloningsbeleid van het bestuur van de onderneming. En we zullen vragen hoe de onderneming zich opstelt ten aanzien van nieuwe wetgeving die de transitie naar meer circulair werken moet stimuleren en faciliteren. We rekenen op een constructieve houding van de ondernemingen in de sector ten aanzien van dergelijke nieuwe wetgeving.

Dit thema sluit aan bij de volgende SDG's:

- **SDG 12: Verzeker duurzame consumptie- en productiepatronen**

We richten ons op de subdoelen 12.2, 4, 5 en 6 die zich respectievelijk richten op het duurzame beheer en het efficiënte gebruik van natuurlijke hulpbronnen, het milieuvriendelijker beheer van chemicaliën, het beperken - en beter recyclen van afval en het bevorderen van duurzaam ondernemen en rapportage van duurzaamheidsinformatie.

- **SDG 14: Behoud en maak duurzaam gebruik van oceanen, zeeën en maritieme hulpbronnen**

We richten ons het subdoel 14.1 dat er naar streeft om tegen 2025 de vervuiling van de zee te voorkomen en in aanzienlijke mate verminderen, in het bijzonder als gevolg van activiteiten op het land, met inbegrip van vervuiling door rondrijvend afval en voedingsstoffen.

Geselecteerde sectoren en ondernemingen

Hieronder een overzicht van de geselecteerde ondernemingen:

**TABEL 3.5.10.2 GESELECTEERDE ONDERNEMINGEN
KLEDING EN CIRCULARITEIT**

Onderneming	Sector	Land	MSCI Score
Adidas AG	Textiel, kleding en luxeproducten	Duitsland	AAA
Fast Retailing Co.	Detailhandel	Japan	AA
Gildan Activewear Inc	Textiel, kleding en luxeproducten	Canada	AA
Hennes & Mauritz AB	Detailhandel	Zweden	AA
Inditex	Detailhandel	Spanje	AA
Kering SA	Textiel, kleding en luxeproducten	Frankrijk	AAA
TJX Companies Inc	Detailhandel	Verenigde Staten	A
V.F. Corporation	Textiel, kleding en luxeproducten	Verenigde Staten	AA
Zalando SE	Detailhandel	Duitsland	AA
ZOZO Inc	Detailhandel	Japan	AA

Voortgang thema

Dit programma is gestart in januari 2023 met het doen van voorbereidend onderzoek. Op basis van ESG data, rapportages van ondernemingen in de sector, onderzoeksrapporten van expert-organisaties en sectorinitiatieven op gebied van circulaire economie, hebben we verkend in hoeverre ondernemingen al werken aan circulaire oplossingen. Ook ontwikkelingen op gebied van wet- en regelgeving zijn in het onderzoek meegenomen, om in de dialoog ook te kunnen bespreken in hoeverre de ondernemingen zich voorbereiden op nieuwe wetgeving op het gebied van meer duurzaam materiaalgebruik en circulaire economie. Vervolgens hebben we de selectie van ondernemingen vastgesteld. Daarna is een brief opgesteld waarmee we het engagement programma en de doelen aan de geselecteerde ondernemingen hebben geïntroduceerd. De brief is aan alle ondernemingen opgestuurd.

Hieronder volgt een korte beschrijving van iedere onderneming in dit programma.

Adidas

Adidas AG, uit het Duitse Herzogenaurach, behoort tot de bekendste sportschoenen producenten ter wereld. Het is de grootste producent van sportkleding in Europa, en na Nike, de nummer twee van de wereld. Het merendeel van de omzet haalt Adidas nog steeds uit de sportschoenen. De omzet uit kleding is ongeveer 40 procent en de overige omzet komt uit andere sportmaterialen en accessoires. Adidas heeft de productie vrijwel geheel uitbesteed aan

producenten in landen zoals Cambodja, China, Indonesië, Turkije en Vietnam. Adidas beheert rond de 2000 eigen winkels, maar de meeste omzet komt uit verkoop door derden.

Adidas heeft al wel aandacht voor duurzame productie en duurzaam materiaalgebruik, maar kan op dit punt nog meer concrete doelen stellen.

Fast Retailing

Fast Retailing is een Japanse 'holding company' die diverse mode merken in eigendom heeft, waaronder de modeketen Uniqlo, het Amerikaanse denim merk J Brand en het zwem, mode en lingerie merk Princesse Tam-tam. De onderneming werd opgericht in 1949 onder de naam Ogori Shoji en veranderde pas in 1991 van naam, naar Fast Retailing. De onderneming behoort tot de top-vijf van grootste kledingproducenten en retailers ter wereld. De meeste omzet komt uit de meer dan 2000 winkels van het merk Uniqlo, verspreid over 22 landen.

Sinds 2017 werkt Fast Retailing aan een nieuw bedrijfsmodel 'LifeWear' genaamd. Daarin wil de onderneming in alle stappen van de keten rekening houden met milieufactoren en mensenrechten, en richt het zich ook op het creëren van een 'circulaire samenleving', door verantwoordelijkheid te nemen voor de kleding, ook nadat deze is verkocht.

Gildan Activewear

Gildan Activewear uit Canada produceert en verkoopt merkkleding, maar ook blanco kleding zoals T-shirts, sportshirts en fleeces die door zeefdrukbedrijven worden voorzien van ontwerpen en logo's. De onderneming produceert ook sportsokken onder merk- en private label opties aan diverse retailondernemingen in de Verenigde Staten. Tot de merken die Gildan produceert behoren: Gold Toe Brands, PowerSox, SilverToe, Auro, All Pro en het merk Gildan, maar ook de sokken van Under Armour en New Balance. Gildan heeft de productie voornamelijk in eigen beheer. Ruim 90 procent van de omzet is van producten uit eigen fabrieken in Honduras en het Caribisch gebied.

Hennes & Mauritz

Hennes & Mauritz (H&M) is een Zweedse fast-fashion multinational. Sinds de oprichting in 1947, met de opening van de eerste kledingwinkel, is de onderneming uitgegroeid tot de op één na grootste kledingretailer wereldwijd. De onderneming heeft nu ongeveer 4800 winkels in 75 landen. De productie heeft H&M uitbesteed aan producenten in vele landen. De meeste productie komt uit China, Bangladesh, Turkije en India. Hoewel H&M zich al lang inzet voor betere arbeidsomstandigheden en meer duurzame producten, verhoudt het 'fast-fashion' business model zich slecht met een circulaire economie. Op dit gebied heeft H&M nog belangrijke stappen te zetten.

Industria de Diseno Textil

Industria de Diseno Textil, kortweg Inditex, is de grootste kledingproducent en retailer ter wereld. De onderneming is

ontstaan uit de keten van Zara winkels, waarvan de eerste in 1975 opende in Spanje. In 1985 werd de holding 'Inditex' opgericht, voor het beheer van de Zara winkels en de productiefaciliteiten. Behalve de modeketen Zara, is Inditex ook eigenaar van onder meer de merken: Pull and Bear, Massimo Dutti, Bershka en Stradivarius. De onderneming heeft meer dan 7000 winkels in 93 landen wereldwijd. Het succes van Inditex is gebouwd op het productiemodel waarmee de onderneming in heel korte tijd nieuwe kledinglijnen in de winkels kan hebben. Dit ultieme fast-fashion model heeft echter als keerzijde de relatief korte gebruiksduur van de producten en is daarmee nog ver verwijderd van een circulaire economie.

Kering

Kering is sinds 2013 de nieuwe naam van de voormalige luxe merken groep 'Pinault-Printemps-Redoute' ofwel PPR. De basis van deze onderneming was de in 1962 opgerichte houthandel 'Pinault', die door de jaren heen door overnames en reorganisaties uitgroeide tot mode retailer en daarna, rond 2018, na de verkoop van schoenenmerk Puma, tot een huis van luxe mode, juwelen en andere luxe artikelen. Sinds Kering zich richtte op uitsluitend luxe merken, is ook de aandacht voor duurzaamheid sterk gegroeid. Sinds 2012 heeft Kering zich gecommitteerd aan een meerjarenplan om de impact op het milieu aanzienlijk te verminderen en werkt de onderneming met een "Environmental Profit & Loss account" (EP&L) om de voortgang bij te houden. In 2017 stelde Kering als doel om in 2025 de wereldwijde milieupact met 40 procent te reduceren, afgestemd op de VN-doelstellingen voor duurzame ontwikkeling. In de dialoog met Kering willen we meer horen over deze strategie, in hoeverre deze al leidt tot een circulair business model, en of dit een voorbeeld kan zijn voor de andere ondernemingen

TJX Companies

TJX Companies (TJX) is een Amerikaanse budget retailketen met name gericht op kleding. De onderneming heeft meer dan 4.500 winkels in 9 landen, waaronder de TJ Maxx winkels in de Verenigde Staten, en TK Maxx winkels in Australië en Europa. Het business model van TJX is om overtollige voorraad van bekende merken en mode-merchandise op te kopen en in de eigen winkels, en in toenemende mate via de eigen webwinkels, met aanzienlijke korting te verkopen. Met deze werkwijze is TJX uitgegroeid tot een van 's werelds top-vijf kledingretailers. Omdat de onderneming producten van andere kledingmerken verkoopt, heeft het relatief weinig invloed op het productieproces van de kleding. De kansen wat betreft de transitie naar een circulaire economie liggen daarom vooral in het eigen business model en de wijze waarop de onderneming met niet verkochte producten omgaat.

VF Corporation

VF Corporation (VF Corp) is een kledingonderneming uit de Verenigde Staten. Het is eigenaar van verschillende merken van kleding, schoenen en sportartikelen waaronder Altra, Eastpak, Jansport, Kipling the North Face en Timberland. In 2019 werden de jeans merken waaronder Wrangler, Lee en

Rock & Republic, ondergebracht in een nieuwe beursgenoteerde onderneming: Kontoor Brands. VF Corp heeft een complex netwerk van meer dan 1000 toeleveranciers voor haar productie, grotendeels in Azië. Daarnaast beheert de onderneming echter ook eigen productielocaties, vooral in Zuid-Amerika. De producten van VF Corp worden verkocht in 125 landen, onder andere in de ruim 1200 eigen winkels. De onderneming werkt met de eigen merken aan een imago van duurzaamheid en actieve levensstijl. In de dialoog met de onderneming zullen we bespreken in hoeverre dat ook al leidt tot zichtbare stappen richting een meer circulaire economie.

Zalando

Zalando, gevestigd in Duitsland, is een online retailer van schoenen, mode en modeaccessoires. De onderneming werd in 2008 opgericht door David Schneider en Robert Gentz en heeft inmiddels rond de 50 miljoen gebruikers in 25 Europese landen. Zalando verkoopt vooral via de webwinkels, maar ook via verkooppunten in 11 Duitse steden. Verder heeft Zalando ook een adviesdienst Zaloo en biedt het logistieke en marketingdiensten aan retailers aan. Zalando's programma 'Connected Retail' verbindt ruim 7.000 fysieke bedrijven met het online modeplatform. De onderneming heeft inmiddels ruim 17.000 medewerkers. Zalando werkt al aan het meer 'circulair' maken van haar producten en heeft als doel om in 2023 bij minstens 50 miljoen kledingstukken principes van circulair ontwerp, of verlenging van levensduur toe te passen. In de dialoog willen we meer horen over de precieze criteria voor circulaire producten. Ook willen we bespreken hoe de onderneming de gehele productie circulair kan maken.

ZOZO

ZOZO is een Japanse online kledingretailer met een focus op technologische innovaties. De onderneming biedt meerdere online dienstenplatforms, waaronder ZOZOTOWN een online kledingwinkel; WEAR, een smartphone-app voor het onderling delen van eigen mode stijlen en tips. Ook ontwikkelde ZOZO verschillende technologische vindingen voor het thuis opmeten van lichaamsmaten, waaronder de Zozosuit voor kledingmaten, Zozomat voor schoenmaat. Hiermee wil ZOZO het online bestellen nog makkelijker maken. ZOZO heeft ook duurzaamheid als onderdeel van de ondernemingsvisie en zegt te willen bijdragen aan het oplossen van de uitdagingen waar 'onze planeet voor staat'. Een voorbeeld daarvan is het online platform voor tweedehands kleding: 'Zozoused'.

Vervolg

In de tweede helft van 2023, zullen de eerste gesprekken met de ondernemingen plaatsvinden. Ook zullen we ons verder oriënteren op relevante nieuwe initiatieven en ontwikkelingen op het gebied van circulaire economie, die voor de ondernemingen van belang kunnen zijn.

3.6. ESG Nederland

Nederlandse beursgenoteerde ondernemingen hebben de speciale aandacht van Nederlandse institutionele beleggers, vanwege de directe sociaaleconomische belangen die de ondernemingsactiviteiten met zich mee brengen. Belangrijke strategische besluiten van Nederlandse beursgenoteerde ondernemingen, zoals fusies en overnames, kunnen significante effecten hebben op lokale werkgelegenheid, de concurrentiepositie van de onderneming en duurzame langetermijnwaardecreatie. Ook beloningsvoorstellen of (her)benoemingen van bestuurders leiden regelmatig tot maatschappelijke discussie. Wij hechten er dan ook grote waarde aan om op structurele wijze de dialoog te voeren met Nederlandse beursgenoteerde ondernemingen. Hierbij toetsen wij de beleidsvoorstellen aan de uitgangspunten en best-practices van de Nederlandse Corporate Governance Code (herzien in 2022), en aan de Nederlandse Stewardship Code (sinds 1 januari 2019). Bij het voeren van de dialogen trekken wij zoveel mogelijk op in collectief verband, verenigd in Eumedion.

De principes uit de Stewardship Code bieden ons als institutionele beleggers de mogelijkheid verantwoording af te leggen aan deelnemers en klanten over de wijze waarop wij als betrokken belegger invulling geven aan onze aandeelhoudersrechten. De Stewardship Code is in lijn met de verantwoordelijkheden die voor aandeelhouders gelden ten aanzien van transparantie rond het betrokkenheidsbeleid en stembeleid, zoals vastgelegd in de EU-richtlijn aandeelhoudersrechten (Shareholders' rights directive). De code onderstreept ook het belang van aandeelhoudersbetrokkenheid voor het streven naar duurzame langetermijnwaardecreatie van de Nederlandse beursondernemingen, zoals vastgelegd in de Nederlandse Corporate Governance Code. Daarnaast verlangt de Stewardship Code van institutionele beleggers de bereidheid om, eventueel samen met andere institutionele beleggers, een constructieve dialoog aan te gaan met de Nederlandse beursondernemingen en met andere belanghebbenden.

Overzicht dialogen

In de eerste helft van 2023 is Achmea IM in Eumedion verband de dialoog gegaan met de volgende Nederlandse beursgenoteerde ondernemingen:

TABEL 3.6.1 DIALOGEN MET NEDERLANDSE BEURSGENOTEERDE ONDERNEMINGEN H1 2023

Onderneming	Besproken onderwerpen
Ahold-Delhaize	Beloningsbeleid, biodiversiteit, klimaat, wet- en regelgeving.
Heineken	Belasting, beloning, mensenrechten, Rusland.
KPN	Externe accountant, mensenrechten, politieke onrust, strategie.
Philips	Beloning, mensenrechten, risicomanagement, Rusland, terugroepactie.

Eumedion heeft voorafgaand aan de start van het aandeelhoudersseizoen een speerpuntenbrief³⁴ verstuurd naar Nederlandse beursgenoteerde ondernemingen. De onderwerpen in de speerpuntenbrief zijn:

- Mensenrechten
- Biodiversiteit

Afhankelijk van de onderneming en de actualiteiten zijn de uiteindelijke gespreksonderwerpen voor de dialoog bepaald.

Dialogen met Nederlandse ondernemingen Ahold

Met Ahold is voorafgaand aan de aandeelhoudersvergadering gesproken over de volgende onderwerpen:

- Korte termijn performance doelstellingen;
- Biodiversiteit;
- Wet- en regelgeving;
- Jaarverslag.

Door de stijging in de arbeidskosten, inflatie, leveringsproblemen en wereldwijde politieke onrust vindt Ahold het lastig korte termijn performance doelstellingen voor de beloning over 2023 te stellen. Ahold kan mogelijk bij bepaalde ontwikkelingen de doelstellingen naar boven of naar beneden bijstellen, met de aanwezige discretionaire bevoegdheden die de RvC heeft. We hebben duidelijk aangegeven dat bij gebruik van discretionaire aanpassingen de onderbouwing hiervan cruciaal is om als aandeelhouder de aanpassing te kunnen beoordelen.

Wat betreft biodiversiteit meldde Ahold dat zij een specifiek beleid en KPI's gaat opstellen omtrent onder andere vlees. Ook onderzoekt Ahold hoe biodiversiteit past binnen hun decarbonisatiepad. We hebben er bij Ahold op aangedrongen dat Ahold haar duurzaamheidstoezeggingen uitbreidt, namelijk van ontbossing naar vlees en plastic gebruik. Er wordt nog een vervolgoverleg ingepland om verder te spreken over biodiversiteit en Aholds rol in het beschermen daarvan.

³⁴ Speerpuntenbrief Eumedion: <https://www.eumedion.nl/clientdata/215/media/clientimages/Focus-Letter-2023.pdf?v=230605135730>

Er is uiteraard ook gesproken over nieuwe wet- en regelgeving, waaronder de 'Corporate Sustainability Reporting Directive' (CSRD). Ahold zal de minimumeisen in de nationale wet- en regelgeving volgen.

Er is daarnaast ook gesproken over de 'limited assurance' die de externe accountant verleend heeft, met betrekking tot de duurzaamheidsinformatie van Ahold in het jaarverslag. Ahold wilde dit jaar 'reasonable assurance' op deze informatie verkrijgen, maar dit doel was te optimistisch. De kwaliteit van de rapportages is nog niet in alle landen hoog genoeg om dit te kunnen bereiken. Ahold werkt verder om 'reasonable assurance' in de komende jaren te bereiken.

Heineken

Met Heineken is gesproken over de volgende onderwerpen:

- Rusland;
- Belasting;
- Beloningsverslag- en beleid;
- Due diligence mensenrechten.

Heineken gaf in de dialoog aan dat zij, met de kennis van nu, het vertrek uit Rusland onderschat hebben. In maart 2022 was een analyse van de situatie snel gemaakt en de beslissing om te vertrekken ook. Het bleek niet eenvoudig om een koper voor de activiteiten te vinden, onder andere door wet- en regelgeving en onduidelijkheid over veranderende bepalingen (waaronder sancties). Het eenvoudigweg sluiten van de vestiging in Rusland zou leiden tot strafrechtelijke vervolging. Heineken wilde dit risico niet lopen, zeker ook niet voor de medewerkers ter plaatse. Doordat er geen geld Rusland in of uit kon was het noodzakelijk dat de vestiging bleef draaien als normaal, ook om salaris te kunnen betalen en de vestiging operationeel te houden. Heineken gaf aan dat dit niet goed is gecommuniceerd naar de buitenwereld en dit betreurt zij. Heineken heeft inmiddels op haar website een uitgebreide Q&A opgenomen, waardoor zij transparantie geeft over de casus. Heineken gaf in de dialoog aan dat ze dichtbij een overeenkomst zijn met een Russische partij wat betreft de verkoop van de activiteiten, maar dat het daadwerkelijk doorgaan afhankelijk is van de Russische autoriteiten.

Ook is er gesproken over het belastingverslag per land, welke in april 2023 is gepubliceerd. Daarnaast is er gesproken over het beloningsverslag- en beleid. Het beloningsbeleid wordt in 2024 herzien. Heineken gaat alle onderdelen van het beloningsbeleid evalueren. Heineken wil ook in 2024 een voorstel doen voor een nieuwe accountant. De maximale termijn van de huidige accountant verloopt namelijk. De verwachting is dat het proces in juli 2023 afgerond kan worden en dat tijdens de jaarvergadering in 2024 de nieuwe accountant voorgesteld wordt.

Due diligence rondom mensenrechten is ook besproken. Heineken wil onder haar personeel meer aandacht vragen voor de aanwezige meldingsmechanismen en het vertrouwen in deze systemen vergroten. Heineken heeft een

toezegging afgegeven om eerlijke levens- en werkomstandigheden te bereiken voor werknemers van derden. Om dit te bereiken is het wereldwijde 'SMART Outsourcing program mand guidelines' ontwikkeld. Er wordt gewerkt aan de implementatie. Er wordt ook gewerkt aan een communicatieplan, dit ziet onder andere op het verzekeren van leefbaar loon en analyses omtrent aanwezige loonkloven.

KPN

Met KPN spaken we over de volgende onderwerpen:

- Wisselingen in de RvB en de RvC;
- Strategie;
- Mensenrechten;
- Politieke onrust;
- Externe accountant.

De wisselingen in de RvB en RvC zijn wijzigingen als gevolg van persoonlijke omstandigheden. KPN heeft toelichting gegeven op het proces. KPN gaf aan de tijd te hebben genomen om weloverwogen tot nieuwe benoemingen te komen. Om die reden konden niet alle benoemingen op de agenda van de jaarvergadering worden geplaatst, maar vond er eind mei nog een buitengewone aandeelhoudersvergadering plaats (alle benoemingen zijn goedgekeurd). KPN is blij met de nieuwe benoemingen en heeft er zorg voor gedragen dat er een diverse samenstelling is qua kennis en achtergrond. We hebben aangegeven dat we er geen voorstander van zijn dat Chantal Vergouw direct doorschuift van de functie als RvC lid naar de RvB. Dit aangezien de RvC toezicht houdt op de RvB, dit kan belangenverstremming veroorzaken. Het zou passender zijn geweest dat Chantal Vergouw als RvC lid op non-actief was gezet toen bekend werd dat ze kandidaat werd voor de RvB. KPN heeft benadrukt dat Chantal Vergouw vanaf het moment van haar kandidaatstelling niet betrokken is geweest bij het benoemingsproces. Bij ieder onderwerp op de agenda wordt bekeken of er conflicterende belangen zijn gezien haar toekomstige rol.

Met KPN is ook hun algehele ondernemingsstrategie besproken. KPN heeft toegelicht welke plannen zij hebben voor de toekomst. In november wil KPN een Capital Market Day organiseren om geïnteresseerden goed te kunnen informeren over de strategie en toekomstplannen.

KPN voert een gap-analyse uit op het gebied van mensenrechten en zal als vervolg hierop het 'Human Rights Statement' herzien. De analyse is uitgevoerd met een externe consultant. Momenteel wordt de analyse verwerkt.

Ook kwam in de dialoog de politieke onrust in de wereld (China, Rusland) en de gevolgen hiervan voor KPN naar voren. KPN heeft toegelicht dat zij regelmatig audits uitvoeren (onder andere via internationale samenwerkingsverbanden). De risico's zijn toegenomen als gevolg van de geopolitieke spanningen. Als gevolg moeten mogelijk onderdelen van hun netwerk vervangen worden.

Een meevaller is dat dit valt in de levensspanne van de instrumenten die toe zijn aan vervanging. KPN benadrukte dat zij de systemen zelf beheren, dit is niet uitbesteed.

Daarnaast kwam e audit van de accountant ter sprake en de vereisten van de CSRD die in werking zal treden. KPN heeft hiervoor een werkgroep opgericht en worden hierbij extern ondersteund. Het merendeel van de benodigde informatie is in huis aanwezig. De grootste uitdaging wordt volgens KPN het opzetten van een data warehouse waar alles in terug komt. Uiterlijk einde boekjaar 2025 dient KPN te wisselen van accountantskantoor. KPN heeft toegelicht waar ze momenteel staan in dit proces en de voorgenomen stappen.

Philips

In de dialoog met Philips is gesproken over de volgende onderwerpen:

- Terugroepactie apneu-apparatuur;
- Update CEO;
- Rusland;
- Mensenrechten en klimaat;
- Beloning.

Met Philips spraken we over de stand van zaken van de terugroepactie van apneu-apparatuur. Philips gaf aan dat er goede voortgang is en dat de terugroepactie momenteel voor 95 procent is afgerond. Een belangrijk openstaand punt is de schadelijkheid van de apparaten, hier worden testen naar uitgevoerd. De uitslagen zijn tot nu toe bemoedigend volgens Philips. In Q1 2023 heeft Philips een voorziening opgenomen met betrekking tot de rechtszaken die gebruikers van de apneu-apparaten hebben aangespannen in Amerika. De verwachting is dat het tot een schikking zal komen. Philips wil zo transparant mogelijk zijn, maar de rechtszaken bemoeilijken dit. Philips is nog steeds in overleg met de FDA en geeft aan niet te kunnen speculeren over de uitkomst.

Op 30 januari 2023 gaf Roy Jakobs, CEO van Philips, een update over de toekomstplannen van Philips. Deze zijn volgens Philips goed ontvangen door stakeholders. Simplificatie van de organisatiestructuur en patiënten veiligheid zijn belangrijke onderdelen van de plannen. Desgevraagd geeft Philips aan dat de personeelsreductie vooral op groepsniveau zal plaatsvinden (verminderen managementlagen) en het innovatieonderdeel.

Wat betreft Rusland gaf Philips aan dat alle ondernemingsactiviteiten gestopt zijn, met uitzondering van werkzaamheden omtrent medische apparatuur en babyvoeding. Philips opereert in lijn met de sanctie regelgeving en monitort ontwikkelingen.

Ook het mensenrechtenbeleid van Philips kwam ter sprake, met name dat de monitoring van leveranciers aan de eisen moet voldoen. Op klimaat gebied heeft Philips juiste stappen gezet, waardoor de onderneming verwijderd is uit de Climate Action 100+ focus groep. Philips heeft haar zienswijze en

acties wat betreft de onderwerpen water en biodiversiteit toegelicht.

In aparte gesprekken hebben we het uitgebreid gehad over de beloning van het bestuur in 2022 en de uitkomst van de aandeelhoudersvergadering in 2022. De zittende bestuurders hebben hun variabele beloning ingeleverd. Dit is niet het geval bij de voormalig CEO Frans van Houten. De gang van zaken heeft ertoe geleid dat er in de jaarvergadering van 2023 'tegen' décharge van het bestuur is gestemd (76,42 procent 'tegen' stemmen).

Shell

In de dialoog met Shell is gesproken over de volgende onderwerpen:

- Beloningsbeleid;
- Klimaattransitie als onderdeel van het beloningsbeleid;
- Update CEO;
- Nigeria;
- scope 3 reductiedoelstellingen.

Tijdens het gesprek met de voorzitter van het Remuneration Committee van Shell is gesproken over het aangepaste beloningsbeleid wat Shell geagendeerd had voor de jaarlijkse aandeelhoudersvergadering in 2023. In dit aangepaste beleid worden wijzigingen aan het 'Long Term Incentives Plan' (LTIP) voorgesteld. We hebben in ons gesprek feedback gegeven op het voorstel. Er zal een wijziging plaatsvinden in de absolute maatstaven, waardoor Shell meer balans probeert te bereiken met haar beloningsmaatregelen. Shell meent dat de free cash flow een goede maatstaf is om te behouden. Dit aangezien de free cash flow ook relevant is voor investeringen en dividenduitkeringen. Punten waar bestuurders op beoordeeld worden (juiste investeringen zijn zeker belangrijk gezien de klimaattransitie). Shell gaf aan met meerdere aandeelhouders het gesprek te hebben gevoerd. Verschillende groepen aandeelhouders hebben verschillende voorkeuren en wensen. Shell heeft geprobeerd alle belangen af te wegen. Het beloningsbeleid is tijdens de aandeelhoudersvergadering goedgekeurd door de aandeelhouders (94,60 procent).

Uiteraard is er gesproken over het onderwerp klimaattransitie als onderdeel van het beloningsbeleid. De weging zal verhoogd worden, nog onbekend is naar welke hoogte. We hebben uitgesproken dat we hier blij mee zijn, maar dat we scope 3 targets missen. We verschillen hier van mening met Shell. Shell benoemde de verantwoordelijkheid van investeerders om zakelijke klanten van olie- en gasondernemingen aan te spreken op het terugbrengen van hun scope 1 en 2 emissies, waardoor de scope 3 emissies van de olie- en gasondernemingen teruglopen. Wij hebben dit beaamd, maar ook de verantwoordelijkheid van Shell benadrukt om met hun klanten in gesprek te gaan over dit onderwerp.

Met de chair (voorzitter van het bestuur) van Shell is gesproken over de eerste maanden van Wael Sawan in zijn

functie als CEO. In New York heeft Shell haar capital market day georganiseerd. Er zijn zorgen over het lage rendement van koolstofarme brandstoffen. Het beleid zal echter niet worden gewijzigd. Shell benoemde de acties die ze ondernemen, zoals gesprekken voeren met overheden, het betaalbaarder maken van de duurzamere brandstoffen en gesprekken voeren met haar zakelijke klanten. Shell benadrukte dat ze deze acties nemen maar geen volledige controle hebben en daarmee mede afhankelijk zijn van de hiervoor benoemde partijen. Shell vindt het belangrijk dat intern de gesprekken omtrent de klimaatstrategie centraal plaatsvinden en niet alleen in een comité.

Leena Srivastava is toegetreden tot de 'Safety, Environment and Sustainability Committee'. Leena is woonachtig in India, waar Shell veel medewerkers heeft. Ze heeft goed contact met de activistische partijen in India. De chair benoemde de sterke overtuigingen van Leena omtrent de benodigde klimaattransitie en gaf aan dat zij het bestuur goed kan uitdagen omtrent de plannen van Shell.

Er wordt met de chair ook over Nigeria gesproken en de stand van zaken. Gevraagd wordt of Shell kennis heeft genomen van het rapport van het Nederlandse Nationaal Contactpunt³⁵: "Evaluatie van de Eindverklaring inzake het specifieke geval Obelle Concern Citizens vs The Shell Petroleum Development Company of Nigeria Limited (SPDC) en Royal Dutch Shell", en of ze de aanbevelingen oppakken. Shell geeft aan het rapport gelezen te hebben en zullen zo goed als mogelijk de aanbevelingen opvolgen. We hebben benadrukt dat Shell een voorbeeld kan stellen door op de juiste manier met de situatie in Nigeria om te gaan en duurzaam te desinvesteren. Naar ons idee is het goed om waar mogelijk samen te werken met relevante contactpersonen/organisaties. Omtrent Nigeria hebben het afgelopen halfjaar meerdere gesprekken met Shell plaatsgevonden in het kader van het normatieve engagement.

Wederom hebben we aangegeven scope 3 reductiedoelstellingen te willen zien van Shell. Shell gaf aan hier moeite mee te hebben, aangezien zij dat vertalen in het afscheid moeten nemen van klanten die ze juist mee moeten nemen in de transitie. Benadrukt is dat wanneer Shell geen absolute doelen wil stellen, dat ze duidelijk aangeven hoe de geformuleerde doelen zich vertalen in daadwerkelijke reductie en vooruitgang in de klimaattransitie. Dit blijft een punt waar verschil van mening is. In juni presenteerde de CEO van Shell Wael Sawan een bijsturing van de strategie. Shell verschuift het accent van de activiteiten meer naar olie en gas en minder naar hernieuwbare energieprojecten. Dit met als doel meer rendement te behalen.

Unilever

Met Unilever is gesproken over de volgende onderwerpen:

- Aanstelling CEO;
- Beloningsverslag;

- Biodiversiteit;
- Plastics.

Unilever heeft het proces omtrent het aanstellen van de nieuwe CEO toegelicht. Daarnaast is gesproken over het beloningsverslag. Er is om toelichting gevraagd op de weging van bepaalde ESG-doelstellingen in de beloning. Ook is er gevraagd of Unilever deze waardering wil laten controleren door een onafhankelijke derde partij, aangezien op deze doelstellingen momenteel geen accountantscontrole plaatsvindt. Unilever gaf aan dat er zoveel informatie is, dat zij prioriteren welke data door de externe accountant beoordeeld wordt en welke niet. We hebben opgemerkt dat gezien deze data onderdeel van de beloning is, het een hogere prioriteit dient te krijgen.

Unilever is gevraagd waarom de beloningsdoelstelling voor het bestuur in 2022, gericht op het verbeteren van de bruto winstmarges, is uitbetaald terwijl deze gedurende het jaar is gedaald. Unilever merkte op dat de resultaten relatief vroeg werden gecorrigeerd voor inflatie, waardoor de daling volgens Unilever geen slechte presentatie weerspiegelde. Daarnaast is er gesproken over het salaris van de nieuwe CEO, hier is veel onvrede over onder aandeelhouders. Het salaris wordt als te hoog beschouwd. Tijdens de jaarvergadering heeft 58,03 procent van de aandeelhouders tegen het beloningsverslag gestemd (adviserende stem). Hier zal tijdens een volgend gesprek over gesproken worden. Volgend jaar vindt de evaluatie van het beloningsbeleid plaats en moet deze worden voorgelegd aan de aandeelhoudersvergadering. Unilever is momenteel in gesprek met stakeholders om feedback te verzamelen. Ze verwachten geen grote structurele wijzigingen. Wel zullen er wijzigingen plaatsvinden in de prestatie maatstaven. Unilever gaf aan dat dit een voortdurende discussie blijft met investeerders vanwege verschillende voorkeuren.

Wat betreft biodiversiteit leunt Unilever op het OP2B/IP2B-raamwerk. Hun strategie is gebaseerd op 3 pijlers:

1. Schaalvergroting van regeneratieve landbouw – waarbij de focus ligt op impact. Unilevers routekaart voor regeneratieve landbouw is gekoppeld aan de voetafdruk van de onderneming.
2. Productdiversificatie - Unilever wil zich meer richten op eiwitten op basis van planten, omdat dit een kans is om consumenten aan zich te binden. Producten zijn onder andere Magnum en de Vegetarische Slager.
3. Bescherming van hoogwaardige ecosystemen – Unilever heeft de voetafdruk van hun belangrijkste grondstoffen op belangrijke ecosystemen beoordeeld (met name als gevolg van ontbossing). Dit weerspiegelt 60 procent van hun voetafdrukberekening. De uitvoering is belangrijk. Buiten de toeleveringsketen is het belangrijk dat deze programma's verandering teweegbrengen in die landschappen.

³⁵ Het NCP ziet in ieder land toe op de implementatie van de OESO-richtlijnen.

Unilever heeft een gedetailleerde risico-/effectbeoordeling uitgevoerd voor duurzame inkoop, inclusief de gevolgen voor de biodiversiteit. Unilever onderzoekt hun impact op het rendement van landbouw en de basislijn van die ketens.

Daarnaast is er uitgebreid gesproken over plastics. Unilever focust zich op 2 pilaren:

1. Review van de volledige levenscyclus van plastic;
2. Versterken van de recycling infrastructuur en het recycle beleid.

Unilever heeft onlangs het human rights statement herzien. Hierbij is de nadruk op goed bestuur versterkt en is er een betere koppeling gemaakt met sociale en milieukwesties. Ook is er gesproken over het beleid van Unilever ten aanzien van (potentiële) conflictgebieden. Unilever monitort hierbij de sanctielijsten en heeft hoog risico landen waar het werkzaam is geïdentificeerd. Ze doen onderzoek naar de situaties en implementeren de UN Guiding Principles.

Vopak

In het 1e halfjaar is wederom gesproken met Vopak. Het beloningsverslag met verbeterde transparantie omtrent de prestatie maatstaven is hierbij uitgebreid besproken. Wij zijn tevreden met de wijzigingen die Vopak heeft doorgevoerd. De korte termijn indicatoren worden nu zeer transparant weergegeven. Op deze wijze hebben aandeelhouders helder inzicht en kunnen zij een goede beoordeling maken omtrent de gerechtvaardigdheid van de variabele beloning. Transparantie omtrent de lange termijn doelstellingen is ook verbeterd. Er is meer uitleg gegeven aan de KPI – Board Effectiveness. Dit ontbrak vorig jaar. Daarnaast is het aangepaste beloningsbeleid besproken. Het beloningsbeleid zal op de jaarlijkse aandeelhoudersvergadering ter stemming aan de aandeelhouders worden voorgelegd (beslissende stem). Hier is ook terug te zien dat Vopak naar aanleiding van de kritiek van aandeelhouders actie heeft ondernomen. Twee KPI indicatoren waarvan aandeelhouders aangaven dat deze te vaag waren, worden vervangen. Het betreft 'Board Effectiveness' en 'Cost'. Eerstgenoemde wordt door specifieke doelstellingen vervangen, waardoor aandeelhouders daadwerkelijk kunnen beoordelen in hoeverre bestuurders de doelen behaald hebben. Ook heeft Vopak tekst verwijderd uit het beloningsbeleid waardoor aandeelhouders niet meer konden stemmen over de fees van de commissarissen. Ze gaven aan dat dit ook nooit de bedoeling was geweest, maar dat de wijze waarop de tekst vorig jaar was opgesteld wel dit gevolg had. Het beloningsbeleid is tijdens de jaarvergadering goedgekeurd met 78,74 procent van de stemmen.

Wolters Kluwer

Met Wolters Kluwer is gesproken over de volgende onderwerpen:

- Personeelsverloop
- Salariskloof
- CSRD

- Klachtenmechanisme
- Accountant

Met Wolters Kluwer is gesproken over het personeelsverloop bij de onderneming. Het jaarverslag laat zien dat het vrijwillig verloop hoog blijft, rond de 15 procent. Wolters Kluwer gaf aan dat dit percentage onder de benchmark ligt. De toegenomen vraag naar geschikt personeel blijft hoog, al merkt Wolters Kluwer een kleine verandering in de markt. Er zijn signalen van verbetering. Wolters Kluwer heeft vorig jaar hun wereldwijde vertrek enquête verbeterd. De voorlopige conclusie van de enquêtes geven als hoofdredenen voor vertrek: het gebrek aan carrière ontwikkelingsmogelijkheden en salaris. Het onderwerp staat hoog op de agenda van de CEO.

In het jaarverslag merkt Wolters Kluwer op dat zij voldoen aan rapportage eisen met betrekking tot loon op basis van geslacht waar dit is vereist. Gevraagd is of Wolters Kluwer een salariskloof op grond van geslacht heeft geïdentificeerd. Wolters Kluwer geeft aan trots te zijn op het diverse werknemersbestand. Ze willen rechtvaardig zijn en hierbij ook kijken naar de rol en verantwoordelijkheid van functies. Er zijn interne studies (op basis van 50-60 procent van het werknemersbestand) naar het bestaan van een salariskloof, een klein verschil kwam hieruit naar voren. Momenteel heeft Wolters Kluwer geen volledig inzicht ten aanzien van geslacht. Maar dit zal wel komen aangezien dit ook een vereiste is vanuit de CSRD. Met betrekking tot de CSRD geeft Wolters Kluwer aan dat een belangrijke vraag is hoe ver je in de waardeketen wilt gaan. Het antwoord heeft veel invloed en dat het onduidelijk is zorgt voor uitdagingen.

Het aantal 'speak up' meldingen (klachtenmechanisme) wat gerapporteerd wordt in het jaarverslag blijft laag, zeker gezien de grootte van het personeelsbestand. Wolters Kluwer geeft aan dat ze reguliere sessies hebben om dit klachtenmechanisme goed onder de aandacht te brengen. Ook wordt het meegenomen in enquêtes. Het klachtenmechanisme is in lokale talen beschikbaar. Wolters Kluwer merkt op dat onderzoek heeft laten zien dat 70 procent van de medewerkers in eerste instantie naar de manager stapt met klachten. Wanneer ze niet tevreden zijn met hoe hun klacht wordt opgevolgd of afgehandeld dan maken ze gebruik van het klachtenmechanisme. We hebben opgemerkt dat het belangrijk is dat er wel zicht is op meldingen die bij managers worden gedaan ook om trends op te merken.

KPMG zal per januari 2025 starten als de nieuwe externe accountant van Wolters Kluwer. Er wordt gewerkt aan het level van 'assurance' wat op basis van de nieuwe wet- en regelgeving verkregen moet worden. Op het gebied van mensenrechten meldt Wolters Kluwer dat zij het due diligence proces willen uitbreiden. En dat hier meer ESG-punten in worden opgenomen. Ze onderzoeken momenteel hoe ze aan de benodigde data kunnen komen. Het aantal leveranciers is erg groot.

Wolters Kluwer heeft geworsteld met het onderwerp biodiversiteit en hoe dat relevant is voor hun business. Een eerste evaluatie laat zien dat het geen materieel risico is gezien het type onderneming. Het zal nog onderzocht worden in de leveranciersketen.

4. Corporate Governance

Corporate governance of goed ondernemingsbestuur, heeft betrekking op de verhoudingen tussen de verschillende actoren van een onderneming zoals de Raad van Bestuur (RvB), de Raad van Commissarissen (RvC), aandeelhouders en andere belanghebbenden. Rekenschap, transparantie en toezicht spelen hierbij een centrale rol. Pensioenfonds Vervoer belegt onder andere in beursgenoteerde ondernemingen en is daardoor ook aandeelhouder. Door actief gebruik te maken van aandeelhoudersrechten kan Pensioenfonds Vervoer invloed uitoefenen op de onderneming. Het gaat hierbij om het benoemen van bestuurders, het goedkeuren van jaarstukken en in sommige gevallen kan het zich uitspreken over het beloningsbeleid. Pensioenfonds Vervoer doet dit onder andere door deel te nemen aan de besluitvorming op de aandeelhoudersvergadering (stemmen). Een goede corporate governance draagt bij aan de langetermijnwaardecreatie.

4.1. Pensioenfonds Vervoer als actief aandeelhouder

De Nederlandse Corporate Governance Code schrijft voor dat institutionele beleggers zoals pensioenfonds een beleid moeten hebben ten aanzien van het stemmen op aandeelhoudersvergaderingen van beursgenoteerde ondernemingen waarin zij beleggen. Daarbij wordt van de institutionele belegger gevraagd om minstens eenmaal per jaar aan te geven hoe invulling wordt gegeven aan het stembeleid. Daarnaast stelt de Corporate Governance Code dat de institutionele belegger minimaal eenmaal per kwartaal moet aangeven hoe hij stemde op de aandeelhoudersvergaderingen. In bijlage 6.2. vindt u de volledige tekst van de relevante bepalingen voor institutionele beleggers van de Nederlandse Corporate Governance Code.

Pensioenfonds Vervoer voldoet aan de bepalingen van de Corporate Governance Code. Op de website van het pensioenfonds zijn de volgende documenten te vinden:

1. Stemverslag van de voorgaande kwartalen en het afgelopen jaar;
2. Rapportagetool waarbij gerapporteerd wordt hoe gestemd is per aandeelhoudersvergadering.

4.2. Stemgedrag Pensioenfonds Vervoer

Achtergrond

De eerste helft van het jaar is altijd een zeer drukke stemperiode. De meeste aandeelhoudersvergaderingen van ondernemingen in Europa, Japan en de Verenigde Staten vinden namelijk in de eerste helft van het jaar plaats. De wijze waarop aandeelhoudersvergaderingen werden gehouden verschilde dit jaar per land volgens de voor dat land geldende

wet- en regelgeving. Amerikaanse en Duitse aandeelhoudersvergaderingen vonden veelal virtueel plaats, waar Nederlandse aandeelhoudersvergaderingen met name live werden gehouden (77%) of in hybride vorm (23%).

Aandeelhoudersvoorstellen

Waar in 2022 voor het eerst aandeelhoudersvoorstellen op agenda's kwamen die niet ESG-bevorderend waren, was er dit halfjaar een toename van dit soort voorstellen te zien. Dit speelde met name bij Amerikaanse ondernemingen. Het betrof onder andere het volgende type voorstellen:

- Klimaat, met als doel het verminderen van inzet op de klimaattransitie.
- Diversiteit, met als doel de 'gewone Amerikanen' niet gedupeerd te laten worden door diversiteitseisen.
- China, met als doel het beperken van ondernemingsactiviteiten in China.

Deze zogenoemde 'anti-ESG voorstellen' hebben weinig steun ontvangen van aandeelhouders en geen van deze voorstellen is aangenomen.

Aandeelhoudersvoorstellen Follow This Klimaat

Ontwikkelingen op het gebied van klimaat gerelateerde agenda items zijn niet eenduidig. Dit is goed terug te zien bij de aandeelhoudersvoorstellen die Follow This indiende bij grote olie- en gasondernemingen. Follow This en co-filende institutionele aandeelhouders vragen via dit voorstel de ondernemingen om scope-3 emissiereductiedoelstellingen op de middellange termijn op te stellen, die in lijn zijn met het Klimaatakkoord van Parijs. In onderstaande tabel staat bij welke ondernemingen Follow This in 2023 een aandeelhoudersvoorstel heeft ingediend en wat de resultaten in 2022 en 2023 waren.

TABEL 4.2.1 AANDEELHOUDERSVOORSTELLEN FOLLOW THIS 2023

Onderneming	Land van herkomst	Resultaat 2023	Resultaat 2022
BP	Verenigd Koninkrijk	17%	15%
Chevron	Verenigde Staten	10%	33%
Exxon	Verenigde Staten	11%	28%
Shell	Verenigd Koninkrijk	20%	20%
TotalEnergies	Frankrijk	30%	-

Te zien is dat er een daling van steun is voor het aandeelhoudersvoorstel bij de twee Amerikaanse ondernemingen. De daling van steun bij Chevron en Exxon wordt deels veroorzaakt door de 'anti-ESG' wind die rond waait in de Verenigde Staten. Op allerlei platforms en op verschillende manieren spreken mensen (met name Republikeinen) zich uit tegen duurzaamheid en proberen diverse partijen te beïnvloeden. Hoe dit zich verder gaat ontwikkelen en welke gevolgen dit heeft op de lange termijn, is nog niet te voorspellen. Bij de andere ondernemingen is een stijging van steun te zien of in het geval van Shell het gelijk blijven van de steun.

De grote proxy advisors ISS en GlassLewis adviseerden op basis van hun eigen standaard stembeleid een 'tegen' stem met betrekking tot de aandeelhoudersvoorstellen van Follow This (m.u.v. TotalEnergies wat een adviserend voorstel was). Dit is zorgwekkend zeker gezien het gebrek aan actie bijvoorbeeld bij Chevron en Exxon. Veel aandeelhouders volgen namelijk bij het stemmen het standaard beleid van proxy advisors. Het advies van proxy advisors heeft daardoor grote impact. Wij zullen dit met de eigen proxy advisor, ISS, gaan bespreken. De 'anti-ESG beweging' richt zich ook op proxy advisors. Ze proberen de proxy advisors een bepaalde kant op te dwingen. ISS heeft in juni 2023 [een statement](#) gepubliceerd dat hun stemadvies apolitiek is. In het statement geeft ISS aan dat ze in de laatste maanden meerdere keren aangesproken zijn en dat ze aangemerkt zijn als 'woke-activisten' en sociale ingenieurs. ISS merkt op dat zij ieder aandeelhoudersvoorstel onafhankelijk beoordeelt en zich niet laat beïnvloeden.

Voor de volledigheid, Pensioenfonds Vervoer hanteert een op maat gemaakt stembeleid, waar ESG een belangrijke plaats in heeft, om die reden is er 'voor' de aandeelhoudersvoorstellen van Follow This gestemd waar van toepassing.

Een toename van klimaatactivisme bij aandeelhoudersvergaderingen

Klimaatactivisten eisten weer een prominente rol op tijdens aandeelhoudersvergaderingen van grote olie- en gasondernemingen, zoals Shell en TotalEnergies. Van demonstraties buiten de zaal tot de microfoons bezetten, iedere keer dezelfde vraag te stellen en zingen en scanderen tijdens de vergadering. Aandeelhouders gaven aan zich onveilig te voelen, evenals de bestuurders van de onderneming. Ondernemingen gaan intern de gang van zaken tijdens aandeelhoudersvergaderingen evalueren en bekijken of er actie ondernomen moet worden. De protestacties lijken contraproductief te werken, aangezien een inhoudelijk gesprek niet plaatsvindt en er toenemende weerstand is tegen de heftigheid van de acties. De boodschap lijkt onder te sneeuwen. Ondernemingen kunnen zich hier achter verschuilen en diverse partijen op 1 hoop vegen als 'activisten' waar geen gesprek mee mogelijk is. Wij zijn overtuigd dat het belangrijk is om het gesprek inhoudelijk aan te gaan en met diverse instrumenten de boodschap te ondersteunen, zoals door het stemmen en indienen van aandeelhoudersresoluties.

Wij stemden in het afgelopen halfjaar in totaal op **1.698 vergaderingen** op totaal **22.537 agendapunten**. Er wordt niet altijd met het management van de onderneming mee gestemd. Er is **17% tegen het management gestemd**. Zie onderstaande tabel voor een overzicht van de managementvoorstellen en de regionale verdeling van vergaderingen over H1 2023.

De meeste voorstellen betroffen (her)benoeringen. Relatief gezien is het % 'tegen' stemmen het hoogst bij beloningen en klimaat. De tegenstemmen bij beloningen betrof met name beloningsstructuren die als excessief, onvoldoende toegelicht en niet transparant genoeg beoordeeld worden, of waar een link met de prestaties van de onderneming ontbreekt. Dit kwam zowel terug in beloningsbeleid als beloningsverslagen. De tegenstemmen bij klimaat zagen op klimaattransitieplannen van de onderneming die niet aan onze eisen voldeden.

TABEL 4.2.2 MANAGEMENTVOORSTELLEN H1 2023

	Managementvoorstellen ¹	
	Totaal ²	% Tegen
Aandelen gerelateerd	1607	11%
Audit gerelateerd	1121	0,40%
Beloning	2271	49%
Benoeringen	10170	14%
Bestuurders gerelateerd	1905	9%
Duurzaamheid	15	0%
Klimaat	14	79%

Niet-routinematig	220	13%
Overig	88	14%
Geen research	25	100%
Overname gerelateerd	87	5%
Routine	2588	4%
Sociaal	50	8%
Statuten gerelateerd	588	12%
Strategische transacties	448	35%

1 Zie de bijlagen voor een verdere beschrijving van de type voorstellen.

2 Dit betreft het totaal voor en tegen stemmen.

TABEL 4.2.3 REGIONALE VERDELING H1 2023

Land	Aantal
Australia	10
Austria	10
Belgium	11
Bermuda	10
Brazil	15
Canada	44
Cayman Islands	58
Chile	6
China	279
Curacao	1
Denmark	11
Egypt	1
Finland	9
France	36
Germany	37
Greece	1
Hong Kong	17
Hungary	1
India	37
Indonesia	7
Ireland	17
Isle of Man	1
Israel	8
Italy	12
Japan	278
Jersey	4
Liberia	1

Luxembourg	8
Malaysia	9
Mexico	16
Netherlands	32
Norway	11
Philippines	10
Poland	5
Portugal	2
Singapore	12
South Africa	10
South Korea	79
Spain	13
Sweden	22
Switzerland	28
Taiwan	25
Thailand	2
Turkey	2
USA	437
United Kingdom	48

Op de website van Pensioenfonds Vervoer kunt u via het Vote Disclosure Systeem vinden hoe we gestemd hebben per aandeelhoudersvergadering.

Pensioenfonds Vervoer heeft een internationale aandelenportefeuille. Het is niet mogelijk om zelf alle aandeelhoudersvergaderingen te bezoeken en zelf te stemmen. Het pensioenfonds stemt daarom op afstand, ook wel 'proxy voting' genoemd. Om te kunnen stemmen op afstand maakt het pensioenfonds gebruik van het stemplatform van Institutional Shareholders Services (ISS). Daarnaast geeft ISS analyses en stemadvies op basis van het stembeleid van het pensioenfonds. De regie op de uitvoering van het stembeleid heeft Pensioenfonds Vervoer uitbesteed aan de integraal vermogensbeheerder. Voordat een definitieve stem wordt uitgebracht, besteden we extra aandacht aan controversiële agendapunten. Het uiteindelijke besluit wordt genomen op basis van specifieke feiten en omstandigheden met betrekking tot het agendapunt.

4.3. Agenderingsrecht aandeelhouders

Op aandeelhoudersvergaderingen kunnen aandeelhouders een voorstel agenderen, mits wordt voldaan aan de voorwaarden van het lokaal geldende agenderingsrecht. Deze aandeelhoudersresoluties kunnen betrekking hebben op de thema's klimaat, biodiversiteit, gezondheid, arbeidsrechten, mensenrechten of goed bestuur enzovoort. In het afgelopen halfjaar hebben wij **778 aandeelhoudersresoluties** beoordeeld en onze stem uitgebracht. In onderstaande tabel staat een overzicht opgenomen van het aantal aandeelhoudersvoorstellen verdeeld per thema.

Wij toetsen de afzonderlijke aandeelhoudersvoorstellen op inhoud, wenselijkheid, werkbaarheid en effect. Wij zullen niet in alle gevallen voor een aandeelhoudersresolutie stemmen, ook al past deze binnen onze speerpunthema's. Wanneer een aandeelhoudersvoorstel onvoldoende is onderbouwd, te voorschrijvend is of onevenredig belastend zullen wij tegen stemmen. In onderstaande tabel staat aangegeven hoe er is gestemd op de aandeelhoudersresoluties per thema. Veel van de niet-ESG bevorderende aandeelhoudersvoorstellen zijn gecategoriseerd onder 'duurzaamheid' en 'overig'.

TABEL 4.3.1

	Aandeelhoudersvoorstellen ¹	
	Totaal ²	% Tegen
Audit gerelateerd	40	18%
Beleggingsfondsen		
Beloning	57	49%
Benoemingen	132	15%
Bestuurders gerelateerd	78	17%
Corporate Governance	38	18%
Duurzaamheid	48	58%
Klimaat	97	19%
Niet-routinematig	11	45%
Overig	76	37%
Routine	6	83%
Sociaal	181	12%
Statuten gerelateerd	14	100%

¹ Zie de bijlagen voor een verdere beschrijving van de type voorstellen.

² Dit betreft het totaal voor en tegen stemmen.

Resoluties

Klimaat

Kraft Heinz

Mercy Investment Services heeft een aandeelhoudersvoorstel ingediend op de aandeelhoudersvergadering van The Kraft Heinz Company (Kraft Heinz). De onderneming wordt gevraagd om te rapporteren over watergerelateerde risico's. Er wordt specifiek gevraagd om te rapporteren over haar totale blootstelling aan waterrisico's, inclusief de toeleveringsketen, met behulp van kwantitatieve indicatoren indien deze beschikbaar zijn. Dit houdt in dat Kraft Heinz waterrisico's dient te identificeren, evenals beleid moet opstellen en mitigerende maatregelen moet nemen om deze risico's te verminderen.

Kraft Heinz geeft zelf aan dat het voldoende rapporteert en benadrukt dat de bestaande strategie zich richt op waterrisico's in de directe activiteiten, maar ook in de waardeketen. In het ESG-rapport beschrijft Kraft Heinz hoe het een waterrisicobeoordeling heeft uitgevoerd op de productiefaciliteiten en geeft het informatie welke van de productiefaciliteiten zich in gebieden met watertekorten bevinden. De onderneming heeft tijdgebonden doelen om de totale intensiteit van het watergebruik in gebieden met watertekorten te verminderen. De onderneming maakt de voortgang van deze doelen bekend. Het bedrijf heeft zich ook gecommitteerd aan het 'CEO Water Mandate', dat de eis bevat om de voortgang op zes gebieden met betrekking tot waterbeheer openbaar te maken. De richtlijnen voor leveranciers bevatten verwachtingen voor leveranciers om het waterverbruik bij te houden.

Over het algemeen lijkt Kraft Heinz voldoende vooruitgang te boeken bij het aanpakken van waterrisico's en geeft het voldoende informatie in haar rapportages. Aandeelhouders hebben wel baat bij het gevraagde rapport, omdat het extra informatie geeft over de waterrisico's en mitigerende maatregelen voor specifiek de toeleveringsketen. Hierdoor wordt waterrisico in de gehele waardeketen meegenomen. Bovendien zou transparantie Kraft Heinz in staat stellen watergerelateerde risico's beter te beheren en de inzet van de onderneming af te stemmen op duurzame langetermijnwaardecreatie. Om deze reden heeft Pensioenfonds Vervoer VOOR het voorstel gestemd. Van de aandeelhouders heeft 7,8% VOOR het voorstel gestemd, het voorstel is hiermee afgewezen. Het voorstel stond voor het eerst op de agenda.

Equinor

WWF en Greenpeace hebben het volgende voorstel ingediend: "Equinor identificeert en beheert risico's en mogelijkheden met betrekking tot het klimaat en integreert deze in de strategie van de onderneming. Equinor stelt doelen en implementeert maatregelen om de uitstoot van broeikasgassen op korte en lange termijn te verminderen, in lijn met de doelstelling om de opwarming van de aarde te

beperken tot 1,5°C, en rapporteert aan aandeelhouders over de voortgang ten opzichte van deze doelen. Doelen en maatregelen omvatten de hele toeleveringsketen (scope 1, 2 en 3) en houden een absolute vermindering in van de uitstoot van broeikasgassen.” Equinor geeft als reactie op het voorstel dat de laatste 12 maanden hebben getoond hoe belangrijk energie voor de maatschappij is. Equinor meent dat zij zich in een goede positie bevindt om de markt te voorzien van de broodnodige energie en tegelijkertijd de uitstoot van haar activiteiten te verminderen en te investeren in de noodzakelijke systemische verandering naar net-zero. Ook verwijst Equinor naar haar klimaattransitieplan die in 2022 97% ‘voor’ stemmen behaalde. Het transitieplan van de onderneming is momenteel alleen voor scopes 1 en 2 afgestemd op een 1,5°C-pad.

Er was een daling te zien in de uitstoot van 2019-2021, maar het is goed mogelijk dat deze constante daling in absolute cijfers in de toekomst niet zal aanhouden, aangezien Equinor verwacht dat de olie- en gasproductie in de periode 2021-2026 zal toenemen. Dit kan leiden tot meer emissies door het gebruik van verkochte producten. Equinor heeft toegezegd in 2050 net-zero te zijn en de middellange termijn doelen af te stemmen op het 1,5°C-traject. De onderneming maakt echter niet duidelijk wat de groei prognose voor de productie is en hoe het de exploratie en productie van fossiele brandstoffen naar beneden wil brengen, om in lijn te zijn met de aanbevelingen van het International Energy Agency.

De indieners uiten terechte zorgen over het klimaattransitieplan van de onderneming. Het vaststellen van broeikasgasemissiereductiedoelstellingen voor scopes 1, 2 en 3, die zijn afgestemd op een 1,5°C-scenario, zou het transitieplan geloofwaardiger maken.

Pensioenfonds Vervoer heeft ‘voor’ het voorstel gestemd, aangezien het voorstel gericht is op het verder versterken van het huidige klimaattransitieplan, met name in de oproep tot absolute reductiedoelstellingen en het terugschroeven van de exploratie van fossiele brandstoffen. Het voorstel ontving 3,6% ‘voor-stemmen’ en is hiermee niet aangenomen.

Tijdens de vergadering van Equinor werden ook diverse aandeelhoudersvoorstellen ingediend die als te voorschrijvend worden beschouwd en niet in het belang van de onderneming en haar stakeholders. Pensioenfonds Vervoer heeft dan ook ‘tegen’ de volgende voorstellen gestemd:

- Verbied het gebruik van glasvezelrotorbladen in alle nieuwe windparken, beloof bestaande waterkrachtprojecten op te kopen en doe onderzoek naar andere energiebronnen zoals thorium.
- Alle exploratie- en booractiviteiten tegen 2025 stopzetten en financiële en technische bijstand verlenen voor het herstel en de ontwikkeling van de Oekraïense energie-infrastructuur.

- Alle plannen voor activiteiten in de Barentszee beëindigen, de investeringen in hernieuwbare energie/een koolstofarme oplossing opvoeren tot 50 procent in 2025, CCS implementeren voor Melkoya en investeren in de wederopbouw van Oekraïne.

Deze voorstellen behaalden geen van allen meer dan 0,4% van de stemmen.

Follow This

Follow This en mede-indienende institutionele aandeelhouders hebben bij meerdere olie- en gasondernemingen een aandeelhoudersvoorstel ingediend. Via dit voorstel worden de ondernemingen gevraagd om scope-3 emissiereducties op de middellange termijn op te stellen. In onderstaande tabel staat bij welke ondernemingen Follow This een aandeelhoudersvoorstel heeft ingediend en wat de resultaten in 2022 en 2023 waren.

TABEL 4.3.1 AANDEELHOUDERSVOORSTELLEN FOLLOW THIS 2023

Onderneming	Land van herkomst	Resultaat 2023	Resultaat 2022
BP	Verenigd Koninkrijk	17%	15%
Chevron	Verenigde Staten	10%	33%
Exxon	Verenigde staten	11%	28%
Shell	Verenigd Koninkrijk	20%	20%
TotalEnergies	Frankrijk	30%	-

De daling van steun bij Chevron en Exxon wordt deels veroorzaakt door de ‘anti-ESG’ wind die rondgaat in de Verenigde Staten. Op allerlei platforms en op verschillende manieren spreken Republikeinen zich uit tegen duurzaamheid en proberen diverse partijen te beïnvloeden. Hoe dit zich verder gaat ontwikkelen en welke gevolgen dit heeft op de lange termijn, is nog niet te voorspellen.

Nadat vorig jaar het aandeelhoudersvoorstel bij TotalEnergies door de onderneming geblokkeerd was wegens juridische gronden is er voor gekozen om het aandeelhoudersvoorstel dit jaar als adviserend op te stellen. Dit heeft ervoor gezorgd dat het aandeelhoudersvoorstel daadwerkelijk op de agenda is gekomen van de aandeelhoudersvergadering. Ook adviseerden proxy advisors om ‘voor’ dit voorstel bij TotalEnergies te stemmen waardoor er veel steun voor het voorstel was. Helaas heeft het voorstel geen meerderheid behaald maar de onderneming zal wel met een inhoudelijke reactie moeten komen.

Pensioenfonds Vervoer heeft, waar van toepassing, ‘voor’ de resoluties van Follow This gestemd.

Arbeidsnormen

Uber

Achmea IM heeft een aandeelhoudersresolutie ingediend bij Uber Technologies, Inc. (Uber), waarin het vraagt naar een onafhankelijke audit door een derde partij naar de gezondheid en veiligheid van chauffeurs. Het rapport moet openbaar worden gemaakt op de website van Uber.

De resolutie ligt inhoudelijk in het verlengde van de lopende normatieve dialoog met Uber over de gezondheid en veiligheid van haar werknemers in de Verenigde Staten. Uber ligt in de Verenigde Staten onder vuur omdat de onderneming haar chauffeurs onvoldoende bescherming biedt door hen als zelfstandigen in plaats van werknemers te classificeren. De onderneming is hierover in diverse rechtszaken met Amerikaanse autoriteiten verwickeld. Uber heeft haar beleid in de dialoog met ISS ESG altijd verdedigd, maar heeft geen maatregelen genomen in lijn met verwachtingen van aandeelhouders, waaronder het laten uitvoeren van een onafhankelijke evaluatie van haar beleid ten aanzien van de gezondheid en veiligheid van haar chauffeurs en bezorgers.

Uber geeft als reactie dat het voorstel onnodig is omdat Uber al uitgebreid rapporteert over zijn doelen en prestaties. Echter deze rapportages zijn alleen gericht op de Verenigde Staten en nemen veel zaken, zoals verkeersongevallen en sociale onveiligheid, niet mee.

Pensioenfonds Vervoer heeft VOOR de resolutie gestemd. Aandeelhouders hebben baat bij meer transparantie, ook om het veiligheidsbeleid van de onderneming beter te begrijpen en te beoordelen. Daarbij is het tevens passend binnen de escalatiestrategie om het voorstel te steunen. Van de aandeelhouders heeft 9,9% VOOR het voorstel gestemd, het voorstel is hiermee afgewezen. Het voorstel stond voor het eerst op de agenda.

Starbucks

De indiener van het voorstel vraagt Starbucks om een beoordeling te laten doen door een derde partij van haar beleid en uitvoering op het gebied van mensenrechten, vrijheid van vereniging en collectieve onderhandelingen. In het voorstel wordt gevraagd om een beoordeling van alle Starbucks-winkels die eigendom zijn van de onderneming en winkels met een licentie. Volgens het jaarverslag vertegenwoordigen deze winkels de overgrote meerderheid van Starbucks winkels.

Het voorstel benadrukt dat werknemers van Starbucks hebben gemeld dat de onderneming het recht op vrijheid van vereniging en collectieve onderhandelingen heeft geschonden. Ook wordt er verwezen naar het feit dat het National Labor Relations Board (NLRB) beweringen over schendingen van arbeidsrechten gegrond hebben bevonden. Volgens berichtgeving begin december 2022 hebben werknemers van meer dan 330 Starbucks-winkels gestemd voor vakbondsvorming, waarvan 268 hier positief op hebben gestemd. Winkels met een vakbond vertegenwoordigen

echter slechts 3 procent van de vestigingen van de onderneming in de Verenigde Staten.

Volgens een Global Human Rights Statement van Starbucks, die gebaseerd is op een aantal internationale normen, hebben werknemers recht op vrijheid van vereniging en collectieve onderhandelingen. Starbucks voorziet aandeelhouders van informatie over de voordelen die de onderneming werknemers biedt, de acties die de onderneming toelaatbaar acht of die het in strijd acht met zijn beleid, en perspectieven op de standpunten en acties van het NLRB. De onderneming heeft de risico's van vakbonden besproken in zijn jaarverslag en tijdens een earnings call.

Er zijn geloofwaardige redenen om de verschillende beschuldigingen van het NLRB, Starbucks en Workers United te ondersteunen. Hoewel er verschillende kwesties zijn opgelost, zijn veel beschuldigingen van wangedrag en mogelijke beleidswijzigingen nog lopende. De voorgestelde beoordeling door een derde partij zou aandeelhouders ten goede komen, doordat het ruis wegneemt en hen helpt bij het evalueren van de manier waarop de onderneming omgaat met de risico's die hiermee samenhangen. Daarbij voert het pensioenfonds een zelfde soort normatieve dialoog met Starbucks.

Om bovenstaande redenen heeft Pensioenfonds Vervoer voor het aandeelhoudersvoorstel gestemd. Het was de eerste keer dat dit voorstel op de agenda stond. Het voorstel is met 52% van de stemmen aangenomen. Starbucks zal het voorstel daarmee moeten uitvoeren.

Gezondheid

Abbvie

Bij Abbvie heeft Achmea IM op de aandeelhoudersvergadering van 2023 een resolutie mede- ingediend over het gebruik van zogenaamde secundaire en tertiaire patenten. Dit zijn patenten die worden ingediend na het aflopen van een eerst patent. Hierdoor houdt een farmaceut voor zeer lange tijd een monopolie op een medicijn, waardoor de prijzen zeer hoog blijven en de toegankelijkheid onder druk staat. Zo heeft Abbvie voor haar medicijn Humira (ontstekingsremmer) 130 patenten geregistreerd. De resolutie roept de onderneming op om transparant te zijn of en hoe maatschappelijke impact wordt meegewogen bij de besluitvorming voor het indienen van secundaire en tertiaire patenten.

Abbvie stelde dat de resolutie onnodig was, omdat uit bestaande publicaties blijkt dat de Raad van Bestuur al goed toezicht houdt en dat de onderneming zich inzet om ethisch te handelen. Abbvie gaf verder aan dat ethische besluitvorming zich uitstrekt tot de bescherming van haar intellectuele eigendom. In het bijzonder geeft de onderneming aan dat het proces rondom patenten jaren kan duren, dat de relevantie van een patent niet bekend is tot het product volledig ontwikkeld is en dat elke bijkomende

transparantie de concurrentiebelangen van AbbVie zou kunnen bedreigen.

Pensioenfonds Vervoer heeft VOOR de resolutie gestemd. Aandeelhouders hebben baat bij meer transparantie over de processen en toezichtmechanismen van de onderneming. De resolutie heeft 31% van de stemmen gekregen. Hiermee is het voorstel afgewezen.

Sociaal

McDonald's

Het aandeelhoudersvoorstel verzoekt om een wereldwijd politiek transparantierapport te publiceren, inclusief transparantie over niet-Amerikaanse politieke betrokkenheid, beleidsbeïnvloeding, lobby activiteiten, wetenschappelijk onderzoek en liefdadigheidsbijdragen. Transparantie toont aan of de politieke betrokkenheid van de onderneming in overeenstemming is met de openbare verklaringen en waarden.

McDonald's publiceert informatie op haar website over de politieke betrokkenheid en lobby activiteiten in de Verenigde Staten. Er wordt echter geen informatie gepubliceerd over haar politieke bijdragen buiten de Verenigde Staten. Ook maakt McDonald's geen lidmaatschappen van wereldwijde handelsverenigingen openbaar. McDonald's heeft in het verleden te maken gehad met enige kritiek van verschillende belanghebbenden met betrekking tot politieke invloed en lobby activiteiten. Een vrijwillig wereldwijd transparantierapport zou het leiderschap van McDonald's op het gebied van politieke transparantie en corruptiebestrijding aantonen.

Hoewel de openbaarmaking van lobby activiteiten en politieke bijdragen sterk afhankelijk is van de wet- en regelgeving in verschillende rechtsgebieden, zouden aandeelhouders toch baat hebben bij transparantie over politieke due diligence. Deze aanvullende informatie zou aandeelhouders in staat stellen om de uitgebreide politieke activiteiten van de onderneming, de relatieve risico's en voordelen en de manier waarop deze door de onderneming worden beheerd, te evalueren.

Om deze reden heeft Pensioenfonds Vervoer voor het aandeelhoudersvoorstel gestemd. Van de aandeelhouders heeft 18% 'voor' het aandeelhoudersvoorstel gestemd. Het voorstel is daarmee niet aangenomen. Dit is de tweede keer dat dit aandeelhoudersvoorstel bij McDonald's op de agenda stond, in 2022 ontving het voorstel 12,6% van de 'voor' stemmen.

Coca-Cola

Clean Yield Asset Management vraagt de onderneming in het aandeelhoudersvoorstel om een rapport op te stellen waarin de openbaar gemaakte standpunten van Coca-Cola worden vergeleken met de standpunten van organisaties en politieke kandidaten, die de onderneming via politieke bijdragen financiert. Het beleid van Coca-Cola is samengevat op de webpagina over publiek beleid en politieke betrokkenheid.

De onderneming heeft op dit moment bijdragen aan federale en staatsverkiezingskandidaten stopgezet en de onderneming maakt lidmaatschappen van handelsgroepen en sociale bijdragen openbaar.

Ondanks de transparantie bij politieke betrokkenheid van Coca-Cola en het stopzetten van alle politieke donaties, heeft de onderneming nog risico's in verband met het financieren van organisaties die standpunten innemen die tegenstrijdig zijn met die van Coca-Cola. Coca-Cola heeft negatieve media-aandacht gekregen in verband met de kieswet in Georgia. Dergelijke negatieve aandacht kan het publieke imago en de merkreputatie van de onderneming schaden. Hoewel de onderneming zegt dat het voor ligt op zijn concurrenten volgens de CPA-Zicklin Index, houdt de Index geen rekening met overeenkomsten tussen politieke bijdragen en eigen waarden.

Daarom heeft Pensioenfonds Vervoer 'voor' het aandeelhoudersvoorstel gestemd. In totaal ontving het voorstel 28,8% steun van aandeelhouders. Het voorstel stond voor de eerste keer op de agenda en heeft direct al veel steun vergaard. De onderneming zal met een goede inhoudelijke reactie moeten komen hoe zij omgaan met het verzoek en de grote steun van aandeelhouders.

4.4. Corporate governance ontwikkelingen Nederland

Evaluatie aandeelhoudersseizoenen Nederland 2023

Grote meerderheid van de aandeelhoudersvergaderingen vond live plaats

Ongeveer 77% van de beursgenoteerde ondernemingen hield een volledig fysieke vergadering. De overige 23% van de ondernemingen hield een hybride vergadering. Bij een deel van deze hybride vergaderingen hadden aandeelhouders de mogelijkheid om virtueel te stemmen en vragen te stellen tijdens de vergadering (62%). Dit wordt gezien als best practice omdat op deze wijze de aandeelhoudersrechten bij een hybride vergadering gewaarborgd worden. Bij de overige hybride vergaderingen hadden aandeelhouders wel de mogelijkheid om virtueel vragen te stellen maar niet om te stemmen. Wij zijn voorstander van hybride vergaderingen waar de aandeelhoudersrechten gewaarborgd zijn, dit geeft veel aandeelhouders de mogelijkheid om de vergaderingen live dan wel virtueel te bezoeken en om vragen te stellen. In Nederland wordt er nog gewerkt aan regelgeving omtrent virtuele vergaderingen.

Meerdere vergaderingen werden verstoord door activistische beleggers

De aandeelhoudersvergaderingen van Ahold Delhaize, BAM Groep, AkzoNovel, Stellantis, ING Groep, Unilever en Shell werden bezocht door klimaatactivisten. Bij de vergaderingen stelden de klimaatactivisten continu dezelfde vraag: committeert de onderneming zich aan het terugbrengen van de totale CO2-voetafdruk (inclusief scope 3) met ten minste 45% in 2030 ten opzichte van het niveau van 2019, zoals aangegeven door de Nederlandse rechter in de klimaatzaak Shell/Friends of the Earth Nederland uit 2021. Hier wilden ze alleen een ja of nee antwoord op hebben. Bij de jaarvergadering van ING en Shell waren er ook klimaatactivisten van de groep Extinction Rebellion. Er waren activisten bij de vergadering van Shell die het podium wilden bestormen waar de bestuursleden zaten. De beveiliging hield hen tegen en heeft hen uit het pand gezet. De diverse acties hebben geleid tot verstoringen van de vergaderingen maar niet tot een inhoudelijke discussie. De opzet van aandeelhoudersvergaderingen wordt als gevolg van de acties opnieuw besproken. Zo te zien werken de acties contraproductief aangezien er geen inhoudelijke discussie plaatsvindt en de acties soms tot een negatief beeld van de actievoerders leidt. Ondernemingen kunnen zich hierachter verschuilen. In het verleden kwamen er ook stakeholders naar jaarvergaderingen maar het doel lijkt tegenwoordig te zijn om de vergadering te verstoren. Een beter georganiseerde dialoog tussen ondernemingen met stakeholders kan dit mogelijk voorkomen. Belgische vakbonden protesteerden ook bij de jaarvergadering van Ahold Delhaize. Zij protesteerden tegen de voorgenomen verkoop van 128 Delhaize-winkels. Meerdere

aandeelhouders hebben aangegeven zich niet veilig te voelen door de intensiteit van de acties.

Er was een afname in het aantal betwiste managementbesluiten

Dit jaar stonden er bij de Nederlandse aandeelhoudersvergaderingen 1022 managementvoorstellen geagendeerd. Van deze voorstellen werden er 2 voor de vergadering teruggetrokken. 27 managementvoorstellen kregen meer dan 20% 'tegen' stemmen. Dit is een daling van 55% ten opzichte van 2022 (61 voorstellen). Dit kan mogelijk een gevolg zijn van de dialogen die voor de aandeelhoudersvergaderingen met ondernemingen worden gehouden en dat de ondernemingen meer rekening houden met de institutionele stemrichtlijnen wanneer ze een voorstel agenderen. Van de voorstellen met meer dan 20% tegenstemmen was 41% beloning gerelateerd. Dit is een kleine stijging ten opzichte van 2022 (39%). De bevoegdheid om nieuwe aandelen uit te geven en om voorkeursrechten uit te sluiten vertegenwoordigen het op één na grootste deel van de controversiële besluiten (30%), gevolgd door (her)verkiezingen van commissarissen (22%). Dit laatste hangt vaak samen met onvrede over het beloningsbeleid/beloningsverslag waar de raad van commissarissen verantwoordelijk voor wordt gehouden. Vorig jaar werd voor het eerst gezien dat een toenemend aantal institutionele investeerders bestuursleden en commissarissen verantwoordelijk houden voor het resultaat, de governance, beloning en/of duurzaamheidsactiviteiten. Dit leidde tot een toename in tegenstemmen tegen herbenoemingen. Dit is een trend die dit jaar voortzet en wereldwijd wordt gezien.

In totaal werden 6 managementvoorstellen weggestemd. Zie de tabel hieronder.

TABEL 4.4.1 OVERZICHT AFGEKEURDE MANAGEMENTVOORSTELLEN¹

Onderneming	Onderwerp	Resultaat stemming
Philips	Decharge Raad van Bestuur	76,4% Tegen
BESI	Beloningsverslag	74,3% Tegen
NSI	Uitgiftebevoegdheid nieuwe aandelen, tweede tranche van 10%	65,9% Tegen
NSI	Buiten toepassing verklaring voorkeursrechten tweede tranche van 10% aandelenemissie	65,7% Tegen
Universal Music Group	Herbenoeming RvC list Anna Jones (ook voorzitter van de beloningscommissie)	59,1% Tegen
Unilever	Beloningsverslag	58% Tegen

TomTom	Beloningsbeleid raad van Bestuur	25,8% Tegen (75% Voor stemmen benodigd in Nederland)
--------	----------------------------------	--

¹ Er wordt niet noodzakelijkerwijs in deze ondernemingen belegd

Gelijke steun voor aandeelhoudersvoorstel bij Shell

Net als vorig jaar was er 1 aandeelhoudersvoorstel bij Shell, namelijk het aandeelhoudersvoorstel van Follow This. De steun voor dit voorstel bleef gelijk rond de 20%. Meerdere institutionele beleggers zijn het afgelopen jaar uit Shell gestapt, dit heeft gelukkig niet geleid tot een grote afname van steun voor het aandeelhoudersvoorstel.

Meer actie Raad van Commissarissen bij 'afgekeurd' beloningsbeleid

Waar vorig jaar geconcludeerd moest worden dat er weinig actie werd ondernomen door raden van commissarissen bij een afgekeurd beloningsbeleid, was er dit jaar een verbetering te zien. Sinds 2020 werd ieder jaar het voorgestelde beloningsbeleid van BE Semiconductor Industries (BESI), Flow Traders en Ctac door aandeelhouders weggestemd. Dit jaar behaalden alle drie de ondernemingen het benodigde aantal 'Voor' stemmen van 75%. De ondernemingen hebben uitgebreid overleg gehad voor de aandeelhoudersvergaderingen met betrokkenen. Dit heeft ertoe geleid dat er een aangepast beloningsbeleid werd voorgesteld wat goedgekeurd werd op de vergadering. De gesprekken hebben daadwerkelijk tot wijzigingen geleid wat een mooi voorbeeld is van waar engagement toe kan leiden.

Het beloningsverslag van BESI (gebaseerd op het oude beloningsbeleid) is tijdens de aandeelhoudersvergadering afgekeurd door de aandeelhouders. Bij Unilever uitten tegenstemmen onvrede over de ruime beloning voor de nieuwe CEO Hein Schumacher. Unilever zal binnen zes maanden na de aandeelhoudersvergadering een nadere verklaring publiceren met de uitkomst van de gesprekken met aandeelhouders, waaronder eventuele acties die naar aanleiding daarvan zijn ondernomen.

Weinig vooruitgang bij ondernemingen op onderwerpen in de Speerpuntenbrief van Eumedion

De in oktober verstuurde [Speerpuntenbrief](#) van Eumedion vermeldde de volgende speerpunten:

- Biodiversiteit
- Transparantie op het gebied van mensenrechten

Voortbordurend op het onderwerp transparantie rondom klimaat was transparantie rondom biodiversiteit als speerpunt benoemd. Ondernemingen werden gevraagd om afhankelijkheden en impact van de onderneming op biodiversiteit en kwetsbare ecosystemen te identificeren,

meten en beoordelen, inclusief de waardeketen. Wanneer de afhankelijkheid/impact materieel zou zijn dient de onderneming haar beleid te publiceren met informatie over hoe zij de negatieve impact wil mitigeren of hoe zij positieve impact wil creëren. Analyse van de jaarverslagen over 2022 laat zien dat er weinig gestructureerde aandacht is voor informatie gerelateerd aan biodiversiteit. De meeste ondernemingen zijn nog in de begin fase om het onderwerp meer inhoudelijk te onderzoeken en beoordelen. Bij enkele ondernemingen wordt er informatie verstrekt over sub-thema's die verband houden met biodiversiteit zoals verantwoord landgebruik, waterverbruik en (gevaarlijk) afval. Dit is met name bij ondernemingen die afhankelijk zijn van grondstoffen of industriële processen. Ahold Delhaize is een voorbeeld van een onderneming die op sub-thema niveau rapporteert. Een overkoepelende aanpak met betrekking tot biodiversiteit ontbreekt.

Weinig ondernemingen identificeren en rapporteren expliciet over risico's en afhankelijkheden in verband met het verlies aan biodiversiteit. Veel ondernemingen wezen er op dat er nog geen kaders zijn. Er is ook terughoudendheid om zich aan te sluiten bij sectorinitiatieven omdat er nog te weinig bekend is over methoden en rapportage.

Bij veel ondernemingen wordt biodiversiteit nu wel genoemd in het jaarverslag in het kader van de materialiteitsbeoordeling. Maar biodiversiteit wordt veelal als niet-materieel bestempeld voor rapportagedoeleinden. Dit zou erop wijzen dat biodiversiteit voor veel Nederlandse beursgenoteerde bedrijven geen materieel onderwerp is. Conclusie is dat hoewel het bewustzijn rond de thema's biodiversiteit en de bescherming van ecosystemen snel toeneemt onder Nederlandse ondernemingen zijn de ondernemingen nog in het beginstadium van de verzoeken in de Speerpuntenbrief. Of de ondernemingen klaar zijn voor de komende rapportageverplichtingen is nog de vraag. De meest recente versie van de 'European Sustainability Reporting Standards' lijkt de rapportageverplichtingen van ondernemingen te verlichten. De standaarden zijn een nadere invulling van de Corporate Sustainability Reporting Directive (CSRD) die grote ondernemingen verplicht om transparanter te rapporteren over de impact van hun beleid en activiteiten op mens en milieu. In de recentste versie staat opgenomen dat rapportage over de 'Principle adverse impact' indicatoren (pai's) niet verplicht is als zij niet materieel zijn voor de activiteiten van de onderneming. De onderneming mag de materialiteitsanalyse zelf maken. Meerdere partijen (Pensioenfederatie, Dufas) hebben aangegeven niet blij te zijn met deze ontwikkeling en zullen hun reactie indienen. De definitieve versie van de Europese Commissie gaat vervolgens naar het Europees Parlement en de lidstaten.

Het andere speerpunt in de brief was een herhaling van de oproep aan ondernemingen om te rapporteren over de effectiviteit van hun procedures en maatregelen om mensenrechten in de gehele waardeketen te waarborgen. Het verzoek om meer transparantie sluit aan bij de

ontwikkelingen in wet- en regelgeving waaronder de Corporate Sustainability Due Diligence Directive. De analyse van de jaarverslagen over 2022 laat vooruitgang zien in de zin dat ondernemingen steeds actiever worden met betrekking tot het verbeteren van de ESG due diligence processen. Maar er is nog geen significante verbetering in de transparantie over de effecten van due diligence procedures. Als gevolg van de komende verplichtingen op grond van de CSRD zijn ondernemingen hun screening van leveranciers aan het her-evalueren en herzien evenals de periodieke due diligence procedures. Ook wordt er diepgaander in de keten gekeken. Meerdere ondernemingen hebben structurele wijzigingen aangekondigd wat betreft hun 'third-party risk management' systemen wat tot beter inzicht, data en transparantie zou moeten leiden. De mensenrechtenrapportage van ABN AMRO Bank is een goed voorbeeld van een constant verbeterende rapportage. Naar aanleiding van het punt mensenrechten is er met meerdere ondernemingen ook gesproken over hun (nog aanwezige) activiteiten in Rusland.

Toegenomen transparantie rondom het onderwerp belasting

In mei 2022 heeft de ondernemingsorganisatie VNO-NCW de 'Dutch Tax Governance Code' gepubliceerd. Meer dan 40 Nederlandse ondernemingen onderschreven toen al de code. Het doel van de code is om de transparantie te vergroten over de fiscale positie van Nederlandse beursgenoteerde ondernemingen en het opbouwen van het publiek vertrouwen in het Nederlandse belastingstelsel en de ondernemingen. Mede dankzij de code was er toegenomen transparantie van de ondernemingen over het belastingbeleid, belastingprincipes, governance op dit gebied en de ondernemingsstructuur. Bijna alle Nederlandse beursgenoteerde ondernemingen hebben verklaard dat zij niet zogenaamde 'tax-havens' gebruiken voor belastingontwijking. Wanneer ze entiteiten hebben in zogenaamde 'tax-havens' is dat voor substantiële en commerciële redenen. Er is een kleine toename van het aantal ondernemingen die details hebben gerapporteerd over de belastingen die ze betaald hebben in landen waar zij activiteiten hebben. Het zogenaamde 'country-by-country tax report'. Teleurstellend is dat nog niet alle ondernemingen de 'Dutch Tax Governance Code' hebben ondertekend. Uit de gesprekken met ondernemingen volgde dat niet alle ondernemingen op de hoogte waren van de Code en nooit waren benaderd door het VNO-NCW om de Code te onderschrijven. Ook zagen enkele ondernemingen er de toegevoegde waarde niet van in. Eumedion heeft aangegeven de bevindingen te gaan bespreken met de VNO-NCW en haar leden.

Stijgende genderdiversiteit in raden van commissarissen

In 2023 was er een verdere toename van de genderdiversiteit te zien in de raden van commissarissen. Alle Nederlandse AEX en AMX ondernemingen voldoen nu aan de wettelijke quota van minimaal 1/3 vrouwen en mannen in de raad van commissarissen. Wolters Kluwer is de enige onderneming

die meer vrouwelijke dan mannelijke raad van commissarissen leden heeft (4:2). Wolters Kluwer, ASM International, Universal Music Group en CTP hebben een vrouwelijke voorzitter in de raad van commissarissen. In de raden van bestuur is een wisselend beeld te zien. Bij de AEX ondernemingen was er een lichte stijging te zien maar bij de AMX was een scherpe daling te zien. Deze daling werd grotendeels veroorzaakt door een gewijzigde samenstelling van ondernemingen in de AMX het afgelopen jaar. Onderstaande tabellen laten de ontwikkelingen op het gebied van genderdiversiteit door de jaren heen zien bij de raden van bestuur en de raden van commissarissen bij de AEX en AMX ondernemingen.

TABEL 4.4.2 GENDERDIVERSITEIT NEDERLANDSE AEX ONDERNEMINGEN¹

	2009	2014	2018	2021	2022	2023
% vrouwelijke leden raden van bestuur	5%	6%	9%	19%	18%	22%
% vrouwelijke leden raden van commissarissen	17%	26%	33%	39%	42%	43%

¹ Bron: 'Evaluation of the 2023 AGM Season, Eumedion'

TABEL 4.4.3 GENDERDIVERSITEIT NEDERLANDSE AMX ONDERNEMINGEN¹

	2009	2014	2018	2021	2022	2023
% vrouwelijke leden raden van bestuur	0%	8%	7%	12%	18%	12%
% vrouwelijke leden raden van commissarissen	9%	14%	22%	34%	37%	40%

¹ Bron: 'Evaluation of the 2023 AGM Season, Eumedion'

5. Rapporteren

Wilt u verder lezen over de Maatschappelijk Verantwoord Beleggen activiteiten van Pensioenfonds Vervoer? Op de [website](#) van Pensioenfonds Vervoer vertellen we uitgebreid wat we doen.

Halfjaarverslag Maatschappelijk Verantwoord Beleggen

In dit verslag geven wij op hoofdlijnen aan wat ons Maatschappelijk Verantwoord Beleggen (MVB) beleid is en hoe wij invulling geven aan de verschillende MVB instrumenten zoals uitsluiten, het aangaan van de dialoog met ondernemingen en stemmen op aandeelhoudersvergaderingen. In het verslag geven we tevens aan wat recente ontwikkelingen zijn op het gebied van MVB en wat dit betekent voor Pensioenfonds Vervoer.

Uitsluitingen

Zowel in het Halfjaarverslag verantwoord beleggen als op de website laten wij zien welke ondernemingen we uitsluiten. In het halfjaarverslag Maatschappelijk verantwoord beleggen geven we tevens de uitsluitingsgronden aan.

Verslag verantwoord en betrokken aandeelhouderschap

In dit jaarlijkse verslag geven wij aan hoe wij invulling geven aan relevante principes voor institutionele beleggers zoals deze zijn genoemd in de Nederlandse Corporate Governance Code. Dit heeft met name betrekking op stemmen en het aangaan van de dialoog met ondernemingen. Daarnaast geven we in dit verslag aan hoe wij invulling geven aan de Nederlandse Stewardship Code.

Stemmen op aandeelhoudersvergaderingen

Uiteraard zijn wij transparant hoe wij stemmen met onze wereldwijde aandelenportefeuille. Via het zogenoemde *vote disclosure system* maken wij zichtbaar hoe wij hebben gestemd op aandeelhoudersvergaderingen. Dit systeem wordt elke dag geactualiseerd.

Kwartaalverslagen stemmen

Ieder kwartaal wordt een kwartaalverslag gepubliceerd waarin de ontwikkelingen worden benoemd.

Overzicht beleggingen

Pensioenfonds Vervoer geeft rekenschap van beleid en uitvoering en publiceert een overzicht van zijn directe

beleggingsportefeuille. Wij geven inzicht in de directe beleggingen. Voor fondsbeleggingen is het niet mogelijk de onderliggende posities kenbaar te maken. Voor deze beleggingen wordt een opsomming van beheerders en/of fondsbeleggingen gegeven.

Communicatie deelnemers

Naast de communicatie via de website vindt Pensioenfonds Vervoer belangrijk om ook actief in contact te treden met de achterban. Elk jaar voert Pensioenfonds Vervoer een deelnemersenquête waar maatschappelijk verantwoord beleggen een vast onderdeel van is.

Deelnemersonderzoek

Eind 2023 zal er een deelnemersonderzoek uitgevoerd worden waarin ook vragen over MVB worden opgenomen.

Verantwoordingsorgaan

Tevens spreekt het bestuur van Pensioenfonds Vervoer enkele keren per jaar met de leden van het Verantwoordingsorgaan over maatschappelijk verantwoord beleggen en de ontwikkelingen daarin.

Periodieke mailing over MVB

Periodiek informeert Pensioenfonds Vervoer geïnteresseerde deelnemers en werkgevers via een mailing actief over actuele onderwerpen op het gebied van maatschappelijk verantwoord beleggen en attendeert het de achterban op de informatie die beschikbaar is op de website van het pensioenfonds. Belangstellenden hebben deze periodieke mailing in april 2023 ontvangen.

6. Bijlagen

6.1. Uitgangspunten van het Global Compact van de Verenigde Naties

Het UN Global Compact verlangt van bedrijven dat zij binnen hun invloedssfeer een aantal kernwaarden op het gebied van mensenrechten, arbeidsnormen, milieu en anticorruptie omarmen, ondersteunen en uitoefenen. Bedrijven die het UN Global Compact initiatief onderschrijven, verbinden zich ertoe de onderstaande doelstellingen en waarden te steunen bij het uitvoeren van hun activiteiten:

Mensenrechten

- 1e principe: Bedrijven dienen binnen de eigen invloedssfeer de internationaal vastgelegde mensenrechten te ondersteunen en te respecteren;
- 2e principe: er voor te zorgen dat zij niet medeplichtig zijn aan schendingen van de mensenrechten.

Arbeidsnormen

- 3e principe: Bedrijven dienen de vrijheid van vakvereniging en de effectieve erkenning van het recht op collectieve onderhandelingen te handhaven;
- 4e principe: alle vormen van verplichte en gedwongen arbeid te elimineren;
- 5e principe: zich in te spannen voor de effectieve afschaffing van kinderarbeid;
- 6e principe: discriminatie met betrekking tot werk en beroep te bestrijden.

Milieu

- 7e principe: Bedrijven dienen het voorzichtigheidsbeginsel te hanteren met betrekking tot milieukwesties;
- 8e principe: initiatieven te ondernemen om grotere verantwoordelijkheid op milieugebied te bevorderen;
- 9e principe: de ontwikkeling en verspreiding van milieuvriendelijke technologieën te stimuleren.

Anticorruptie

- 10e principe: Bedrijven dienen alle vormen van corruptie, inclusief afpersing en omkoping, tegen te gaan.

De principes van het UN Global Compact zijn gebaseerd op internationale verdragen, onder andere afgeleid van de Universele verklaring van de rechten van de mens, de verklaring van de Internationale Arbeidsorganisatie (ILO) inzake de fundamentele arbeidsrechten, en van de verklaring van Rio met betrekking tot milieu en ontwikkeling.

6.2. Relevante bepalingen Nederlandse Corporate Governance Code (2022 versie)

Principe 4.1 De algemene vergadering Principe

De algemene vergadering kan een zodanige invloed uitoefenen op het beleid van het bestuur en de raad van commissarissen van de vennootschap, dat zij een volwaardige rol speelt in het systeem van checks and balances binnen de vennootschap. Goede corporate governance veronderstelt een volwaardige deelname van aandeelhouders aan de besluitvorming in de algemene vergadering.

Relevante best practice bepalingen

4.1.1 Het toezicht van de Raad van Commissarissen op het bestuur omvat mede het toezicht op de verhouding met aandeelhouders.

4.1.5 Indien een aandeelhouder een onderwerp op de agenda heeft laten plaatsen, licht hij dit ter vergadering toe en beantwoordt hij zo nodig vragen hierover.

4.1.6 Een aandeelhouder oefent het agenderingsrecht slechts uit nadat hij daaromtrent in overleg is getreden met het bestuur. Wanneer één of meer aandeelhouders het voornemen hebben de agendering te verzoeken van een onderwerp dat kan leiden tot wijziging van de strategie van de vennootschap, bijvoorbeeld door het ontslag van één of meer bestuurders of commissarissen, wordt het bestuur in de gelegenheid gesteld een redelijke termijn in te roepen om hierop te reageren (de responstijd). De mogelijkheid van het inroepen van de responstijd geldt ook voor een voornemen als hiervoor bedoeld dat strekt tot rechterlijke machtiging voor het bijeenroepen van een algemene vergadering op grond van artikel 2:110 BW. De desbetreffende aandeelhouder respecteert de door het bestuur ingeroepen responstijd, bedoeld in best practice bepaling 4.1.7.

Principe 4.3 Uitbrengen van stemmen Principe

Deelname van zoveel mogelijk aandeelhouders aan de besluitvorming in de algemene vergadering is in het belang van de checks and balances van de vennootschap. De vennootschap stelt, voor zover het in haar mogelijkheid ligt, aandeelhouders in de gelegenheid op afstand te stemmen en met alle (andere) aandeelhouders te communiceren.

Relevante best practice bepalingen

4.3.1 Een aandeelhouder stemt naar eigen inzicht. Van een aandeelhouder die gebruik maakt van stemadviezen van derden wordt verwacht dat hij zich een eigen oordeel vormt over het stembeleid of de door deze adviseur verstrekte stemadviezen.

4.3.5 Institutionele beleggers (pensioenfondsen, verzekeraars, beleggingsinstellingen, vermogensbeheerders) plaatsen jaarlijks in ieder geval op hun website hun beleid ten aanzien van het uitoefenen van het stemrecht op aandelen die zij houden in beursvennootschappen.

4.3.6 Institutionele beleggers plaatsen jaarlijks op hun website en/of in hun bestuursverslag een verslag van de uitvoering van hun beleid voor het uitoefenen van het stemrecht in het desbetreffende boekjaar. Daarnaast brengen zij ten minste eenmaal per kwartaal op hun website verslag uit of en hoe zij als aandeelhouders hebben gestemd op algemene vergaderingen. Dit verslag wordt op de website van de institutionele belegger geplaatst.

6.3. Categorieën voorstellen aandeelhoudersvergaderingen

TABEL 6.3.1

Categorie	Toelichting
Aandelen gerelateerd	O.a. uitgifte aandelen, speciale rechten, share classes
Audit gerelateerd	O.a. benoeming accountants, accountant fees
Beleggingsfondsen	Bepalingen omtrent beleggingsfondsen
Beloning	O.a. beloningsbeleid, beloning zelf, say on pay enz
Benoemingen	O.a. benoeming RvB, RvC
Bestuurders gerelateerd	O.a. benoeming commissies, beloning commissies, aanpassen termijn bestuurders, enz
Corporate Governance	O.a. aanpassen aandeelhoudersrechten, stembepalingen
Duurzaamheid	O.a. duurzaamheidsonderwerpen zoals rapportages, verantwoordelijkheid. Met name aandeelhoudersvoorstellen op het gebied van duurzaamheid bevat zowel klimaat als sociaal mix.
Klimaat	Say on Climate en aandeelhoudersvoorstellen op het gebied van klimaat
Niet-routinematig	O.a. proxy contest kosten, speciale rapporten, additionele allocatie
Overig	
Geen research	Agendapunten waar geen onderliggende documentatie voor aanwezig is vanuit de onderneming
Overname gerelateerd	O.a. Aanpassen statuten tegen overname, supermajority vote instellen, control shares
Routine	O.a. AGM bepalingen, dividend, belasting
Sociaal	O.a. goedkeuring donaties goede doelen, politieke donaties en aandeelhoudersvoorstellen op het gebied van Sociaal
Statuten gerelateerd	O.a. aanpassen van de statuten
Strategische transacties	O.a. fusie overeenkomst, verkoop van assets

6.4. Lijst van ondernemingen; Normatieve Dialogen

TABEL 6.4.1

Onderneming	Dialogo geïnitieerd	Normschending
ABB Ltd.	17-4-2023	Corruptie
Accenture Plc	15-10-2022	Arbeidsnormen
Actividades de Construccion y Servicios SA	15-1-2021	Mensenrechten
Adani Ports & Special Economic Zone Ltd.	15-4-2022	Mensenrechten
AES Gener SA	15-7-2020	Milieu
Alibaba Group Holding Limited	17-4-2023	Corruptie
Alphabet Inc. Class C	15-7-2021	Mensenrechten
ALROSA PJSC	15-4-2021	Milieu
Amazon.com, Inc.	15-7-2022	Arbeidsnormen
AmerisourceBergen Corporation	15-1-2020	Mensenrechten
Anheuser-Busch InBev	15-7-2022	Arbeidsnormen
ArcelorMittal SA	15-1-2021	Milieu
Baidu, Inc.	17-4-2023	Corruptie
Barclays PLC	15-10-2022	Mensenrechten
Barrick Gold Corporation	15-7-2022	Mensenrechten
Bayer AG	15-4-2022	Milieu
BHP Group Limited	15-2-2023	Milieu
Bunge Limited	17-4-2023	Milieu
Cardinal Health, Inc.	15-1-2020	Mensenrechten
Carrefour SA	15-4-2022	Arbeidsnormen
CCR SA	15-7-2020	Corruptie
China Gas Holdings Limited	15-2-2023	Mensenrechten
China Yangtze Power Co., Ltd.	15-10-2019	Milieu
Coca-Cola Amatil Limited	15-10-2022	Arbeidsnormen
Companhia de Saneamento do Parana	20-12-2021	Milieu
Compass Group PLC	17-4-2023	Arbeidsnormen
Consolidated Edison, Inc.	17-4-2023	Milieu
Daqo New Energy Corp.	15-7-2021	Arbeidsnormen
Delta Air Lines, Inc.	15-1-2022	Arbeidsnormen
Deutsche Bank AG	15-7-2021	Corruptie
Deutsche Bank AG /New York Branch/	15-7-2021	Corruptie
Deutsche Telekom AG	15-2-2023	Mensenrechten
Ecopetrol SA	17-4-2023	Milieu
Ecopetrol SA	17-4-2023	Arbeidsnormen
Electricite de France SA	15-2-2023	Milieu
Empresas Copec SA	15-7-2022	Mensenrechten
ENGIE SA	15-1-2017	Mensenrechten

Eni SpA	15-7-2022	Milieu
Exelon Corporation	17-10-2022	Corruptie
Experian PLC	17-4-2023	Mensenrechten
Exxon Mobil Corp.	15-10-2022	Mensenrechten
FAST RETAILING CO., LTD.	15-4-2022	Arbeidsnormen
FirstEnergy Corp.	15-4-2021	Corruptie
Fortescue Metals Group Ltd.	15-2-2023	Arbeidsnormen
Glencore plc	17-10-2022	Mensenrechten
Hankook Tire & Technology Co., Ltd.	15-7-2022	Arbeidsnormen
Hon Hai Precision Industry Co., Ltd.	15-10-2020	Arbeidsnormen
Hyundai Engineering & Construction Co. Ltd.	15-4-2022	Corruptie
Hyundai Heavy Industries Holdings Co., Ltd.	15-7-2022	Arbeidsnormen
Iberdrola SA	15-4-2021	Mensenrechten
ING Groep NV	15-2-2022	Corruptie
JBS SA	15-7-2017	Milieu
Kansai Electric Power Company, Incorporated	15-10-2021	Corruptie
Kohl's Corporation	15-4-2022	Arbeidsnormen
Lens Technology Co., Ltd.	15-7-2021	Arbeidsnormen
LG Chem Ltd.	15-10-2022	Mensenrechten
LG Electronics, Inc.	15-7-2022	Arbeidsnormen
LM Ericsson Telefon AB	15-10-2021	Corruptie
Lyft, Inc.	15-1-2022	Arbeidsnormen
Macy's Inc	15-4-2022	Arbeidsnormen
Mallinckrodt Plc	15-1-2020	Mensenrechten
Marriott International, Inc.	15-2-2023	Mensenrechten
McDonald's Corp.	15-10-2020	Arbeidsnormen
McKesson Corp.	15-1-2020	Mensenrechten
Meituan	15-1-2022	Corruptie
Meta Platforms, Inc.	28-3-2019	Mensenrechten
Mitsui & Co.,Ltd	15-1-2020	Mensenrechten
MMC Norilsk Nickel PJSC	15-7-2020	Milieu
Nutrien Ltd.	15-1-2022	Mensenrechten
Paramount Global	17-10-2022	Arbeidsnormen
Pegatron Corp	15-1-2021	Arbeidsnormen
Petroleos Mexicanos SA	15-10-2021	Milieu
Petroperu SA	15-4-2022	Milieu
Porsche Automobil Holding SE	17-10-2022	Milieu
POSCO	17-4-2023	Mensenrechten
PT Astra International Tbk	15-4-2021	Mensenrechten
PT Indofood Sukses Makmur Tbk	17-4-2023	Arbeidsnormen

PT Pertamina (Persero)	15-4-2022	Milieu
Renault SA	15-10-2022	Milieu
Repsol SA	15-10-2022	Mensenrechten
Rio Tinto plc	15-2-2023	Mensenrechten
Rio Tinto plc	15-2-2023	Milieu
Rosneft Oil Co.	15-10-2019	Milieu
SAMSUNG C&T CORPORATION	15-1-2021	Mensenrechten
Samsung Electronics Co., Ltd.	17-10-2022	Arbeidsnormen
Shell plc	15-1-2017	Mensenrechten
SK Inc.	15-10-2021	Mensenrechten
SK Innovation Co., Ltd	15-1-2020	Corruptie
Sociedad Quimica y Minera de Chile S.A. (SQM)	15-1-2021	Mensenrechten
Sony Group Corporation	15-10-2022	Arbeidsnormen
Starbucks Corporation	15-7-2022	Arbeidsnormen
Stellantis NV	15-4-2022	Milieu
STRABAG SE	15-4-2022	Mensenrechten
Sumitomo Corporation	15-1-2022	Arbeidsnormen
Target Corporation	15-4-2022	Arbeidsnormen
TC Energy Corporation	15-2-2023	Mensenrechten
Telefonaktiebolaget LM Ericsson	17-10-2021	Corruptie
Teva Pharmaceutical Industries Ltd.	15-1-2020	Mensenrechten
The AES Corporation	15-7-2020	Milieu
The Coca-Cola Company	15-10-2022	Arbeidsnormen
T-Mobile US, Inc.	15-2-2023	Mensenrechten
T-Mobile US, Inc.	15-2-2023	Arbeidsnormen
Tokyo Gas Co., Ltd.	15-2-2023	Milieu
Top Glove Corp. Bhd.	15-4-2021	Arbeidsnormen
Total SA	15-7-2020	Arbeidsnormen
TotalEnergies SE	15-7-2022	Mensenrechten
Toyota Motor Corp.	15-2-2023	Milieu
Tyson Foods, Inc.	17-10-2022	Arbeidsnormen
Uber Technologies, Inc.	15-7-2021	Mensenrechten
UBS AG	15-10-2021	Mensenrechten
UBS Group AG	15-10-2021	Mensenrechten
Verizon Communications, Inc.	15-10-2022	Arbeidsnormen
Vestas Wind Systems A/S	15-7-2021	Mensenrechten
Volkswagen AG	15-10-2022	Milieu
Wal-Mart Stores, Inc.	15-10-2019	Arbeidsnormen
Wilmar International Limited	15-1-2020	Milieu
Woodside Energy Group Ltd.	17-10-2022	Milieu

Zijin Mining Group Co., Ltd.

15-2-2023 Mensenrechten

Zijin Mining Group Co., Ltd.

15-2-2023 Milieu

6.5. Lijst van ondernemingen; Thematische Dialogen

TABEL 6.5.1

Onderneming	Sector	Land van herkomst	Engagement omschrijving
1 adidas AG	Textiel, kleding en luxeproducten	Duitsland	Kleding en circulariteit
2 Ajinomoto Co., Inc.	Voedselproducten	Japan	Arbeidsomstandigheden in de voedingsmiddelenketen
3 Alimentation Couche-Tard Inc. Class B	Consumentengoederen Distributie & Retail	Canada	Biodiversiteit in de landbouwketen
4 Amgen Inc.	Biotechnologie	Verenigde Staten	Goede en Beschikbare Medicijnen 2
5 Aspen Pharmacare Holdings Ltd	Geneesmiddelen	Zuid Afrika	Goede en Beschikbare Medicijnen 2
6 AstraZeneca PLC	Geneesmiddelen	Verenigd Koninkrijk	Goede en Beschikbare Medicijnen 2
7 AT&T Inc.	Telecommunicatie divers	Verenigde Staten	Mensenrechten & Governance
8 Aurizon Holdings Ltd.	Spoortransport	Australië	Klimaat en Transport 2
9 BRF SA	Voedselproducten	Brazilië	Access to Nutrition
10 Canadian National Railway Company	Spoortransport	Canada	Klimaat en Transport 2
11 Canadian Pacific Railway Limited	Spoortransport	Canada	Klimaat en Transport 2
12 Carlsberg A/S Class B	Dranken	Denemarken	Arbeidsomstandigheden in de voedingsmiddelenketen
13 Carrefour SA	Consumentengoederen Distributie & Retail	Frankrijk	Afbouw plastic in verpakking van consumentengoederen
14 Conagra Brands, Inc.	Voedselproducten	Verenigde Staten	Access to Nutrition
15 Costco Wholesale Corporation	Consumentengoederen Distributie & Retail	Verenigde Staten	Biodiversiteit in de landbouwketen
16 CSX Corporation	Spoortransport	Verenigde Staten	Klimaat en Transport 2
17 Danaher Corporation	Instrumenten en Diensten voor Levenswetenschappen	Verenigde Staten	Goede en Beschikbare Medicijnen 2
18 Eli Lilly and Company	Geneesmiddelen	Verenigde Staten	Goede en Beschikbare Medicijnen 2
19 Eni SpA	Olie, gas & brandstoffen	Italië	Mensenrechten & Governance
20 FAST RETAILING CO., LTD.	Detailhandel	Japan	Kleding en circulariteit
21 General Electric Company	Industriële Conglomeraten	Verenigde Staten	Mensenrechten & Governance
22 General Mills, Inc.	Voedselproducten	Verenigde Staten	Biodiversiteit in de landbouwketen
23 George Weston Limited	Consumentengoederen Distributie & Retail	Canada	Arbeidsomstandigheden in de voedingsmiddelenketen
24 Gildan Activewear Inc.	Textiel, kleding en luxeproducten	Canada	Kleding en circulariteit
25 Grupo Bimbo SAB de CV	Voedselproducten	Mexico	Access to Nutrition
26 HeidelbergCement AG	Bouwmaterialen	Duitsland	Mensenrechten & Governance
27 Henkel AG & Co. KGaA	Huishoudelijke producten	Duitsland	Afbouw plastic in verpakking van consumentengoederen
28 Hennes & Mauritz AB	Detailhandel	Zweden	Kleding en circulariteit
29 Hershey Company	Voedselproducten	Verenigde Staten	Arbeidsomstandigheden in de voedingsmiddelenketen
30 Hydro One Ltd.	Elektriciteitsbedrijven	Canada	Reductie CO2 uitstoot
31 Industria de Diseno Textil, S.A.	Detailhandel	Spanje	Kleding en circulariteit

32	Industrias Penoles SAB de CV	Metaal & Mijnbouw	Mexico	Klimaatadaptatie en water
33	Infineon Technologies AG	Halfgeleiders & Halfgeleider Apparatuur	Duitsland	Klimaatadaptatie en water
34	J. M. Smucker Company	Voedselproducten	Verenigde Staten	Arbeidsomstandigheden in de voedingsmiddelenketen
35	Jazz Pharmaceuticals Plc	Geneesmiddelen	Verenigde Staten	Goede en Beschikbare Medicijnen 2
36	Jeronimo Martins, SGPS S.A.	Consumentengoederen Distributie & Retail	Portugal	Afbouw plastic in verpakking van consumentengoederen
37	Kellogg Company	Voedselproducten	Verenigde Staten	Biodiversiteit in de landbouwketen
38	Kering SA	Textiel, kleding en luxeproducten	Frankrijk	Kleding en circulariteit
39	Kimberly-Clark Corp	Huishoudelijke producten	Verenigde Staten	Afbouw plastic in verpakking van consumentengoederen
40	Kroger Co.	Consumentengoederen Distributie & Retail	Verenigde Staten	Biodiversiteit in de landbouwketen
41	L'Oreal SA	Persoonlijke verzorgingsproducten	Frankrijk	Afbouw plastic in verpakking van consumentengoederen
42	Martin Marietta Materials, Inc.	Bouwmaterialen	Verenigde Staten	Reductie CO2 uitstoot
43	Meiji Holdings Co., Ltd.	Voedselproducten	Japan	Access to Nutrition
44	Mondelez International, Inc. Class A	Voedselproducten	Verenigde Staten	Arbeidsomstandigheden in de voedingsmiddelenketen
45	Newcrest Mining Limited	Metaal & Mijnbouw	Australië	Klimaatadaptatie en water
46	Nokia Oyj	Communicatieapparatuur	Finland	Mensenrechten & Governance
47	Norfolk Southern Corporation	Spoortransport	Verenigde Staten	Klimaat en Transport 2
48	Nucor Corporation	Metaal & Mijnbouw	Verenigde Staten	Reductie CO2 uitstoot
49	Nutrien Ltd.	Chemicaliën	Canada	Reductie CO2 uitstoot
50	ONEOK, Inc.	Olie, gas & brandstoffen	Verenigde Staten	Reductie CO2 uitstoot
51	Procter & Gamble Company	Huishoudelijke producten	Verenigde Staten	Afbouw plastic in verpakking van consumentengoederen
52	Proximus SA de droit public	Telecommunicatie divers	België	Mensenrechten & Governance
53	Qorvo, Inc.	Halfgeleiders & Halfgeleider Apparatuur	Verenigde Staten	Klimaatadaptatie en water
54	Repsol SA	Olie, gas & brandstoffen	Spanje	Afbouw plastic in verpakking van consumentengoederen
55	Rio Tinto plc	Metaal & Mijnbouw	Verenigd Koninkrijk	Klimaatadaptatie en water
56	Royal Ahold Delhaize N.V.	Consumentengoederen Distributie & Retail	Nederland	Afbouw plastic in verpakking van consumentengoederen
57	Sanofi	Geneesmiddelen	Frankrijk	Goede en Beschikbare Medicijnen 2
58	Siemens AG	Industriële Conglomeraten	Duitsland	Mensenrechten & Governance
59	Sony Group Corporation	Producenten van huishoudelijke apparatuur	Japan	Mensenrechten & Governance
60	Southwest Airlines Co.	Luchtvaartmaatschappijen	Verenigde Staten	Reductie CO2 uitstoot
61	Steel Dynamics, Inc.	Metaal & Mijnbouw	Verenigde Staten	Reductie CO2 uitstoot
62	Suntory Beverage & Food Ltd.	Dranken	Japan	Access to Nutrition
63	Sysco Corporation	Consumentengoederen Distributie & Retail	Verenigde Staten	Biodiversiteit in de landbouwketen
64	Takeda Pharmaceutical Co. Ltd.	Geneesmiddelen	Japan	Goede en Beschikbare Medicijnen 2

65	Telenor ASA	Telecommunicatie divers	Noorwegen	Mensenrechten & Governance
66	The Coca-Cola Company	Dranken	Verenigde Staten	Access to Nutrition
67	Thermo Fisher Scientific Inc.	Instrumenten en Diensten voor Levenswetenschappen	Verenigde Staten	Goede en Beschikbare Medicijnen 2
68	TJX Companies Inc	Detailhandel	Verenigde Staten	Kleding en circulariteit
69	Tyson Foods, Inc.	Voedselproducten	Verenigde Staten	Biodiversiteit in de landbouwketen
70	Uber Technologies, Inc.	Passagiersvervoer	Verenigde Staten	Klimaat en Transport 2
71	Unilever NV	Persoonlijke verzorgingsproducten	Nederland	Access to Nutrition
72	Union Pacific Corporation	Spoortransport	Verenigde Staten	Klimaat en Transport 2
73	V.F. Corporation	Textiel, kleding en luxeproducten	Verenigde Staten	Kleding en circulariteit
74	Valero Energy Corporation	Olie, gas & brandstoffen	Verenigde Staten	Reductie CO2 uitstoot
75	Vanguard International Semicon	Halfgeleiders & Halfgeleider Apparatuur	Taiwan	Klimaatadaptatie en water
76	Vodafone Group Plc	Mobiele telecommunicatie	Verenigd Koninkrijk	Mensenrechten & Governance
77	Werner Enterprises Inc	Wegtransport	Verenigde Staten	Klimaat en Transport 2
78	Zalando SE	Detailhandel	Duitsland	Kleding en circulariteit
79	ZOZO Inc	Detailhandel	Japan	Kleding en circulariteit

6.6. Begrippen- en afkortingenlijst

TABEL 6.6.1 BEGRIPPENLIJST

Begrip	Uitleg
CO2-voetafdruk	Met behulp van een CO2-voetafdruk verkrijgt een organisatie inzicht in de totale uitstoot van broeikasgassen, veroorzaakt door de organisatie, een proces of een product.
Asset management	het professionele beheer van vermogens van particulieren en instituten gericht op het realiseren van een optimaal beleggingsresultaat.
Best in-class	De best in class-benadering voor sustainable investing betekent beleggen in ondernemingen die binnen hun sector vooroplopen op het gebied van voldoen aan ESG-criteria.
Corporate Governance	Het geheel van regels, praktijken en processen op basis waarvan een onderneming wordt bestuurd en het management wordt gecontroleerd. Corporate governance heeft betrekking op goede bestuurspraktijken en de basisprincipes, rechten, verantwoordelijkheden en verwachtingen van de directie van een organisatie. Een goed gestructureerd corporate governance-systeem stemt de belangen van alle belanghebbenden binnen een onderneming, zoals aandeelhouders, het management, klanten, leveranciers, financiers, de overheid en de gemeenschap, op elkaar af. Zo'n systeem ondersteunt de langetermijnstrategie van een onderneming.
Engagement	Een actieve dialoog tussen beleggers en ondernemingen op het gebied van milieu, maatschappij en corporate governance. Het aangaan van de dialoog met ondernemingen in de beleggingsportefeuille is een belangrijk instrument om financiële-, sociale en milieu risico's te beheersen, kansen te benutten en daarnaast positieve maatschappelijke impact te behalen.
ESG-integratie	De structurele integratie van informatie over factoren op het gebied van ESG in het besluitvormingsproces voor beleggingen. Duurzame beleggers geloven dat duurzaamheid een materiële impact heeft op het resultaat van ondernemingen. Rekening houden met financieel relevante duurzaamheidsinformatie leidt dan ook tot betere beleggingsbeslissingen.
Fiduciair management	Uitbesteding van werkzaamheden op het gebied van vermogensbeheer.
Leefbaar loon	Een leefbaar loon is een loon waarmee een werknemer kan voorzien in basisbehoeftes van zijn of haar gezin; van voeding, gezondheidszorg, kleding, huisvesting tot scholing.
Normatieve dialoog	Het Normatieve Engagement heeft als doel structurele schendingen van UN Global Compact principes, OESO richtlijnen voor Multinationale ondernemingen of UN Guiding Principles on Business & Human Rights te stoppen en te voorkomen. Structurele schendingen van deze normen vergroten het risico op nadelige gevolgen voor de onderneming, haar directe omgeving zoals lokale gemeenschappen of het milieu en voor andere belanghebbenden.
Proxy voting	Stemmen op Algemene Vergaderingen van Aandeelhouders is voor actieve aandeelhouders een manier om de corporate governance of de activiteiten van een onderneming te beïnvloeden. De resultaten van stemmingen tijdens AVA's worden openbaar gemaakt. Als aandeelhouders tegen een voorstel stemmen, moet een onderneming maatregelen nemen. Proxy voting betekent stemmen bij volmacht. In Angelsaksische landen gebruikelijk systeem waarbij aandeelhouders op de vergadering van aandeelhouders kunnen stemmen zonder naar de vergadering toe gaan. Vaak wordt via online platformen een stem uitgebracht.
Remuneratiecommissie	Commissie die is samengesteld uit leden van de RvC die voorstellen doet aan de RvC over beloning en de overige arbeidsvoorwaarden van het bestuur (en soms ook het hogere management) van een onderneming. De commissie kan zich laten adviseren door externe deskundigen.
Stranded Assets	Stranded Assets zijn activa op de balans van ondernemingen die snel hun waarde verliezen als gevolg van gedwongen afschrijvingen door klimaatverandering. Dit komt doordat het vinden en opwekken van energie met fossiele brandstoffen onder druk staat door regelgeving om het klimaat te beschermen.
Thematische dialoog	De thematische dialoog wordt gericht op het beheersen van risico's en het benutten van kansen op specifieke thematiek die binnen een sector of een keten speelt. Beter beleid, transparantie en optimalisatie van bedrijfsprocessen worden rondom specifieke thema's centraal gesteld.
Uitsluiten	Het uitsluiten van sectoren of ondernemingen uit een beleggingsportefeuille als ze niet voldoen aan specifieke ESG-criteria. Beleggers kunnen ervoor kiezen een lijst van controversiële landen of ondernemingen uit te sluiten die niet voldoen aan internationale overeenkomsten of verdragen, zoals producenten van controversiële wapens.

TABEL 6.6.2 AFKORTINGENLIJST

Afkorting	Uitgeschreven afkorting	Toelichting
AVA	Algemene Vergaderingen van Aandeelhouders	Stemmen op de AVA is voor actieve aandeelhouders een manier om de corporate governance of de activiteiten van een onderneming te beïnvloeden. De resultaten van stemmingen tijdens AVA's worden openbaar gemaakt. Als aandeelhouders tegen een voorstel stemmen, moet een onderneming maatregelen nemen.
CDP	Carbon Disclosure Project	De CDP is een organisatie die bedrijven en steden ondersteunt om de milieu-impact van grote bedrijven bekend te maken. Het doel is om van milieurapportage en risicobeheer een bedrijfsnorm te maken en openbaarmaking, inzicht en actie naar een duurzame economie te stimuleren.
ESG	Environmental Social Governance	Criteria op het gebied van milieu, maatschappij en ondernemingsbestuur die worden gebruikt binnen verantwoord beleggen om ondernemingen te analyseren en beoordelen.
ISS ESG	...	Een onafhankelijk onderzoeksbureau
KPI	Key Performance Indicators	Key Performance Indicators (KPI's) zijn meetbare indicatoren die aantonen hoe de onderneming presteert en of het organisatorische doelstellingen gaat halen. Organisaties gebruiken KPI's op alle niveau's van de organisatie om prestaties en resultaten te evalueren. KPI's helpen de aandacht te richten op zaken die belangrijk zijn.
MSCI		ESG data aanbieder
OESO Richtlijnen	Richtlijnen van de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling	De OECD Guidelines for Multinational Enterprises of en zijn één van de belangrijkste internationaal erkende richtlijnen voor Corporate Social Responsibility, alle 34 OECD lidstaten en 10 andere landen hebben deze richtlijnen geaccepteerd. De OESO-richtlijnen bieden handvatten voor bedrijven om met kwesties om te gaan zoals ketenverantwoordelijkheid, mensenrechten, kinderarbeid, milieu en corruptie.
PRI	Principles for Responsible Investing	Mondiale vereniging van pensioenfondsen, vermogensbeheerders en ondernemingen die verantwoord beleggen willen bevorderen.
SBT's	Science Based Targets	SBT's zijn de wetenschappelijke kaders of doelstellingen, die nodig zijn om een transitie naar een koolstofarme economie te maken, waarin binnen de 2 graden opwarming van de aarde wordt gebleven. De ambitie van de dat ondernemingen deze SBT's onderdeel maken van hun korte- of langetermijn klimaatstrategie.
SDG	Sustainable Development Goal	Een reeks duurzame ontwikkelingsdoelstellingen, in 2015 opgesteld door de Verenigde Naties ter vervanging van de Millenniumdoelstellingen. 193 landen hebben samen afgesproken de 17 Duurzame Ontwikkelingsdoelstellingen te realiseren vóór 2030. De doelen zijn gericht op het aanpakken van maatschappelijke en milieu-uitdagingen, zoals klimaatverandering, het stimuleren van schone energie, extreme armoede, gendergelijkheid en duurzame landbouw. De doelen doen een beroep op zowel de publieke als de private sector om nauw samen te werken met de overheden van de landen die hebben ondertekend.
TCFD	Task Force on Climate-related Financial Disclosures	TCFD is een vrijwillige en consistente rapportagemethode voor ondernemingen over klimaatgerelateerde financiële risico's. De taskforce structureert haar aanbevelingen rond vier thema's: bestuur, strategie, risicobeheer en doelstellingen. TCFD is ontwikkeld door de Raad voor Financiële Stabiliteit. Ondernemingen kunnen deze aanbevelingen gebruiken om investeerders, kredietverstrekkers, verzekeraars en andere belanghebbenden van relevante informatie te voorzien.
TPI	Transition Pathway Initiative	Een initiatief van investeerders die de transitie naar een koolstofarme economie monitoren.

Disclaimer

Colofon

Deze halfjaarrapportage Maatschappelijk Verantwoord Beleggen is opgesteld door Achmea Investment Management.

Disclaimer

Achmea Investment Management B.V. ('Achmea IM') heeft de informatie in dit document met zorg samengesteld. De informatie is alleen bestemd voor gekwalificeerde beleggers en/of professionele beleggers zoals bedoeld in de Wet op het financieel toezicht (Wft). Dit document is of bevat (i) geen aanbod of uitnodiging om financiële instrumenten te kopen, te verkopen of te verhandelen, (ii) geen beleggingsaanbeveling of beleggingsadvies, (iii) geen juridisch, fiscaal of ander advies. Achmea IM raadt u af een (beleggings)beslissing uitsluitend te baseren op de informatie in dit document. Raadpleeg in voorkomende gevallen een juridisch, fiscaal of andere adviseur. Achmea IM is niet aansprakelijk voor schade die het gevolg is van zo'n (beleggings)beslissing. De informatie in dit document is (mede) gebaseerd op informatie die Achmea IM van betrouwbaar geachte informatiebronnen heeft verkregen. Achmea IM garandeert niet de betrouwbaarheid van die bronnen en de juistheid en volledigheid van de van die bronnen verkregen informatie. De informatie in dit document is puur informatief en u kunt daaraan geen rechten ontleen. Alle informatie is een momentopname, tenzij uitdrukkelijk anders is aangegeven. Het verstrekken van dit document na de oorspronkelijke publicatiedatum is geen garantie dat de hierin opgenomen informatie op die latere datum nog juist en volledig is. Achmea IM heeft het recht om deze informatie zonder aankondiging te wijzigen. Het noemen van rendementen op beleggingen in dit document dient uitsluitend als uitleg en toelichting. Achmea IM spreekt daarmee geen verwachting uit over het rendement of koersverloop van die beleggingen. De waarde van uw belegging kan fluctueren en in het verleden behaalde resultaten bieden geen garantie voor de toekomst. U mag de informatie in dit document alleen voor eigen persoonlijk gebruik kopiëren.

U mag de informatie niet overnemen, vermenigvuldigen, distribueren of openbaren zonder schriftelijke toestemming van Achmea IM. Alle informatie (teksten, foto's, illustraties, grafisch materiaal, handelsnamen, logo's, woord en beeldmerken) blijft eigendom van of in licentie bij Achmea IM en wordt beschermd door auteursrecht, merkenrecht en/of intellectueel eigendomsrecht. Er worden geen rechten of licenties overgedragen bij gebruik van of toegang tot deze informatie. Achmea Investment Management B.V., statutair gevestigd te Zeist (KvK 18059537), beschikt over een vergunning als beheerder van beleggingsinstellingen zoals bedoeld in de Wet op het financieel toezicht. Achmea Investment Management B.V. is ingeschreven in het register van de Stichting Autoriteit Financiële Markten onder nummer 15001209.

Disclaimer uitsluiting

Uitsluitingslijsten worden jaarlijks opgesteld. Hierbij wordt onder andere gebruik gemaakt van ESG-informatie van onafhankelijke dataleveranciers zoals ISS ESG en MSCI ESG-Research. Om tot een uitsluitingslijst te komen worden de door ons gebruikte marktbrede benchmarks gescreend op naleving dan wel overtreding van de ESG-normen zoals opgenomen in het MVB-beleid. Voldoet een land of ondernemingen op basis van de beschikbare ESG-informatie niet aan onze ESG-normen, dan komt deze in aanmerking voor uitsluiting van het beleggingsuniversum. Zowel interne als externe portefeuille beheerders worden gevraagd te controleren of er posities in deze landen of ondernemingen in hun beleggingsportefeuilles voorkomen. Indien dit het geval is, worden zij gevraagd deze binnen een redelijke termijn te verkopen. Mutaties in de beleggingsportefeuilles, door bijvoorbeeld corporate actions, beleggingen buiten de reguliere benchmark of wijzigingen in de benchmark, worden tussentijds niet aan de uitsluitingslijsten getoetst. Ook wordt de beschikbare ESG-informatie niet getoetst op volledigheid. Hierdoor is het mogelijk dat er wordt belegd in landen en ondernemingen die op de uitsluitingslijst staan of die conform de in het MVB-beleid opgenomen ESG-normen, uitgesloten hadden moeten worden. Op het eerst volgende moment van het opstellen van de uitsluitingslijst wordt het proces, zoals hierboven geschetst weer gevolgd. Achmea IM kan geen garanties geven over de volledigheid en juistheid bij de vaststelling en implementatie van de uitsluitingslijsten. Wij aanvaarden daarvoor geen aansprakelijkheid. Achmea IM kan geen garanties geven over de volledigheid en juistheid bij de vaststelling en implementatie van de uitsluitingslijsten. Wij aanvaarden daarvoor geen aansprakelijkheid.